

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня магістра
на тему:
**«АРКТИЧНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ ТА
США: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ»**

Виконала студентка 2 курсу, групи ММВ-2
Спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини»
Броновицька Юлія Валеріївна

Керівник — к.і.н., доц. Конопка Наталія Олегівна

Рецензент — _____

Робота допущена до захисту
(протокол № _____ засідання кафедри міжнародних відносин від
_____ 2022 року

Завідувач кафедри міжнародних відносин: _____
(прізвище, ім'я й по-батькові)

м. Острог – 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АРКТИЧНОГО РЕГІОНУ	133
Висновок до 1 розділу	255
РОЗДІЛ 2. КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА В АРКТИЦІ: ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ	277
2.1 Еволюція арктичної політики Китаю у постбіполярний період	277
2.2. Доктринальне оформлення політики	354
2.3 Економічні та енергетичні інтереси Китаю в Арктиці	400
2.4. Китайські підходи до забезпечення безпеки в Арктиці	477
2.5. Науково-технічна та природоохоронна політики Китаю у контексті освоєння Арктики	522
Висновок до 2 розділу.	599
РОЗДІЛ 3. АРКТИЧНА СТРАТЕГІЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ .	622
3.1 Еволюція інтересів США у Арктиці у постбіполярний період	622
3.2 Концептуальні основи арктичної політики США	755
3.3 Економічні та енергетичні інтереси США в арктичному регіоні	877
3.4 Безпековий аспект арктичної політики США	922
3.5. Арктична політика США у контексті кліматичних питань	988
Висновок до 3 розділу.	1066
ВИСНОВКИ	10909
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	1144
ДОДАТКИ	1344

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми. Ресурсний та транспортний потенціал Арктики сприяє посиленню важливості регіону на геополітичній арені. Зміни клімату і танення криги у Південному Льодовитому океані збільшують можливість країн отримати доступ до цього регіону протягом календарного року. В останні роки відбуваються значні зміни у інтересах міжнародних гравців, у тому числі Китаю та США. В Арктиці починають стикатися інтереси як арктичних, так і приарктичних держав й навіть країн, які є географічно віддаленими від Арктики. Це свідчить про актуалізацію освоєння регіону і необхідність приділення більшої уваги дослідженню змін міжнародної ситуації в Арктиці.

Роль і місце Китаю на міжнародній арені постійно трансформуються із ціллю збільшення впливу держави. Інтереси Китайської Народної Республіки простягаються сьогодні майже в усі кутки світу, включаючи арктичний регіон. Арктика є стратегічно важливою для КНР з точки зору дослідження кліматичних змін, отримання енергоресурсів та побудови надійніших транспортних маршрутів. Серед неарктичних країн саме Китай є державою, яка найбільш зацікавлена в освоєнні Арктики, адже від реалізації економічних планів Китаю, зокрема у цьому регіоні, багато в чому буде залежати його статус як однієї з провідних світових держав у XXI столітті. Посилення дипломатичної, наукової та економічної присутності Китаю в арктичному регіоні стає одним з важливих факторів змін міжнародної ситуації в Арктиці.

США є одними з восьми арктичних держав, що робить їх безпосереднім учасником всіх подій та змін в арктичному регіоні. В останнє десятиліття відзначається зміна поглядів США на арктичний регіон і, як результат, активізація арктичної політики. Арктика має стратегічне значення для американської національної безпеки. Важливість арктичного регіону визначається географічним положенням, зручним для пусків міжконтинентальних балістичних ракет, а також наявністю в регіоні систем протиракетної оборони США. Актуалізація арктичної політики США сьогодні

пов'язана з активізацією діяльності Росії та Китаю у регіоні, що викликає занепокоєння Вашингтону. Крім того, з приходом до влади Д. Байдена відбулася переорієнтація зовнішньої політики США на кліматично-орієнтовану, що безпосередньо зачіпає арктичний регіон, оскільки в Арктиці зміна клімату відчувається найбільше. Зміна мотивації США в Арктиці пояснюється бажанням посилити своє глобальне лідерство і відігравати більш активну роль у вирішенні арктичних питань.

Відтак, актуальність кваліфікаційної роботи обумовлена посиленням інтересу Китайської Народної Республіки та Сполучених Штатів Америки до арктичного регіону. Порівняльний аналіз арктичної політики Китаю та США є доцільним для прогнозування подальшого розвитку стратегій двох держав в Арктиці та зростання їхнього впливу у регіоні.

Стан наукової розробки теми. Дослідженню арктичної політики Китаю та США присвячена низка наукових праць. Активно цю тему розглядають західні науковці, зокрема американські. У роботах Д. Ауерсвальда¹, Х. А. Конлі та М. Меліно², М. Дж. Форсайта³, А. Фрідмана⁴, М. Р. Кеннеді⁵, М. Шрайбер⁶, Р. Вайтца⁷, В. Г. Дваєра⁸ досліджується арктична політика США. Зокрема, М.

¹ Auerswald D. A U.S. Security Strategy for The Arctic. *War on the Rocks*. May 27, 2021. URL: <https://warontherocks.com/2021/05/a-u-s-security-strategy-for-the-arctic/> (дата звернення: 04.10.2022)

² Conley H. A., Melino M. The Implications of U.S. Policy Stagnation toward the Arctic Region. *Center for Strategic & International Studies*. May 2019. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/191009_ConleyMelino.pdf (дата звернення: 25.09.2022)

³ Forsyth M. J. Why Alaska and the Arctic are Critical to the National Security of the United States. *Army University Press*. 2018. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2018/Why-Alaska-and-the-Arctic-are-Critical-to-the-National-Security-of-the-United-States/> (дата звернення: 15.10.2022)

⁴ Freedman A. Biden's national security strategy focuses on climate change. *Axios Generate*. October 13, 2022. URL: <https://www.axios.com/2022/10/13/climate-change-biden-national-security-strategy> (дата звернення: 19.10.2022)

⁵ Kennedy M. R. Alaska's geopolitical importance in the age of Great Power competition. *The Hill*. May 7, 2022. URL: https://thehill.com/opinion/national-security/3546396-alaskas-geopolitical-importance-in-the-age-of-great-power-competition/?fbclid=IwAR1IEW2u2H9I5jQrb_vVipHPyag5FH0FSR1SBsWrqK-hHgAuj8JOsHijvk (дата звернення: 15.10.2022)

⁶ Schreiber M. New U.S. Arctic strategy focuses on geopolitical rivalries and climate change. *Arctic Today*. October 7, 2022. URL: <https://www.arctictoday.com/new-u-s-arctic-strategy-focuses-on-geopolitical-rivalries-and-climate-change/> (дата звернення: 10.10.2022); Schreiber M. The Arctic gets more attention in Biden's first national security strategy. *Arctic Today*. October 12, 2022. URL: <https://www.arctictoday.com/the-arctic-gets-more-attention-in-bidens-first-national-security-strategy/> (дата звернення: 10.10.2022)

⁷ Weitz R. US Policy Towards the Arctic: Adapting to a Changing Environment. *International Center for Defense and Security*. October 24, 2019. URL: <https://icds.ee/en/us-policy-towards-the-arctic-adapting-to-a-changing-environment/> (дата звернення: 05.10.2022)

⁸ William G. Dwyer III. China's Strategic Interests in the Arctic. *Strategic Studies Institute, US Army War College*. Vol. 2, No. 2, May 2016, 1-13. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep11942.3.pdf> (дата звернення: 15.11.2022)

Шрайбер аналізує арктичну стратегію США за президенства Д. Байдена. М. Дж. Форсайт та М. Р. Кеннеді розглядають важливість штату Аляска для національної безпеки США. Х. А. Конлі та М. Меліно аналізують наслідки стагнації політики США щодо арктичного регіону. Д. Ауерсвальд досліджує арктичну стратегію США у контексті безпекових питань.

Серед канадських науковців варто виділити роботи А.-М. Брейді, у яких авторка розглядає процеси активізації арктичної політики Китаю. Б. Міллард та В. П. Лакенбауер розглядають арктичні інтереси Китаю та його морський потенціал для освоєння Арктики. Особливістю робіт А.-М. Брейді є чітке пояснення економічної та безпекової важливості полярних зон для Китаю, а також висвітлення політичних інтересів у контексті арктичної політики. Як зазначає авторка, «полярна політика уряду КПК показує, як у Китаї діє тісний зв'язок між партією, державою, військом і ринком».⁹ Комуністична партія Китаю вважає свою Народно-визвольну армію «основним рушієм полярної політики Китаю: полярна безпека, ресурси та стратегічні наукові інтереси відображають пріоритети НОАК».¹⁰ У своїй роботі Б. Міллард та В. П. Лакенбауер роблять спроби дати відповідь на питання «Чи китайські державні чиновники мають на увазі те, що вони говорять про Арктику, чи вони використовують полярні наукові досліджень для нормалізації своєї присутності і вигідного позиціонування країни?».¹¹

Дослідженню теми присвячено також багато робіт представників із скандинавських країн. Основні риси арктичної стратегії Китаю розглядаються у

⁹ Brady A.-M. *China as a Polar Great Power*. Cambridge University Press, 2017. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/china-as-a-polar-great-power/rise-of-a-new-polar-power/CA49270E202753F328433E5CB3D57A7B> (дата звернення: 06.11.2022); Brady A.-M. *China as a rising polar power: what it means for Canada*. A Macdonald-Laurier Institute Publication. December 2019. P.4. URL: https://macdonaldlaurier.ca/files/pdf/ChinaArctic_FWweb.pdf (дата звернення: 06.11.2022)

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Millard B., Lackenbauer W. P. *Trojan Dragons? Normalizing China's Presence in the Arctic*. Canadian Global Affairs Institute. June 2021. URL: https://www.cgai.ca/trojan_dragons_normalizing_chinas_presence_in_the_arctic#_ftn23 (дата звернення: 05.11.2022)

роботах О. Альмена та Ч. В. Сюна¹², Т. А. Ейтерйорда¹³, М. Р. Олесен¹⁴, Хавнеса Х. та Селанда Дж. М.¹⁵ Зокрема, О. Альмен і Ч. В. Сюн описують інвестиційну діяльність Китаю, спрямовану на скандинавські країни та Росію для отримання доступу до арктичного регіону. У роботі Т. А. Ейтерйорда розглядаються дії Китаю в рамках Міжнародної морської організації та зацікавлення країни судноплавними шляхами Арктики. М. Р. Олесен аналізує процес посилення присутності в арктичному регіоні США, Китаю та Росії. Авторка робить висновки, що «незважаючи на те, що це все ще не на рівні холодної війни, арктичні держави дедалі більше милітаризують регіон, а зростаючий рівень недовіри та ворожості створюють напругу в Арктиці».¹⁶ Хавнес Х. та Селанд Дж. М. стверджують у своїй роботі, що Китай в останнє десятиліття нарощує потенціал для захисту своїх інтересів в Арктичному регіоні за допомогою військових засобів.

Серед китайських авторів дослідженням арктичного вектору зовнішньої політики Китаю присвячені роботи Р. Доші, А. Дейл-Хуана та Г. Чжана, які аналізують арктичні амбіції КНР та їх реалізацію. Автори роблять висновок, що Китай іноді говорить «двома голосами щодо Арктики: зовнішнім, спрямованим на іноземну аудиторію, і більш цинічним внутрішнім, який наголошує на конкуренції та арктичних амбіціях Пекіна».¹⁷ У своїй роботі Х. Нон¹⁸ досліджує

¹² Almén O., Hsiung C. W. China's economic influence in the Arctic region: the Nordic and Russian cases. June 2022. URL: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--5326--SE> (дата звернення: 14.11.2022)

¹³ Eiterjord T. A. Arctic Technopolitics and China's Reception of the Polar Code. *The Arctic Institute*. May 26, 2020. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-technopolitics-china-reception-polar-code/?cn-reloaded=1> (дата звернення: 10.11.2022)

¹⁴ Olesen M. R. Intensifying Great Power Politics in the Arctic. *Danish Institute for International Studies*. 2019. URL: https://pure.diiis.dk/ws/files/3166021/Intensifying_great_power_politics_Arctic_DIIS_Report_2019_08.pdf (дата звернення: 04.10.2022)

¹⁵ Havnes H., Seland J. M. The Increasing Security Focus in China's Arctic Policy. *The Arctic Institute*. July 16, 2019. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/increasing-security-focus-china-arctic-policy/> (дата звернення: 17.11.2022)

¹⁶ Olesen M. R. Intensifying Great Power Politics in the Arctic. *Danish Institute for International Studies*. 2019. URL: https://pure.diiis.dk/ws/files/3166021/Intensifying_great_power_politics_Arctic_DIIS_Report_2019_08.pdf (дата звернення: 04.10.2022)

¹⁷ Doshi R., Dale-Huang A., Zhang G. Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions. *Brookings*. April 2021. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_china_arctic.pdf (дата звернення: 06.11.2022)

¹⁸ Nong H. China's Role in the Arctic: Observing and Being Observed. *Routledge Research in Polar Law*. 2020. 232 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=wuHcDwAAQBAJ&pg=PT30&lpg=PT30&dq=Ny-Alesund+Science+Managers+Committee+China&source=bl&ots=uqzT7lkEUo&sig=ACfU3U1Y3TyAyR1pjsntwmjxI6zh-ahIag&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewiF4ODPuML1AhWhlosKHW8tC_wQ6AF6BAgREAM#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 23.11.2022)

участь Китаю в міжнародних інституціях, відносини КНР з арктичними державами, корінними народами та іншими азійськими державами, які мають схожі з Китаєм інтереси в Арктиці, а також діяльність Китаю в таких сферах як судноплавство, видобуток ресурсів і дослідження в Арктиці.

Серед українських авторів слід виділити роботу О. Горобця¹⁹, у якій досліджуються виклики для арктичних інтересів Китаю та роботу С. Джерджа²⁰, у якій аналізуються арктичні амбіції КНР. У роботах Т. Богданової та А. Черевко²¹ описується арктична стратегія США, зокрема за часів президенства Д. Трампа.

Таким чином, охарактеризувавши стан наукової розробки досліджуваної теми, було виявлено, що українські науковці досить поверхнево досліджують арктичний регіон, зокрема у контексті арктичної стратегії Китаю та США. Відповідно до цього, існує необхідність подальшого аналізу досліджуваної теми.

Метою цієї роботи є проведення порівняльного аналізу арктичної політики КНР та США.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- розглянути особливості міжнародно-правового регулювання Арктики;
- дослідити процеси формування арктичної стратегії Китаю та її доктринальне оформлення;
- проаналізувати економічні та енергетичні інтереси КНР в Арктиці;
- розглянути безпекові підходи Китаю до діяльності в Арктиці;
- охарактеризувати основні аспекти науково-технічної та природоохоронної діяльності Китаю в арктичному регіоні;

¹⁹ Горобець О. Арктична політика КНР: виклики регіональній безпеці (1990-ті – 2020-ті рр.). Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки, Випуск 30. *Інститут історії України НАН України*, 2021. С. 377–88. DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2021.30.377> (дата звернення: 17.11.2022)

²⁰ Джердж С. Китай прагне зростання своєї ролі в Арктиці. *Українська Республіканська Партія*. URL: <http://urp1990.com.ua/s190-kitay-pragne-zrostannya-svoeyi-rol-i-v-arktici> (дата звернення: 10.11.2022)

²¹ Богданова Т., Черевко А. Арктичний регіон у зовнішній політиці США за адміністрації Д. Трампа. *Acta de Historia & Politica Saeculum XXI*. 2021. 66-75 с. DOI: 10.26693/ahpsxxi2020.02.066 (дата звернення: 25.09.2022)

- простежити еволюцію арктичної політики США та її концептуальні основи;
- дослідити економічний та енергетичний вимір зовнішньої політики США;
- розглянути безпекові інтереси США в Арктиці;
- проаналізувати кліматичну політику США у контексті залученості в арктичний регіон.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика КНР та США.

Предмет дослідження: особливості реалізації арктичної політики КНР та США.

Теоретико-методологічна основа дослідження: при написанні наукової роботи були використані загальнонаукові методи: історичний метод і діахронний метод (метод періодизації), за допомогою яких було простежено еволюцію арктичної стратегії Китаю та США у постбіполярний період; метод синтезу та аналізу допоміг виокремити головну інформацію з усього масиву джерел та літератури; метод дедукції дав змогу дослідити місце та роль Китаю як спостерігача у Арктичній раді, а також місце та роль США як арктичної держави у вирішенні арктичних питань, пов'язаний з ним метод індукції дозволив зробити відповідні висновки дослідження.

У дослідженні також були використані методи дослідження міжнародних відносин, а саме: вивчення документів, як одна з методик аналізу ситуації, що дало змогу проаналізувати доктринальне оформлення арктичної політики КНР та США; прогностичний метод, за допомогою якого було окреслено:

- подальший розвиток намірів Китаю щодо багатостороннього співробітництва в Арктиці і його участі у ньому;
- подальший розвиток арктичної стратегії США у контексті посилення своєї ролі в арктичному регіоні.

За допомогою аналітичного методу проведено аналіз публікацій з тематики дослідження. Компаративний метод дав змогу дослідити різницю між

державами-членами Арктичної ради, постійними спостерігачами та спостерігачами ad hoc.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 2009 року по сьогоднішній день. *Нижня межа* пояснюється прийняттям першого повноцінного зовнішньополітичного документа США з арктичної проблематики — Президентської Директиви з національної безпеки у 2009 році та підвищенням інтересу Китаю до арктичного регіону, а також першими спробами формування загальної арктичної стратегії КНР. *Верхня межа* — сучасним етапом розвитку міжнародної політики в арктичному регіоні. Для простеження еволюції арктичної політики Китаю та США було доцільним також охопити період, починаючи з 90-х років ХХ століття.

Географічні межі охоплюють територію Арктичної вісімки (США, Канада, Данія (через Гренландію), Норвегія, Швеція, Фінляндія, Росія, Ісландія) за Полярним колом та територію Китаю.

Аналіз джерельної бази дослідження опирається на опубліковані офіційні документи. У ході дослідження було здійснено аналіз доктринальних основ арктичного вектору зовнішньої політики Китаю та США, аби визначити основні цілі та методи реалізації арктичної політики двох держав, а також її важливість. Крім того, було розглянуто нормативно-правові акти, які стосуються управління Арктикою. Використані матеріали умовно можна поділити на декілька груп. *Перша група* включає у себе нормативно-правові документи:

- урядів Китаю та США: Біла книга щодо арктичної політики Китаю 2018 року, 12-й, 13-й та 14-й п'ятирічні плани КНР, Президентська директива з національної безпеки-66 2009 року, Національна стратегія США в арктичному регіоні 2013 року, Національна стратегія щодо арктичного регіону 2022 року;

- Міністерства оборони США і його відомств: Арктична стратегія Міністерства оборони 2013, 2016 та 2019 років, Арктична стратегія Міністерства військово-повітряних сил 2020 року, Стратегічний проєкт для Арктики «Блакитна Арктика» Міністерства військово-морських сил 2021 року, Арктична стратегія Міністерства армії США 2021 року;

– двосторонні та багатосторонні угоди та міжнародні договори: Конвенція ООН з морського права 1982 року, Ілуліссатська декларація 2008 року, Договір про Шпіцберген 1925 року, Угода між Королівським Урядом Норвегії та Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік про морський кордон між Норвегією та СРСР у Варангер-фіорді 1957 року, Угода про рибальство та питання континентального шельфу між Ісландією та Норвегією 1980 року, Узгоджені протоколи щодо делімітації континентального шельфу за межами 200 морських миль між Фарерськими островами, Ісландією та Норвегією в південній частині «Бананової діри» північно-східної Атлантики 2006 та 2019 років, Угода про збереження білих ведмедів 1973 року, Конвенція про запобігання забрудненню з суден (MARPOL) 1983 року, Монреальський протокол щодо речовин, що руйнують озоновий шар 1985 року, Конвенція в рамках Міжнародної організації праці С169 про корінні народи та народи, які ведуть племінний спосіб життя (Конвенція МОП № 169 або С169) 1989 року, Конвенція про біологічне різноманіття 1992 року, Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі 2001 року, Угода про співпрацю в аеронавігаційних і морських пошуково-рятувальних роботах в Арктиці 2011 року, Угода про співпрацю щодо готовності до забруднення моря нафтою та реагування в Арктиці 2013 року, Міжнародний кодекс для суден, які працюють у полярних водах (Полярний кодекс) 2017 року, Угода про посилення міжнародного арктичного наукового співробітництва 2017 року.

Другу групу складають офіційні виступи, заяви та публікації політичних та державних діячів США та Китаю: Доповідь Ху Цзіньтао на XVIII національному з'їзді Комуністичної партії Китаю 2012 року, План морського співробітництва Китаю «Один пояс – один шлях», Записка Міністерства транспорту Китаю 2021 року із планами будівництва нового атомного криголаму до 2025 року, Заява Сі Цзіньпіня 2014 року про те, що Китай має стати «великою полярною державою», Промова держсекретаря М. Помпео у Фінляндії 2019 року, Заява міністра оборони США Патріка Шанахана 2019 року щодо необхідності переоцінки оборонного озброєння США.

Статистичні дані складають *третю групу* джерел. Зокрема, звіти Геологічної служби США щодо запасів енергетичних ресурсів в Арктиці, дані Міністерства внутрішньої безпеки США щодо ресурсного потенціалу Аляски та ін.

Четвертою групою є доповіді аналітичних центрів й інститутів, а також звіти міжнародних організацій. Зокрема, Wilson Center, Center for Strategic & International Studies, The Arctic Institute, Center for American Progress, Polar Research Institute of China та ін. Звіт за результатами зустрічі Тихоокеанської арктичної групи 2019 року та звіт Арктичної ради 2017 року.

П'ята група – це матеріали новинних агентств, а саме: міжнародних – Reuters, BBC News, The Guardian, CNN, Arctic Today; китайських – People's Daily, Xinhua, CGTN; американських – The New York Times, The Washington Post, NPR та ін.

Практичне значення. Практичне значення результатів дослідження полягатиме у можливості використання наукових положень та висновків роботи у науково-дослідній роботі з проблематики розвитку міжнародних відносин в арктичному регіоні; у процесі викладання курсів у вищих навчальних закладах; під час написання навчальних посібників із зазначеної проблематики, а також під час підготовки наукових робіт подібного типу.

Практична апробація. Результати наукового дослідження були апробовані у науковій статті «Співробітництво КНР та Арктичної Ради у контексті арктичної політики Китаю», що була опублікована в науковому блозі Національного університету «Острозька академія» 20 жовтня 2022 року. Результати дослідження також були представлені на XXVII студентсько-викладацькій конференції «Дні науки», яка відбулася 16-20 травня 2022 року в Національному університеті «Острозька академія та конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності «291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» (тема наукової роботи: «Співробітництво Китайської Народної Республіки та міжнародних організацій в арктичному регіоні»).

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена поставленими метою та завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і 8 додатків. У першому розділі розглянуто особливості міжнародно-правового регулювання Арктики. Другий розділ аналізує арктичну стратегію Китайської Народної Республіки і поділений на 5 підрозділів: у першому простежено еволюцію арктичних амбіцій Китаю, у другому охарактеризовано доктринальні основи арктичної політики, третій підрозділ присвячений аналізу економічних та енергетичних інтересів Китаю, четвертий – безпековим підходам Китаю до реалізації арктичної стратегії, у п'ятому розділі досліджено наукову та природоохоронну діяльність КНР в арктичному регіоні. Третій розділ аналізує арктичну стратегію США і поділений на 5 підрозділів: перший підрозділ висвітлює еволюцію арктичної політики США, у другому проаналізовано концептуальні основи стратегії, у третьому – основні економічні та енергетичні інтереси США в арктичному регіоні, четвертий підрозділ досліджує безпекові виклики, які стоять перед США у контексті реалізації арктичної стратегії, п'ятий аналізує арктичну політику США у контексті кліматичних змін. Основний текст становить 111 сторінок. Список використаних джерел та літератури включає 157 найменувань.

РОЗДІЛ 1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АРКТИЧНОГО РЕГІОНУ

Термін «Арктика» походить від давньогрецького слова ἀρκτικός (arktikós), що означає регіон, близький до сузір'я Великої Ведмедиці, яке охоплює Полярну зірку, розташовану над Північним полюсом. Більша частина Арктики оточена Північним Льодовитим океаном, який, з одного боку, з'єднаний з Тихим океаном через невелику протоку в Беринговій протоці, а з іншого боку з Атлантичним океаном через Гренландське і Лабрадорське моря. Його площа становить 14 056 000 км² і, з середньою глибиною 1 038 м, він є наймілководнішим океаном у світі.²² Арктика не має універсального міжнародно-правового визначення. Найпоширеніше основне географічне окреслення регіону охоплює територію в межах Північного полярного кола (66°32'N) (Додаток А) і охоплює близько 8% поверхні Землі.²³ Однак це визначення часто модифікують, враховуючи геополітичні кордони та інші особливості. Арктика дуже різноманітна в біофізичному, соціально-економічному та культурному плані. Вона є домом для приблизно чотирьох мільйонів людей, 10% з яких є корінними жителями. Близько 70% населення Арктики проживає в Російській Федерації і, за винятком Гренландії та північної частини Канади, корінні народи вважаються меншинами.²⁴ В арктичному регіоні навколишнє середовище має першочергове значення для його мешканців, які сильно залежать від арктичної екосистеми, яка, в свою чергу, є особливо вразливою до впливу промислової діяльності та зміни клімату.

На відміну від Антарктиди, де існує юридично зобов'язуючий Договір про Антарктику²⁵, який «заморожує» суверенітет на суші та регулює міжнародне співробітництво, жоден всеосяжний договір не керує арктичними справами. Фрагментарно правовий режим Арктики визначається загальними нормами

²² Schönfeldt K. *The Arctic in International Law and Policy*. Oxford: Hart Publishing, 2017. 1680 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=C9YsDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>

²³ Arctic. *National Geographic*. URL: <https://education.nationalgeographic.org/resource/arctic> (дата звернення: 18.10.2022)

²⁴ Arctic Governance. *German Arctic Office at the Alfred-Wegener-Institute Helmholtz Centre for Polar und Marine Research*. URL: https://www.arctic-office.de/fileadmin/user_upload/www.arctic-office.de/PDF_uploads/Fact_Sheet_Governance_Englisch.pdf (дата звернення: 20.10.2022)

²⁵ Договір про Антарктику. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224#Text (дата звернення: 20.10.2022)

міжнародного права, національним законодавством арктичних країн та дво- і багатосторонніми угодами, переважно, у сфері охорони довкілля. У зв'язку із цим управління Арктикою є досить складним і багатогранним питанням.

Час від часу звучать заклики до ухвалення спеціального Договору про Арктику. Наприклад, 9 жовтня 2008 року Європейський Парламент ухвалив резолюцію²⁶, в якій висловив побажання щодо проведення переговорів, які мали б на меті укладення міжнародного договору про захист Арктики. Однак, ці заклики були рішуче відхилені арктичними прибережними державами (Канада, Данія (через Гренландію), Норвегія, Росія та США) після прийняття Ілуліссатської декларації (Ilulissat Declaration) в 2008 році. Згідно з документом, п'ять прибережних держав підтверджують свою відданість міжнародно-правовій базі, яка застосовується до Північного Льодовитого океану та впорядкованому врегулюванню будь-яких можливих претензій. «Зокрема, морське право передбачає важливі права та обов'язки щодо визначення зовнішніх меж континентального шельфу, захисту морського середовища, в тому числі вкритих кригою районів, свободи судноплавства, морських наукових досліджень та інших видів використання моря». Тому «немає необхідності розробляти новий всеосяжний правовий режим для управління Північним Льодовитим океаном».²⁷

Таким чином, зараз Північний Льодовитий океан регулюється в першу чергу Конвенцією ООН з морського права 1982 року (ЮНКЛОС)²⁸ та двома додатковими угодами до неї: Угодою про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права від 10 грудня 1982 року (Угода про глибоководну розробку)²⁹, прийнятої в 1994 році і Угодою про імплементацію положень Конвенції ООН з морського права від 10 грудня 1982 року про збереження

²⁶ European Parliament resolution of 9 October 2008 on Arctic governance. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0474_EN.html (дата звернення: 20.10.2022)

²⁷ The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008. URL: <https://arcticportal.org/images/stories/pdf/Ilulissat-declaration.pdf> (дата звернення: 22.10.2022)

²⁸ United Nations Convention on the Law of the Sea. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення: 22.10.2022)

²⁹ Agreement relating to the Implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. *Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, Office of Legal Affairs, United Nations*. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/agreement_part_xi/agreement_part_xi.htm (дата звернення: 22.10.2022)

транскордонних рибних запасів та запасів далеко мігруючих риб і управління ними (Угода про рибні запаси)³⁰, прийнятої в 1995 році.

Варто відзначити, що у той час як Канада, Данія, Фінляндія, Норвегія, Швеція та Росія ратифікували ЮНКЛОС, а також обидві угоди, Сполучені Штати взяли на себе зобов'язання лише щодо Угоди про рибні запаси. Основною причиною відмови ратифікувати Конвенцію стало заперечення зі сторони США щодо положень частини XI Конвенції, оскільки американські посадовці стверджували, що Угода 1994 року є несприятливою для американських економічних та безпекових інтересів. Тим не менш, хоча Сполучені Штати не є стороною ЮНКЛОС, держава приймає та діє відповідно до основних принципів договору, визнаючи їх такими, що відображають звичаєве міжнародне морське право.³¹

Канада, Данія (через Гренландію), Норвегія, Росія та Сполучені Штати є прибережними державами Північного Льодовитого океану, тому мають свій суверенітет, суверенні права та юрисдикцію в морських зонах, що виходять у Північний Льодовитий океан. Фінляндія, Ісландія та Швеція не виходять до Північного Льодовитого океану, але їх території простягаються на північ від Полярного кола. Разом їх часто називають Арктичною вісімкою. Відповідно до цього, Арктичний регіон складається з:

- сухопутних територій арктичних держав;
- морських зон прибережних держав Північного Льодовитого океану;
- зон відкритого моря.

Національні уряди контролюють власні території, включаючи їхні берегові лінії та територіальні води, що простягаються на 12 морських миль (22,2 км²) у відкрите море. Решта Північного Льодовитого океану підпадає під юрисдикцію Конвенції ООН з морського права. Відповідно до ЮНКЛОС, країни мають повний контроль над ресурсами у своїх виключних економічних зонах (ВЕЗ), які

³⁰ 1995 United Nations Fish Stock Agreement. *United Nations*. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/oceans/unfishstock> (дата звернення: 22.10.2022)

³¹ O'Rourke R., Comay L. B., Frittelli J. and others. Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress. *Congressional Research Service*. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R41153> (дата звернення: 22.10.2022)

простягаються на 200 морських миль (371 км²) від їхніх берегових ліній.³² Таким чином, національні уряди вирішують, що відбувається в Арктиці в межах своїх територіальних вод.

Процес делімітації морських кордонів арктичних країн в регіоні відбувається протягом довгого періоду, зважаючи на наявність багатьох суперечливих територій, на які претендували кілька держав. На сьогодні в процесі делімітації морських кордонів між прибережними країнами існує два методи: поділ, який базується на перпендикулярних лініях, що йдуть по географічних меридіанах (принцип сектору) та поділ, який базується на серединній або рівновіддаленій лінії³³ (Додаток Б).

У 1957 році Норвегія та СРСР домовилися про свої відповідні морські кордони в районі Варангер-фіорду.³⁴ У 2007 році була прийнята додаткова Угода про Варангер-фіорд, яка стала необхідною, оскільки в 2002 році Норвегія розширила свої територіальні води з 4 до 12 морських миль (з 7,41 до 22,2 км²) і визначила 24 морські милі (44,5 км²) безперервної зони. Ці угоди встановили єдиний морський кордон для територіальних вод, прилеглої зони, виключної економічної зони і континентального шельфу від сухопутного кордону до перетину між претензією Норвегії по серединній лінії та претензією Росії за секторним принципом. Крім цього, з 1970-х років дві держави також суперечили щодо своїх відповідних ВЕЗ та кордону континентального шельфу в Баренцевому морі та Північному Льодовитому океані. 15 вересня 2010 року, після десятиліть інтенсивних переговорів, обидві країни нарешті досягли згоди щодо лінії розмежування в Баренцевому морі, підписавши відповідну угоду і завершивши цим територіальну суперечку. Угода 2010 року встановлює єдиний морський кордон, який розділяє континентальні шельфи двох держав (у межах і за межами 200 морських миль) і виключні економічні зони.³⁵ (Додаток В)

³² Governance. *World Wildlife Fund*. URL: <https://www.arcticwwf.org/our-priorities/governance/> (дата звернення: 22.10.2022)

³³ *Серединна/рівновіддалена лінія - лінія, кожна точка якої рівновіддалена від найближчих точок двох держав*

³⁴ Agreement between the Royal Norwegian Government and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics concerning the sea frontier between Norway and the USSR in the Varangerfjord, 15 February 1957. URL: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/NOR-RUS1957SF.PDF> (дата звернення: 22.10.2022)

³⁵ Filipek M. J., Hruzdou D. Maritime Delimitation in the Barents Sea and International Practice in Maritime Delimitation. *Polish Yearbook of International Law*, Vol. 31 (2011), pp. 208-231. URL:

Спiр щодо морського кордону мiж Канадою та Данiєю в протоцi Дейвіса, Баффiновiй затоцi та протоцi Нарес було врегульовано в 1973 році пiдписанням договору, який встановлював лiнiю подiлу на територiї мiж Гренландiєю та Канадою аж до моря Лiнкольна, але не включаючи його (Додаток Г). Натомiсть у договорi 1973 року було зазначено, що «наразi сторони не вважали за потрiбне проводити лiнiю подiлу пiвнiчнiше точки №127». Пiзнiше було погоджено, що кордон у морi Лiнкольна має бути рiвновiддаленою лiнiєю, але виникли розбiжностi щодо технiчних аспектiв того, як слiд провести лiнiю. У 2012 році було оголошено про попередню угоду про морський кордон у морi Лiнкольна, але вона не була завершена. Лише 14 червня 2022 року мiнiстри закордонних справ Канади та Данiї пiдписали в Оттаві угоду, яка вирiшує давню територiальну суперечку щодо острову Тартупалук/острову Ганс i встановлює модернiзований єдиний морський кордон у межах 200 морських миль вiд моря Лiнкольна на пiвночi до моря Лабрадор на пiвднi, що становить майже 3000 км.³⁶

Данiя, Iсландiя та Норвегiя мали суперечку щодо своїх трьох ВЕЗ, що перетиналися. Перший крок до вирiшення цiєї суперечки було зроблено в 1980 році, коли Iсландiя та Норвегiя уклали Угоду про рибальство та питання континентального шельфу, яка встановила кордон мiж ВЕЗ Iсландiї та островом Ян-Маєн (Норвегiя). Згiдно зi статтею 9 Угоди обидвi сторони спiльно призначили узгоджувальну комiсiю для «надання рекомендацiй щодо лiнiї роздiлу зони континентального шельфу мiж Iсландiєю та о. Ян-Маєн».³⁷ Рекомендацiї узгоджувальної комiсiї призвели до Угоди 1981 року мiж Iсландiєю та Норвегiєю про континентальний шельф мiж Iсландiєю та о. Ян-Маєн, в якiй, серед iншого, була створена спiльна зона розробки вуглеводнiв. Угода мiж Данiєю (Гренландiя) та Норвегiєю (Ян-Маєн) 1995 року про кордони континентального шельфу та

<https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=669114026017099019115079105066103117049076007008012001103107070118066005124025024113017122011024058024019075024072000069007123104011035033013026099090114080020123125089054010008092027001067112001083070113025110102003068071121120069077064076065069007071&EXT=pdf&INDEX=TRUE> (дата звернення: 22.10.2022)

³⁶ Boundary dispute. *Government of Canada*. URL: <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2022/06/boundary-dispute.html> (дата звернення: 22.10.2022)

³⁷ Agreement between Norway and Iceland on fishery and continental shelf questions. URL: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/isl-nor1980fcs.pdf> (дата звернення: 22.10.2022)

рибальської зони є реалізацією рішення Міжнародного суду ООН у справі о. Ян-Маєн. У 1997 році обидві угоди були доповнені додатковими протоколами після тристоронніх консультацій між Норвегією, Ісландією та Данією щодо розмежування морських районів між о. Ян-Маєн, Ісландією та Гренландією, де перетинаються лінії трьох залучених держав. У 2008 році Норвегія та Ісландія домовилися про додаткову угоду щодо транскордонних родовищ вуглеводнів у районі о. Ян-Маєн.³⁸

У 1979 році Норвегія і Данія уклали договір про встановлення морського кордону, що розмежує континентальний шельф і зону рибальства поблизу Фарерських островів і економічну зону Норвегії в Норвезькому морі за принципом рівновіддаленості. Кордон розмежує морську територію між материковим узбережжям Норвегії та Фарерськими островами (Данія). Межа, орієнтована з півночі на південь, простягається (на півдні) від трьох точок між Норвегією, Великобританією та Фарерськими островами до перетину 200-метрової межі материкової Данії та Фарерських островів. Кордон складається з однієї геодезичної лінії, що з'єднує дві точки, і становить приблизно 33 м. Угода також містить положення, що стосуються існування можливих природних ресурсів на морському дні або в його надрах, що простягаються через лінію кордону.³⁹ (Додаток Д)

У 2006 році Данія (діючи від імені Фарерських островів), Норвегія та Ісландія під час тристоронніх переговорів погодили рамки та умови для делімітації своїх претензій на розширений континентальний шельф за межами 200 морських миль у районі, відомому як «Бананова діра», прийнявши Узгоджені протоколи про делімітацію континентального шельфу. Відповідно до параграфа 6 «кожна держава, подаючи свою документацію щодо зовнішніх меж свого континентального шельфу в цьому районі, проситиме Комісію [по розгляду питань щодо континентального шельфу] розглянути її і винести на цій основі свої рекомендації без шкоди для подання документації іншими державами на більш пізньому етапі або для делімітації

³⁸ Schönfeldt K. *The Arctic in International Law and Policy*. Oxford: Hart Publishing, 2017. 1680 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=C9YsDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 18.10.2022)

³⁹ No. 148 Norway Maritime Claims and Boundaries. Limits in the Seas. *U.S. Department of State*. August 28, 2020. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/LIS148-Norway.pdf> (дата звернення: 26.10.2022)

континентального шельфу між трьома державами...».⁴⁰ Таким чином, межі континентального шельфу на той час не були остаточно визначені, оскільки три сторони вважали, що їхні права на цю територію, повинні спочатку бути підтверджені рекомендаціями цієї Комісії. Рекомендації були надані Норвегії у 2009 році, Ісландії та Данії у 2014 та 2016 роках відповідно. Як результат, у 2019 році три країни уклали нові угоди про кордони континентального шельфу, які узгоджувалися з протоколами, прийнятими трьома країнами в 2006 році.⁴¹

У 1990 році було вирішено суперечку щодо найдовшого морського кордону в світі шляхом підписання договору між Сполученими Штатами та Російською Федерацією. Він встановлює лінію кордону в територіальних водах, ВЕЗ і континентальному шельфі обох держав в Північному Льодовитому океані, Беринговому та Чукотському морях. Хоча угода ще не ратифікована Росією, на основі обміну нотами від червня 1990 року вона тимчасово застосовується з того часу.⁴² (Додаток Е)

Прибережні держави Північного Льодовитого океану все ще перебувають у процесі визначення обсягу та меж своїх континентальних шельфів, що може розширити їхні права на морське дно за межами їхніх ВЕЗ. Цей процес відбувається в рамках Комісії ООН по розгляду питань щодо континентального шельфу. Більшість арктичних держав вже подали заявки до Комісії, і до цього часу процес протікав в цілому у дусі співробітництва. Однак може пройти ще багато років, якщо не десятиліть, перш ніж будуть встановлені межі континентальних шельфів (тобто кордони між шельфами та міжнародним морським дном) і узгоджена повна делімітація шельфів.

Говорячи про багатосторонні договори, то на додаток до ЮНКЛОС, існує низка міжнародних угод у сферах біорізноманіття, хімічних речовин, морського

⁴⁰ Agreed Minutes on the Delimitation of the Continental Shelf beyond 200 Nautical Miles between the Faroe Islands, Iceland and Norway in the Southern Part of the Banana Hole of the Northeast Atlantic. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/Agreed-Minutes/id446839/> (дата звернення: 26.10.2022)

⁴¹ Norway signed maritime delimitation agreements with Iceland and Denmark/the Faroe Islands. URL: <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/solbergs-government/Ministries/ud/news1/2019/norge-undertegnet-maritime-avgrensningsavtaler-med-island-og-danmarkfaroyene/id2675744/> (дата звернення: 26.10.2022)

⁴² Schönfeldt K. The Arctic in International Law and Policy. *Oxford: Hart Publishing*, 2017. 1680 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=C9YsDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 26.10.2022)

середовища та атмосфери, які пов'язані з питаннями Арктики. 15 листопада 1973 року урядами Канади, Данії, Норвегії, СРСР та США, тобто п'ятьма країнами з найбільшими популяціями білого ведмеда, була підписана Угода про збереження білих ведмедів. Документ був розроблений в першу чергу як відповідь на комерційне надмірне полювання на цих тварин у деяких «ведмежих» регіонах, зокрема в США (Аляска) і Норвегії (Шпіцберген). Основною метою Угоди було вирішення цієї проблеми шляхом заборони полювання, зокрема з використанням великих моторних суден та літаків. Згідно з Угодою, заготівля все ще може відбуватися в наукових цілях, з метою збереження та у зв'язку з контролем інших видів. Крім того, і це найголовніше, документ передбачав продовження заготівлі корінними народами там, де це вже відбувалося (Аляска, Росія, Канада та Гренландія). Договір також часто розглядається як ранній доказ арктичного співробітництва, оскільки в той час, через холодну війну, США і СРСР майже не мали зв'язків, якщо взагалі мали. Проте вони обидві підписали Угоду.⁴³ У тому ж році була підписана Конвенція про запобігання забрудненню з суден (MARPOL)⁴⁴. Документ містить правила, спрямовані на запобігання та мінімізацію забруднення з суден — як випадкового забруднення, так і внаслідок звичайних операцій. У 1978 році був виданий додатковий Протокол у відповідь на хвилю аварій танкерів у 1976-1977 роках. Оскільки Конвенція MARPOL 1973 року ще не набула чинності, Протокол 1978 року поглинув материнську Конвенцію. Комбінований документ набув чинності 2 жовтня 1983 року.

У 1985 році був виданий Монреальський протокол щодо речовин, що руйнують озоновий шар⁴⁵, який є глобальною угодою щодо захисту озонового шару стратосфери шляхом поступового припинення виробництва та споживання

⁴³ International Agreements. *Arctic Portal*. URL: <https://arcticportal.org/arctic-governance/international-agreements> (дата звернення: 26.10.2022)

⁴⁴ International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL). *International Maritime Organisation*. URL: [https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-\(MARPOL\).aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-(MARPOL).aspx) (дата звернення: 27.10.2022)

⁴⁵ The Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer. *U.S. Department of State*. URL: [https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/#:~:text=The%20Montreal%20Protocol%2C%20finalized%20in,%20depleting%20substances%20\(ODS\)](https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/#:~:text=The%20Montreal%20Protocol%2C%20finalized%20in,%20depleting%20substances%20(ODS).). (дата звернення: 27.10.2022)

озоноруйнівних речовин. Монреальський протокол виявився інноваційним та успішним і є першим договором, який отримав загальну ратифікацію всіма країнами світу. Завдяки цій участі в усьому світі Монреальський протокол стимулював глобальні інвестиції в альтернативні технології, багато з яких розроблені американськими компаніями, і поставив озоновий шар, який перебував у небезпеці, на шлях відновлення.

Конвенція в рамках Міжнародної організації праці С169 про корінні народи та народи, які ведуть племінний спосіб життя (Конвенція МОП № 169 або С169) була розроблена у 1989 році. Вона є юридично обов'язковим міжнародним документом, який конкретно стосується прав корінних племен і народів, які ведуть племінний спосіб життя. Сьогодні її ратифікували 20 країн. Після ратифікації Конвенції країна має один рік, щоб привести законодавство, політику та програми у відповідність до Конвенції, перш ніж вона стане юридично обов'язковою. Країни, які ратифікували Конвенцію, підлягають нагляду за її виконанням. Серед арктичних держав її ратифікували лише Данія та Норвегія.⁴⁶

Конвенція про біологічне різноманіття, підписана 150 лідерами урядів на саміті Землі в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, спрямована на сприяння сталому розвитку. Задумана як практичний інструмент для втілення принципів Порядку денного на XXI століття в реальність. З усіх арктичних держав лише США не є стороною Конвенції.⁴⁷

Ще однією важливою багатосторонньою угодою є Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі, яка була прийнята в 2001 році і набула чинності в 2004 році. Документ є глобальною угодою про захист здоров'я людини та навколишнього середовища від хімічних речовин, які залишаються незмінними в навколишньому середовищі протягом тривалого часу, стають широко поширеними географічно, накопичуються в жировій тканині людини та дикої природи та мають шкідливий вплив на здоров'я людини або навколишнє середовище. Конвенція вимагає від підписантів вжити заходів для усунення або зменшення викидів CO₂ в

⁴⁶ International Agreements. *Arctic Portal*. URL: <https://arcticportal.org/arctic-governance/international-agreements> (дата звернення: 27.10.2022)

⁴⁷ Ibidem.

навколишнє середовище. Усі арктичні держави є учасниками Конвенції, крім США, які підписали її, але не ратифікували, а також договір не поширюється на Гренландію.⁴⁸

З 2002 року існують рекомендації для суден, які працюють у районах Північного Льодовитого океану, вкритих кригою. Ці рекомендації, розроблені Міжнародною морською організацією (ММО), не є обов'язковими. У преамбулі вони названі «скоріше рекомендаційними, ніж обов'язковими» і, відповідно, є необхідність подальшого контролю та коригування ситуації в регіоні.⁴⁹

В 2011 році була укладена перша в історії угода під егідою Арктичної ради — Угода про співпрацю в аеронавігаційних і морських пошуково-рятувальних роботах в Арктиці. Вона стала юридично обов'язковою завдяки ратифікаціям арктичними державами, координує міжнародне пошуково-рятувальне обслуговування і реагування в Арктиці. Зокрема, встановлюється зона відповідальності кожної арктичної держави за пошуково-рятувальні роботи. Угода про пошук і порятунок на морі Арктики базується на Міжнародній конвенції про морський пошук і рятування 1979 року та Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 року (Чиказька конвенція), учасниками яких є всі арктичні держави. Арктична рада також сприяла створенню відповідного органу — Форуму берегової охорони Арктики — у 2014 році.⁵⁰

У 2013 році в Кіруні (Швеція) була підписана Угода про співпрацю щодо готовності до забруднення моря нафтою та реагування в Арктиці. Ця друга пан-арктична угода (підписана Арктичною вісімкою), відповідно до статті 1, має на меті «зміцнення співпраці, координації та взаємної допомоги між Сторонами щодо готовності до забруднення моря нафтою та реагування на нього в Арктиці з метою захисту морського середовища від забруднення нафтою».⁵¹

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Legal order in the Arctic. *Federal Foreign Office*. URL: <https://www.bmu.de/en/topics/europe-international/international/multilateral-cooperation/the-arctic/legal-order-in-the-arctic> (дата звернення: 27.10.2022)

⁵⁰ Arctic Governance. *German Arctic Office at the Alfred-Wegener-Institute Helmholtz Centre for Polar and Marine Research*. May 2020. URL: https://www.arctic-office.de/fileadmin/user_upload/www.arctic-office.de/PDF_uploads/Fact_Sheet_Governance_Englisch.pdf (дата звернення: 01.11.2022)

⁵¹ International Agreements. *Arctic Portal*. URL: <https://arcticportal.org/arctic-governance/international-agreements> (дата звернення: 01.11.2022)

У 2015 році в рамках ММО був укладений Міжнародний кодекс для суден, які працюють у полярних водах (Полярний кодекс) (набув чинності 1 січня 2017 року). Документ являє собою додатковий набір обов'язкових вимог і необов'язкових рекомендацій до існуючих конвенцій ММО, які стосуються додаткових небезпек для суден, які працюють у полярних водах, включаючи низькі температури, морський лід та віддаленість.⁵²

Ще одна юридично зобов'язуюча угода між арктичними державами (Угода про посилення міжнародного арктичного наукового співробітництва 2017 року⁵³) полягає в посиленні співпраці в науковій діяльності з метою підвищення ефективності розвитку наукових знань про Арктику. Угода спрямована на полегшення доступу до дослідницьких областей, платформ, інфраструктури, об'єктів, матеріалів, зразків, даних та обладнання; вона сприяє обміну даними по всій Півночі, стосується освіти, розвитку кар'єри та навчання, традиційних і місцевих знань, а також співпраці з іншими сторонами, окрім восьми арктичних держав.

У 2018 році представники Арктичної п'ятірки — Канада, Норвегія, Росія, Данія і США — підписали угоду з основними риболовецькими державами (Ісландією, Японією, Південною Кореєю, Китаєм і Європейським Союзом) про обмеження рибальства в центральній частині Північного Льодовитого океану. Відповідно до цього, усі погодилися, що протягом 16 років комерційний вилов риби не буде здійснюватися, щоб дати час краще дослідити екосистеми регіону, а арктичним країнам — розробити належні заходи зі збереження та управління. У 2021 році набула чинності Угода про запобігання нерегульованому рибальству у відкритому морі в центральній частині Північного Льодовитого океану.⁵⁴

Таким чином, існує велика кількість різноманітних договорів, які так чи інакше регулюють питання щодо арктичного регіону.

⁵² Arctic Governance. *Alfred Wegener Institute Helmholtz Centre for Polar und Marine Research*. May 2020. URL: https://www.arctic-office.de/fileadmin/user_upload/www.arctic-office.de/PDF_uploads/Fact_Sheet_Governance_Englisch.pdf (дата звернення: 01.11.2022)

⁵³ Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation. *Arctic Council*. May 11, 2017. URL: <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1916> (дата звернення: 01.11.2022)

⁵⁴ Governance. *World Wildlife Fund*. URL: <https://www.arcticwwf.org/our-priorities/governance/> (дата звернення: 01.11.2022)

Варто також зазначити, що за межами юрисдикції національних урядів знаходяться відкриті моря Арктики, де, за словами представників Всесвітнього фонду дикої природи, очевидна відсутність управління, за винятком кількох районів. Доступ до мінеральних ресурсів під морським дном і на ньому контролюється Міжнародним органом з морського дна. Глобальні правила судноплавства встановлює Міжнародна морська організація. Риба та інші живі морські ресурси в міжнародних водах підпадають під дію різних міжнародних механізмів. Всесвітній фонд дикої природи стверджує, що загальні правила Конвенції ООН з морського права не є достатньо конкретними і у зв'язку із цим 15 серпня 2022 року представники організації закликали країни-члени ООН прийняти цього року юридично обов'язкову глобальну угоду про океан для захисту морського життя у відкритому морі, яка була б спрямована на те, щоб через надійний і справедливий механізм управління чітко прояснити націям, як зберігати та раціонально використовувати спільні ресурси відкритого моря.⁵⁵ Однак, під час п'ятого раунду обговорення цього питання на зустрічі в Нью-Йорку 27 серпня 2022 року, країни-члени ООН так і не дійшли згоди щодо умов нового договору. Переговори були зосереджені на чотирьох ключових напрямках:

- створення морських природоохоронних територій;
- удосконалення систем оцінювання впливу на довкілля;
- надання фінансів і підтримки спроможностей країн, що розвиваються;
- спільне використання морських генетичних ресурсів — біологічного матеріалу з рослин і тварин в океані, який може принести користь суспільству, наприклад, у сферах фармацевтики та промисловості.

Країни не змогли досягти згоди щодо ключових питань прав на рибальство, а також щодо фінансування та підтримки країн, що розвиваються. Захисники навколишнього середовища висловили розчарування та звинуватили заможні країни, зокрема США, у тому, що вони надто повільно йдуть на компроміс. За словами

⁵⁵ “Nobody’s Waters” Must Become “Everybody’s Waters” for World Leaders to Reverse Nature Loss in the High Seas, says WWF. *World Wildlife Fund*. August 15, 2022. URL: <https://www.arcticwwf.org/newsroom/news/nobodys-waters-must-become-everybodys-waters-for-world-leaders-to-reverse-nature-loss-in-the-high-seas-says-wwf/> (дата звернення: 01.11.2022)

Лаури Меллер з кампанії Грінпіс «Захистить океани»: «Хоча було досягнуто прогресу, особливо щодо океанських заповідників, члени Коаліції високих амбіцій⁵⁶ і такі країни, як США, надто повільно рухалися до компромісу, незважаючи на свої зобов'язання».⁵⁷

Таким чином, міжнародно-правове регулювання Арктики є досить багатогранним явищем. Незважаючи на прийняту загальну Конвенцію ООН з морського права та велику кількість як дво-, так і багатосторонніх угод та договорів, регулювання Арктики в тих чи інших питаннях досі викликає дискусії.

Висновок до 1 розділу

Отже, Арктика не має універсального географічного визначення і не регулюється всеосяжним договором, на відміну від Антарктиди. Час від часу піднімалися питання щодо створення спеціального Договору про Арктику, однак всі заклики були відхилені арктичними державами після прийняття Ілуліссатської декларації у 2008 році. Таким чином, головними документами, які регулюють питання Арктики сьогодні є Конвенція ООН з морського права та дві додаткові угоди до неї: Угода про глибоководну розробку 1994 року та Угода про рибні запаси 1995 року. Арктичний регіон поділяють на кілька зон: 1. сухопутні території арктичних держав; 2. територіальні води прибережних держав Північного Льодовитого океану; та 3. зона відкритого моря. У перших двох регулювання Арктики здійснюється відповідно до національних законодавств арктичних держав, оскільки вони мають юрисдикцію на цій території. Зони ж відкритого моря регулюються Конвенцією ООН з морського права. Розподіл меж територіальних вод та делімітація морських кордонів між арктичними країнами триває досі, зважаючи на наявність багатьох суперечливих територій. Проте більшість питань щодо розмежування морських

⁵⁶ Коаліція високих амбіцій (КВА) — це неофіційна група з приблизно 61 країни в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, яка зобов'язується просувати прогресивні пропозиції щодо кліматичних амбіцій. КВА був заснований Республікою Маршаллові Острови в 2014 році з метою забезпечення того, щоб Паризька кліматична угода, прийнята в 2015 році, була максимально амбітною. Офіційного списку учасників групи немає, але станом на 2021 рік, крім Європейського Союзу, до країн КВА входять Аргентина, Канада, Коста-Ріка, Ефіопія, Фіджі, Ямайка, Мексика, Республіка Маршаллові Острови, Сент-Люсія, і Сполучені Штати.

⁵⁷ 'Time has run out': UN fails to reach agreement to protect marine life. *The Guardian*. August 27, 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/27/united-nations-ocean-treaty-marine-life> (дата звернення: 01.11.2022)

кордонів було узгоджено ще в XX столітті. Так, у 1957 році про свої морські кордони в районі Варангер-фіорду домовилися Норвегія та СРСР. Данія, Ісландія та Норвегія остаточно вирішили питання поділу своїх ВЕЗ, які перетиналися, у 1997 році за допомогою спеціально створеної узгоджувальної комісії та Міжнародного суду ООН. У 1979 році Норвегія і Данія уклали договір про встановлення морського кордону, що розмежує континентальний шельф та зону рибальства поблизу Фарерських островів і економічну зону Норвегії в Норвезькому морі. Питання розділення морського кордону між США та РФ було врегульовано у 1990 році підписанням відповідної угоди, яка, однак, досі не ратифікована Росією. Деякі суперечки щодо розмежування морських кордонів були вирішені вже у XXI столітті. У 1973 році було тимчасово врегульовано суперечку між Канадою та Данією в протоці Дейвіса, Баффіновій затоці та протоці Нарес. Проте остаточно питання було вирішене лише 14 червня 2022 року з підписання відповідної угоди між урядами двох держав. У 2019 році, за допомогою переговорів, свої територіальні претензії на розширений континентальний шельф за межами 200 морських миль остаточно узгодили Данія (діючи від імені Фарерських островів), Норвегія та Ісландія, уклавши угоди про кордони континентального шельфу. Сьогодні все ще відбуваються процеси визначення меж континентального шельфу між арктичними державами, якими займається Комісія ООН по розгляду питань щодо континентального шельфу. Важливу роль у міжнародно-правовому регулюванні Арктики відіграє також низка міжнародних угод у сферах біорізноманіття, хімічних речовин, морського середовища та атмосфери, які пов'язані з питаннями арктичного регіону. Незважаючи на це, існують думки, що у зоні відкритого моря Арктики очевидна відсутність управління і що загальні правила Конвенції ООН з морського права не є достатньо конкретними. У зв'язку із цим наявна необхідність розроблення юридично обов'язкової глобальної угоди про океан для захисту морської екосистеми арктичного регіону.

Загалом, міжнародно-правове регулювання Арктики характеризується багатоаспектністю і наявністю великої нормативно-правової бази як на глобальному, так і регіональному рівнях, що, в деякій мірі, ускладнює управління регіоном.

РОЗДІЛ 2. КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА В АРКТИЦІ: ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ

2.1 Еволюція арктичної політики Китаю у постбіполярний період

Оскільки Китайська Народна Республіка піднялася до статусу великої держави та другої за величиною економіки світу, її зовнішня політика більше не зосереджена лише на регіональних справах у Східній Азії та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні і тепер Пекін має інтереси й на глобальному рівні. Протягом останнього десятиліття Арктика також стала частиною глобального розвитку Китаю.

Залучення Китаю до арктичного регіону почалося з галузі науки. За словами Лінди Якобсон, наукові дослідження та занепокоєння зміною клімату стоять на порядку денному арктичної політики Китаю з 1995 року, коли китайські вчені та журналісти вирушили на Північний полюс.⁵⁸ Перед цим Китай (тоді – Китайська Республіка⁵⁹) в 1925 році став підписантом договору про Шпіцберген, який Норвегія, США, Данія, Франція, Італія, Японія, Нідерланди, Велика Британія, і Швеція підписали в 1920 році. Цей договір надає Норвегії суверенітет над о. Шпіцберген, а також недискримінаційне право всім підписантам мати доступ до острова, сформульоване в третій статті Договору: «...Вони повинні бути допущені на однакових умовах рівності до здійснення та практики всіх видів морської, промислової, гірничодобувної або торгівельної діяльності як на суші, так і в територіальних водах, і жодна монополія не може встановлюватися ні за що, ні для будь-якого підприємства...»⁶⁰ Відповідно до цього, права, сформульовані в Договорі, закладають основу для одного з головних аргументів Китаю в обговоренні арктичних справ: що Китай має права в Арктиці, оскільки він підписав договір.

⁵⁸ Jakobson L. China Prepares for An Ice-Free Arctic. *SIPRI Insights on Peace and Security* No. 2010/2. March 2010. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/insight/SIPRIInsight1002.pdf> (дата звернення: 03.11.2022)

⁵⁹ *Китайська республіка існувала з 1912 по 1949 роки.*

⁶⁰ Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen, and Protocol (Paris, 9 February 1920). *Australian Treaty Series* 1925 No 10. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1925/10.html> (дата звернення: 03.11.2022)

Обмежені наукові ресурси, а також нестабільна політична ситуація в державі не дозволяли КНР активно розвивати арктичну політику відразу після підписання договору про Шпіцберген. У 1978 році китайські урядовці провели низку економічних реформ, що дозволило стабілізувати ситуацію в країні. У 1981 році було засноване Китайське управління Арктики та Антарктики (The Chinese Arctic and Antarctic Administration, (CAA)), яке спочатку мало назву «Офіс Національного комітету антарктичних експедицій». Офіційна китайська дослідницька програма в Арктиці розпочалася в 1989 році, коли був заснований Полярний науково-дослідний інститут Китаю, і САА отримало свою нинішню назву. З 90-х років зростання інтересу Китаю до Арктики почало також виражатися у збільшенні академічних досліджень і публікацій з арктичних питань, а також китайські вчені все активніше почали самостійно проводити або брати участь у міжнародних арктичних дослідницьких проектах. У 1989 році Академія наук Китаю почала видавати новий щоквартальний журнал «Китайський журнал полярних досліджень», щоб опублікувати висновки китайських дослідників, пов'язані з Арктикою та Антарктикою. Більшість статей були зосереджені на дослідженні крижаного покриву, арктичній кліматології, океанографії, фізиці верхніх шарів атмосфери, а також на арктичних біологічних і екологічних дослідженнях.⁶¹

У 1992 році, ще до того, як заговорили про можливість нових торговельних шляхів у регіоні, Пекін спільно з німецькими університетами Кіля та Бремена організував свою першу п'ятирічну програму наукових досліджень у Північному Льодовитому океані. Цей проєкт згодом супроводжувався вступом Китаю до Міжнародного арктичного наукового комітету (IASC) у 1996 році. У тому ж році КНР підписала Конвенцію ООН з морського права. Протягом десяти років з держави, яка взагалі не проводила арктичних досліджень, Китай перетворився на країну, яка заснувала в 2004 році власну дослідницьку станцію «Жовта річка»

⁶¹ China's Arctic Engagement: Following the Polar Silk Road to Greenland and Russia / Edited by Barnes J., Exner-Pirot H., Heininen L., Lackenbauer W. P. *NAADSN Engage Series* no. 3, 2021. URL: <https://www.naadsn.ca/wp-content/uploads/2021/03/NAADSN-engage3-ChinaAY-JB-EXP-LH-PWL-upload-rev.pdf> (дата звернення: 03.11.2022)

(Huanghe) в Арктиці (в Нью-Олесунн, на острові Шпіцберген, Норвегія) і здійснив чотири незалежні арктичні місії (1999, 2003, 2008 і 2010 роках). Для цих цілей у 1993 році Пекін придбав в України криголам, який отримав назву «Сюелун» (Xuelong) – «Сніговий дракон».⁶²

З 2007 року китайські вчені почали проявляти геополітичний інтерес до Арктики після того, як російські дослідники встановили свій прапор на морському дні під Північним полюсом.⁶³ Відтоді серед китайських урядовців і дослідників почали пробуджуватися думки та ідеї щодо необхідності готуватися до того дня, коли більша частина Арктики стане технічно доступною, принаймні влітку.⁶⁴ У вересні того ж року уряд Китаю започаткував дослідницький проєкт під назвою «Дослідження проблем Арктики», який залучив науковців і офіційних осіб з усього Китаю. Проєкт був зосереджений на 10-х темах дослідження: Арктика та суспільство, арктичні ресурси та їх використання, арктичні наукові дослідження, арктичний транспорт, арктичне право, арктична політика та дипломатія, військові чинники в Арктиці, діяльність Китаю в Арктиці, стратегічне положення Арктики та Арктична політика Китаю і рекомендації. Дослідницький проєкт, організований САА, було завершено до 2009 року, але звіти не були оприлюднені.⁶⁵

У цей період КНР почала шукати способи більш безпосередньої участі в арктичній співпраці. У 2007 році держава вперше взяла участь як «спостерігач ad hoc»⁶⁶ у засіданнях Арктичної ради, яка є головним міжурядовим форумом для обговорення питань щодо Арктики з 1996 року. Вже у 2008 році Китай почав офіційно висловлювати свої наміри стати постійним спостерігачем в організації.

⁶² “雪龙”船简介 [Introduction to the "Xuelong" ship]. *Polar Research Institute of China*. URL: <https://web.archive.org/web/20110707041620/http://www.pric.gov.cn/bminfotmd.asp?bigid=26> (дата звернення: 03.11.2022)

⁶³ Russian sub plants flag under North Pole. *Reuters*. August 2, 2007. URL: <https://www.reuters.com/article/idINIndia-28784420070802> (дата звернення: 03.11.2022)

⁶⁴ Jakobson L., Peng J. China's Arctic Aspirations. *SIPRI Policy Paper 34*. November 2012. URL: <https://arcticportal.org/images/PDFs/SIPRI34.pdf> (дата звернення: 03.11.2022)

⁶⁵ Jakobson L. China Prepares for An Ice-Free Arctic. *Sipri Insights on Peace and Security No. 2010/2*. March 2010. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/insight/SIPRIInsight1002.pdf> (дата звернення: 04.11.2022)

⁶⁶ *Країни-спостерігачі ad hoc повинні отримувати згоду на свою присутність на кожній окремій зустрічі Ради, на відміну від постійних спостерігачів, які отримують запрошення на засідання. На цей час існує 6 ad hoc спостерігачів, не включаючи Європейського Союзу.*

Зростання китайської активності в цей період почала викликати підозри та занепокоєння в арктичних державах щодо того, що азійська держава намагатиметься похитнути встановлений правопорядок та підірвати суверенітет арктичних держав в регіоні, щоб полегшити доступ до ресурсів і нових морських шляхів для живлення та з'єднання своєї зростаючої глобальної імперії. Не варто відкидати той факт, що декларовані інтереси Китаю не завжди співпадають з його істинними намірами. Зокрема, як зазначено у звіті експертів інституту Брукінс, «Китай іноді говорить двома голосами щодо Арктики: один, спрямований на іноземну аудиторію, який наголошує на науці та співпраці, і внутрішній, часто цинічний голос, який наголошує на Арктиці як на кордоні для експлуатації ресурсів і конкуренції між великими державами, з наукою та дипломатією, які часто виконують допоміжну роль для військових та економічних амбіцій Пекіна».⁶⁷

Наполягання Китаю на повазі до суверенітету як керівного принципу міжнародних відносин утримує його від того, щоб ставити під сумнів територіальні права арктичних держав. Крім того, Китай усвідомлює, що його розміри і статус великої держави викликають занепокоєння, але водночас він прагне позиціонувати себе таким чином, щоб не бути виключеним з доступу до Арктики. Для підтримки свого місця в арктичному регіоні КНР почала налагоджувати економічну співпрацю з меншими арктичними країнами, такими як Ісландія та Данія. Зокрема, передбачаючи потенційну роль Ісландії як судноплавного вузла, Китай заснував посольство в Рейк'явіку в 2008 році, а в 2013 році Ісландія стала першою європейською країною, яка підписала угоду про вільну торгівлю з КНР. У жовтні того ж року тодішній Президент Ісландії заснував Арктичне коло (Arctic Circle) як відкритий форум, що охоплює міжнародних партнерів з усіх країн. Китай був активним прихильником і учасником Арктичного кола з моменту його заснування, що забезпечило

⁶⁷ Doshi R., Dale-Huang A., Zhang G. Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions. *Brookings*. April 2021. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_china_arctic.pdf (дата звернення: 06.11.2022)

платформу для просування інтернаціоналістичних поглядів на регіон.⁶⁸ Однак, ці ініціативи також викликали питання про політичний вплив Китаю на Ісландію, а також занепокоєння про те, що це може призвести до регіональної нестабільності та браку довіри і співпраці між арктичними країнами.

Все вище зазначене не сприяло Китаю отримати місце постійного спостерігача в Арктичній раді, на що була націлена арктична політика у цей період. У зв'язку із цим, перша заявка Китаю, яка була надіслана до АР у 2009 році, була відхилена. Це послужило каталізатором для Пекіна, який з цього моменту почав застосовувати більш дисциплінований підхід до своєї діяльності в регіоні, що стримувало китайських коментаторів від висловлювання різноманітних точок зору про інтереси Китаю в Арктиці та регіональне майбутнє.

У 2011 році Китай поновив свою заявку до Арктичної ради відповідно до прийнятих «критеріїв допуску спостерігачів і ролі для їх участі в Арктичній раді», які були прийняті у тому ж році на зустрічі міністрів закордонних справ в м. Нуук (Гренландія). У травні 2013 року Китай все ж отримав статус постійного спостерігача в Арктичній раді. Хоча цей статус не дозволяє Китаю брати участь у прийнятті рішень, але гарантує доступ до всіх засідань і заходів організації. Речник МЗС КНР Хун Лей запевнив, що «Китай підтримує принципи та цілі Арктичної ради, визнає суверенітет, суверенні права і юрисдикцію арктичних країн в Арктичному регіоні, а також їх провідну роль в Раді та поважає цінності, інтереси, культуру і традиції корінних народів та інших народів, що проживають в Арктичному регіоні».⁶⁹

Варто зазначити, що 12-й п'ятирічний план (2011-2016 рр.) став першою згадкою про полярні регіони в документі стратегічного планування КПК. У цьому документі Арктика розглядається у більш широкому контексті, пов'язаному із управлінням морським транспортом, безпековими питаннями та

⁶⁸ Millard B., Lackenbauer W. P. Trojan Dragons? Normalizing China's Presence in the Arctic. *Canadian Global Affairs Institute*. June 2021. URL: https://www.cgai.ca/trojan_dragons_normalizing_chinas_presence_in_the_arctic#_ftn23 (дата звернення: 05.11.2022)

⁶⁹ Koppa S. China's Arctic Interests. *Arctic Yearbook 2013. Arctic Portal*. URL: https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2013/Scholarly_Papers/5.KOPRA.pdf (дата звернення: 05.11.2022)

розвідкою ресурсів. Уже на XVIII з'їзді КПК (який походив з 8 по 15 листопада 2012 року) Президент Ху Цзіньтао заявив, що Китай має на меті стати «великою морською державою», що також стосувалося і полярних справ.⁷⁰ Цей факт свідчить про формування уявлення про морський простір як сферу життєвих інтересів та важливого ресурсу для майбутнього розвитку країни. Внаслідок цього були розпочаті низка проектів та програм із освоєння нових морських шляхів й акваторій, до яких увійшов і Північний Льодовитий океан. У червні 2013 року у Шанхаї було оголошено про створення арктичного дослідницького центру у партнерстві зі скандинавськими країнами — Китайсько-скандинавського арктичного дослідницького центру, який концентрується на дослідженнях тем про зміну клімату, економічний розвиток Арктики та судноплавство.⁷¹

Важливим моментом у становленні арктичної політики Китаю стала промова Сі Цзіньпіня, виголошена у Хобарті (Австралія), у листопаді 2014 року. У ній генеральний секретар ЦК КПК вперше використав термін «велика полярна держава». ⁷² Сі Цзіньпін заявив, що завдяки «глибоким змінам у міжнародній системі» та безпрецедентному рівню економічного розвитку Китаю за останні двадцять років, держава незабаром «вступить до лав великих полярних держав». ⁷³ Ці твердження стали сигналом для всієї політичної системи Китаю розпочати розробку полярного напрямку в економічному та політичному вимірах. У цьому ж році китайське керівництво включило Арктику в ініціативу «Один пояс-один шлях». ⁷⁴

Під час щорічного засідання форуму Арктичного кола (Arctic Circle) у Рейк'явіку в жовтні 2015 року заступник міністра закордонних справ КНР Чжан

⁷⁰ Доповідь Ху Цзіньтао на XVIII національному з'їзді Комуністичної партії Китаю (2012). URL: http://www.gov.cn/ldhd/2012-11/17/content_2268826.htm (дата звернення: 06.11.2022)

⁷¹ China–Nordic Arctic Research Center opens in Shanghai. *Barents Observer*. December 12, 2013. URL: <https://barentsobserver.com/en/arctic/2013/12/china-nordic-arctic-research-center-opens-shanghai-12-12> (дата звернення: 06.11.2022).

⁷² Brady A-M. *China as a Polar Great Power*. Cambridge University Press, 2017. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/china-as-a-polar-great-power/rise-of-a-new-polar-power/CA49270E202753F328433E5CB3D57A7B> (дата звернення: 06.11.2022).

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Brady A-M. China as a rising polar power: what it means for Canada. *A Macdonald-Laurier Institute Publication*. December 2019. P.4. URL: https://macdonaldlaurier.ca/files/pdf/ChinaArctic_FWWeb.pdf (дата звернення: 06.11.2022)

Мін представив заяву з шести пунктів щодо арктичної політики Пекіна. Вони включали необхідність подальшого дослідження і отримання знань про регіон, захист та «раціональне використання» Арктики, повагу до невід’ємних прав арктичних держав і корінних народів, повагу до прав неарктичних держав та міжнародного співтовариства, створення «багаторівневої системи співпраці для досягнення взаємовигідних результатів» в регіоні, а також необхідність подальшого дотримання відповідних норм міжнародного права та інститутів, в тому числі ЮНКЛОС і Договору про Шпіцберген.⁷⁵

У 2017 році Китай здійснив ще одне морське дослідницьке плавання на криголамі «Сніговий дракон» на захід через Арктику, що надало дослідникам цінну інформацію про життєздатність майбутньої торгівлі через регіон.

13-й п'ятирічний план (2016-2021 рр.) розширив арктичну стратегію і сприяв виділенню більших державних ресурсів, окресливши плани будівництва нових криголамів, сприяння міжнародним дослідженням і розвідці енергоресурсів, а також «активну роль у формулюванні міжнародних правил у ... полярних регіонах», що свідчить про бажання китайського керівництва брати участь у формуванні міжнародних норм та правил, які регулюють Арктику, що підкреслюється науковими і дипломатичними зусиллями Китаю, починаючи з 2006 року.

З часу оприлюднення в червні 2017 року Плану морського співробітництва «Один пояс – один шлях», в якому Арктика визначена як вимір більш широкої ініціативи ОПОШ, китайський уряд неодноразово визначав цей регіон як частину своєї ширшої стратегії розширення глобальної участі і впливу.⁷⁶

У 2018 році Китай опублікував перший офіційний документ, який повністю присвячений арктичним цілям держави – Білу книгу «Арктична політика Китаю». У цьому документі Китай проголосив себе «приарктичною державою»

⁷⁵ Lanteigne M. 'Have you entered the storehouses of the snow?' China as a norm entrepreneur in the Arctic. *Cambridge University Press*, Polar Record 53 (269). 2017. 117–130 pp. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/400E24FB4EB6B68ADC5D72032AD65AFA/S0032247416000759a.pdf/have-you-entered-the-storehouses-of-the-snow-china-as-a-norm-entrepreneur-in-the-arctic.pdf> (дата звернення: 06.11.2022)

⁷⁶ Pezard S., Flanagan S. J., Harold S. W. and others. China's Strategy and Activities in the Arctic: Implications for North American and Transatlantic Security. RAND. 2022. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1282-1.html (дата звернення: 07.11.2022)

(near-Arctic state).⁷⁷ У тому ж році Китай також приєднався до Угоди про запобігання нерегульованому рибальству у відкритому морі в центральній частині Північного Льодовитого океану. Таким чином, залучення КНР до Арктики значно зросло, про що свідчить також завершення будівництва нового китайського криголама «Сніговий дракон 2». Все це що не лише відкриває для Пекіна нові економічні можливості, але й створює нові занепокоєння серед Арктичної вісімки.

Про визнання Китаєм важливості арктичного напрямку зовнішньої політики свідчить також опублікований урядом КНР в 2021 році 14-й п'ятирічний план (2021–2025 рр.). У ньому наголошується на визнанні стратегічної важливості Арктики для всієї зовнішньої політики Китаю. Водночас, можна констатувати про посилення економічної складової арктичної співпраці. Новий план також вказує на розвиток практики наукової дипломатії, включаючи дослідження щодо зміни клімату, що може бути використане державою для підвищення власного авторитету. Зараз у Китаї говорять про наступні етапи наукових досліджень та пропонують удосконалювати наявні платформи моніторингу. У грудні 2020 року повідомлялося, що Китай у 2022 році планує запуснути супутник, який відстежуватиме морські маршрути в Арктиці⁷⁸. Окрім того, Міністерство транспорту Китаю 26 жовтня 2021 року опублікувало записку із планами будівництва нового атомного криголаму до 2025 року, який, як очікується, використовуватиметься на території Арктики.⁷⁹ Все це свідчить про стратегічний інтерес Китаю до арктичного регіону і його наміри зберігати там присутність.

Отже, називаючи себе «приарктичною державою», Китай вкладає значні кошти та зусилля в арктичну наукову діяльність і виявляє інтерес до економічних можливостей в регіоні. На сьогодні КНР збільшує активність у контексті

⁷⁷ China's Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 09.11.2022)

⁷⁸ Михайличенко Д. Арктические акценты 14-ой пятилетки Китая. *GoArctic*. URL: <https://goarctic.ru/abroad/arkticheskie-aktsenty-14-oy-pyatiletki-kitaya/> (дата звернення: 09.11.2022).

⁷⁹ Bronder P. L. China to build its third icebreaker. *The Independent Barents Observer*. URL: <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2021/12/china-build-its-third-arctic-icebreaker> (дата звернення: 09.11.2022)

освоєння Арктики, що свідчить про те, що арктичних регіон становить важливу частину порядку денного розвитку Китаю.

2.2. Доктринальне оформлення політики

Уже з 2008 року відзначаються перші спроби формування загальної арктичної стратегії, а в академічному середовищі розпочалося систематичне вивчення арктичного напрямку зовнішньої політики. З 2009 року у китайських дослідженнях відбувався перехід від вивчення природно-кліматичних проблем регіону до оцінки комерційних, політичних та військових наслідків освоєння Арктики та впливу цих процесів на державу. Так, у 2010 році було запущено програму з аналізу індикаторів розвитку Арктики та ролі Китаю в цьому регіоні, а в наступні роки – програми з арктичної геополітики (2011 – 2015 рр.) та дослідження політико-економіко-правових аспектів судноплавства в Арктиці (2012 – 2015 рр.).⁸⁰

Варто відзначити, що Китай не має ні материкового, ні острівного узбережжя в Північному Льодовитому океані, відповідно, не має свого територіального моря, виключної економічної зони, континентального шельфу і, незважаючи на використання земельних ділянок на деяких сухопутних територіях в Арктиці (зокрема, у Норвегії) Китай не належить до п'ятірки «приарктичних держав» (Arctic Coastal States). Зважаючи на те, що територія Китаю не перетинається Північним полярним колом, КНР не є державою-членом Арктичної ради (тобто не належить до Арктичної вісімки). Відповідно, Китай не має в Арктичній раді таких самих прав, як і держави, які є її членами.⁸¹ У зв'язку із цим, в основі арктичної політики КНР лежить повага до суверенних прав арктичних держав в регіоні, а також повага до міжнародного права й режиму регулювання Арктики. Китай визнає Конвенцію ООН з морського права

⁸⁰ Арктика в современной мировой политике: место в национальных внешнеполитических интересах. У карты Тихого океана. *Информационно-аналитический бюллетень*. № 36 (234). С. 39. URL: <http://ihaefe.org/files/pacific-ocean-map/36.pdf> (дата звернення: 09.11.2022)

⁸¹ Киенко Е. В. Международно-правовая позиция КНР в отношении режима Северного Ледовитого океана: Кандидатская диссертация. Москва, 2019. 187 с. URL: <https://studizba.com/files/show/pdf/56802-36-dissertaciya.html> (дата звернення: 09.11.2022)

ключовим правовим інструментом для управління Арктикою. Крім цього, основою політики є також необхідність забезпечення участі Китаю в міжнародних організаціях, особливо в Арктичній раді, з метою підтвердження і легалізації права брати участь в управлінні Арктикою і підтримки ідеї «приарктичної держави», зважаючи на те, що його найближча точка до Арктики розташована на відстані понад 800 морських миль (1500 км)⁸², що є досить великою відстанню.

Китай брав участь у розробці правових норм, що регулюють питання використання та освоєння арктичного регіону, підписав низку багатосторонніх договорів, у тому числі Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату (РКЗК), Кіотський протокол зі скорочення викидів в атмосферу парникових газів, Віденську конвенцію про охорону озонового шару, Монреальський протокол про речовини, що виснажують озоновий шар, Конвенцію про біологічну різноманітність та ін. Китайські експерти брали участь у розробці прийнятого Міжнародною морською організацією (ММО) у 2014 – 2015 рр. міжнародного кодексу безпеки для суден, які здійснюють плавання у полярних водах (Полярний кодекс).⁸³

Варто також відмітити, що у бюрократичній системі Китаю полярні регіони належать до категорії «морських справ». Зважаючи на це, експерти підкреслюють, що саме Арктика стала однією з причин трансформації військово-морської стратегії КНР з регіональної у глобальну.⁸⁴ У 2015 році китайський уряд оголосив, що полярні регіони, глибоке морське дно та космічний простір є «новими стратегічними кордонами» Китаю, стратегічно важливими районами, з

⁸² Джердж С. Китай прагне зростання своєї ролі в Арктиці. *Українська Республіканська Партія*. URL: <http://urp1990.com.ua/s190-kitay-pragne-zrostannya-svoeyi-rol-i-v-arktici> (дата звернення: 10.11.2022)

⁸³ Eiterjord T. A. Arctic Technopolitics and China's Reception of the Polar Code. *The Arctic Institute*. May 26, 2020. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/arctic-technopolitics-china-reception-polar-code/?cn-reloaded=1> (дата звернення: 10.11.2022)

⁸⁴ Cassotta S., Hossain K., Goodsite M. E. Climate Change and China as a Global Emerging Regulatory Sea Power in the Arctic Ocean: Is China a Threat for Arctic Ocean Security? *Beijing Law Review*, 2015. No.6. 202 p. URL: https://www.scirp.org/html/4-3300362_60014.htm#txtF2; Петровский В. Е., Филиппова Л. В. Стратегия Китая по освоению Арктики и перспективы российско-китайского сотрудничества в регионе. *Китай в мировой и региональной политике. История и современность*. 2018. №23. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-kitaya-po-osvoeniyu-arktiki-i-perspektivy-rossiysko-kitayskogo-sotrudnichestva-v-regione> (дата звернення: 10.11.2022)

яких він черпатиме ресурси, необхідні для того, щоб стати глобальною державою.⁸⁵

Заява Сі Цзіньпіня у 2014 році про те, що Китай має стати «великою полярною державою», призвела до розробки і публікації 26 січня 2018 року першого офіційного документу щодо арктичного регіону – «Білої книги щодо арктичної стратегії Китаю»⁸⁶, яка передбачала створення «полярного шовкового шляху». Це перший документ, який узагальнює цілі арктичної політики держави та принципи, якими вона керується. Політичні цілі Китаю в Арктиці визначаються чотирма ключовими принципами – розуміння, захист, розвиток та участь в управлінні Арктикою. Для реалізації вищезгаданих політичних цілей Китай братиме участь у справах Арктики відповідно до основних принципів «поваги, співпраці, безпрограшного результату та стабільного розвитку».⁸⁷

Аналізуючи документ, варто відзначити, що головною ідеєю стратегії є ствердження того, що питання Арктики виходять за межі міжарктичного або регіонального рівня і набувають глобального характеру, у зв'язку із чим присутність Китаю в регіоні є виправданою. У контексті цього, КНР визначає себе «приарктичною державою» (Near-Arctic State), зазначаючи, що «природні умови Арктики та їх зміни мають безпосередній вплив на кліматичну систему та екологічне середовище Китаю, і, своєю чергою, на його економічні інтереси в сільськогосподарській, лісовій, рибній, морській промисловості та інших галузях».⁸⁸ Ці аргументи мають на меті підкреслити легітимність інтересу Пекіна до Арктики та наявність у нього прав на діяльність у регіоні.

У своїй стратегії Китай робить акцент на дотриманні міжнародних норм щодо Арктики, а також суверенних прав арктичних держав у районах, на які поширюється їхня юрисдикція. Разом з тим, у документі КНР зазначає, що

⁸⁵ Brady A-M. *China as a Polar Great Power*. Cambridge University Press, 2017. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/china-as-a-polar-great-power/rise-of-a-new-polar-power/CA49270E202753F328433E5CB3D57A7B> (дата звернення: 10.11.2022)

⁸⁶ China's Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 10.11.2022)

⁸⁷ Ibidem, P. 4.

⁸⁸ Ibidem, P. 3.

«повага має бути взаємною», тобто всі держави повинні «дотримуватися міжнародних договорів, таких як Статут ООН та Конвенція з морського права, а також загальне міжнародне право. Вони повинні поважати суверенітет, суверенні права та юрисдикцію, якими володіють арктичні держави у цьому регіоні, поважати традиції та культуру корінних народів, а також права та свободу неарктичних держав здійснювати діяльність у цьому регіоні відповідно до закону, поважати спільні інтереси міжнародної спільноти в Арктиці».⁸⁹ Таким чином, Китай, по суті, стверджує, що державу влаштовує сформований у Арктиці статус-кво, якщо міжнародна спільнота визнає його права на діяльність у регіонах, які знаходяться поза юрисдикцією арктичних держав.

Відповідно до стратегії пріоритетними напрямками діяльності Китаю у регіоні є: розвиток науково-дослідної діяльності; захист навколишнього середовища та боротьба зі зміною клімату; законне та раціональне використання ресурсного потенціалу. У контексті безпекових викликів у регіоні Китай зазначає, що повністю підтримує вирішення суперечок відповідно до норм міжнародного права, а також таких договорів, як Статут ООН та Конвенція з морського права і прагне «зміцнювати співпрацю з арктичними державами в галузі морського та повітряного пошуку та порятунку, раннього попередження на морі, реагування на надзвичайні ситуації та обміну інформацією, щоб належним чином вирішувати проблеми безпеки, такі як морські аварії, забруднення навколишнього середовища та злочини на морі».⁹⁰

Новизна «Білої книги» 2018 року полягає в тому, що доктрина чітко пов'язує Арктику – в основному морську проблему – з китайською ініціативою «Один пояс – один шлях». У контексті цього, документ стверджує, що «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський шовковий шлях 21-го століття» (Ініціатива «Один пояс – один шлях») [...] дадуть зацікавленим сторонам можливість спільно побудувати «Полярний шовковий шлях», а також сприятиме [...] сталому економічному та соціальному розвитку Арктики».⁹¹ Для

⁸⁹ Ibidem, P. 4-5.

⁹⁰ Ibidem, P. 10.

⁹¹ Ibidem, P. 4.

цього Китай пропонує співпрацю з усіма зацікавленими сторонами шляхом розвитку арктичних судноплавних маршрутів.

Основним принципом діяльності Китаю в Арктиці виступає участь і підтримка міжнародного співробітництва в регіоні. Держава, як помітно у документі, надає пріоритет розвитку міжнародної співпраці на глобальному, регіональному та двосторонньому рівнях, наголошуючи на важливості «координації політики, інфраструктурних зв'язків, безперешкодної торгівлі, фінансової інтеграції та більш тісних зв'язках між людьми».⁹²

Китай приділяє особливу увагу участі у міжнародних організаціях та співпраці з арктичними і приарктичними країнами, підкреслюючи позитивну роль діяльності Арктичної ради в Арктиці та визнаючи організацію головним міждержавним форумом з питань навколишнього середовища та сталого розвитку в Арктиці. Крім того, наголошується на повній підтримці роботи Арктичної ради і повазі Китаєм таких угод як Угода про співпрацю в галузі авіаційного та морського пошуку та рятування в арктичному регіоні (2011 р.), Угоду про співпрацю у галузі готовності та реагування на забруднення моря нафтою в Арктиці (2013 р.), а також Угоду про зміцнення міжнародного арктичного наукового співробітництва (2017 р.), прийняті Арктичною радою. «Китай також підтримує міжнародне співробітництво через такі платформи як «Арктична зустріч міністрів науки».⁹³ Також КНР відіграє активну роль у роботі Міжнародної морської організації та «докладає серйозних зусиль для виконання своїх міжнародних зобов'язань щодо забезпечення безпеки на морі та запобігання забрудненню морського середовища суднами».⁹⁴ У зв'язку з цим, держава виступає за посилення розвитку морських технологій та скорочення викидів морського транспорту.

На багатосторонньому/двосторонньому рівнях політика Китаю зосереджується на розвитку науково-дослідної співпраці між країнами. У контексті цього, він «заохочує дослідницькі інститути до спілкування із

⁹² Ibidem, P. 9.

⁹³ Ibidem, P. 9-10.

⁹⁴ Ibidem, P. 9.

зарубіжними аналітичними центрами та академічними інституціями, а також підтримує участь підприємств у комерційному освоєнні та використанні Арктики законним та впорядкованим чином».⁹⁵

Таким чином, положення Білої книги дозволяють зробити висновок, що Пекін зробив свій вибір на користь підключення до існуючих форматів міжнародного і регіонального співробітництва, не пропонуючи альтернативних варіантів.⁹⁶ Публікація «Білої книги щодо арктичної політики Китаю» свідчить про те, що держава націлена на посилення своєї ролі у регіоні. Китай наполегливо намагається легітимізувати свою присутність в Арктиці, говорячи про прихильність до існуючих нормативно-правових актів та розвиваючи співпрацю з основними регіональними гравцями.

2.3 Економічні та енергетичні інтереси Китаю в Арктиці

Китайське керівництво вважає економічний розвиток головним пріоритетом у своїй внутрішній та зовнішній політиці. Відповідно до цього, діяльність в Арктиці мотивована здебільшого саме економічними інтересами. Зацікавленість в регіоні, перш за все, пов'язана із змінами клімату та таненням арктичної криги, що створює передумови для активного використання арктичної зони для судноплавства та легшого видобутку природних ресурсів. Крім того, швидке економічне зростання викликає величезний попит на енергію в Китаї, що змушує країну шукати нові можливості для імпорту нафти.

У травні 2008 року група вчених Геологічної служби США (U.S. Geological Survey (USGS)) завершила оцінку можливих майбутніх поповнень світових запасів нафти та газу внаслідок відкриття нових родовищ в Арктиці. Згідно зі даними, «великі арктичні континентальні шельфи можуть являти собою географічно найбільшу недосліджену перспективну територію для нафти, що залишилася на Землі». За оцінками, арктичний регіон містить приблизно 90

⁹⁵ Ibidem, P. 10.

⁹⁶ MacDonald A. P. China's Arctic Engagements: Differentiating Reality from Apprehension. *Center for International Maritime Security*. URL: <https://cimsec.org/chinas-arctic-engagements-differentiating-reality-apprehension/?share=tumblr> (дата звернення: 11.11.2022)

мільярдів барелів нафти, 1,7 трильйона кубічних футів (28 005 мільйонів кубометрів) природного газу та 44 мільярди барелів рідкого природного газу. За оцінками, 84% цих ресурсів знаходяться в морських районах Північного Льодовитого океану.⁹⁷ Як зазначає морський геолог професор Лі Санчжун з Океанологічного університету Китаю в Циндао, «на значну територію арктичного регіону не претендує жодна країна». За його словами, «Китай має потребу і технологічні можливості для розвідки та видобутку цих ресурсів. Тому це, безумовно, варто спробувати»⁹⁸, що свідчить про те, що Китай досить зацікавлений у ресурсному потенціалі Арктики.

Як і інші неарктичні держави, Китай розглядає економічний потенціал Північного Льодовитого океану в довгостроковій перспективі, в тому числі у сфері видобутку ресурсів. У травні 2014 року між Китайською національною нафтогазовою корпорацією і російською енергетичною компанією «Газпром» була укладена 30-річна китайсько-російська угода про постачання природного газу на суму 400 млрд. дол. Наприкінці 2013 року Китайська національна морська нафтова корпорація отримала право у партнерстві з ісландськими і норвезькими енергетичними компаніями на розвідку нафти і газу в регіоні Дрекі в північній Атлантиці, що стало першою операцією з морського буріння, здійсненою китайською фірмою в арктичному регіоні.⁹⁹ Це відіграло значну роль у політиці Китаю щодо забезпечення його включення до майбутніх обговорень і проектів, пов'язаних з розвитком Арктики.

Серед видів економічної діяльності стратегія залучення Китаю в першу чергу стосується інвестицій, в тому числі прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та іноземних портфельних інвестицій (ІПІ)¹⁰⁰. Інвестиції Китаю в інфраструктуру є

⁹⁷ Bird K. J., Charpentier R. R., Gautier D. L. and others. Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. United States Geological Survey (Fact sheet 2008–3049). URL: <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (дата звернення: 11.11.2022)

⁹⁸ Цит за: KOPRA S. China's Arctic Interests. Arctic Yearbook 2013. *Arctic Portal*. URL: https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2013/Scholarly_Papers/5.KOPRA.pdf (дата звернення: 11.11.2022)

⁹⁹ Lanteigne M. 'Have you entered the storehouses of the snow?' China as a norm entrepreneur in the Arctic. Cambridge University Press, *Polar Record* 53 (269). 2017. 117–130 pp. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/400E24FB4EB6B68ADC5D72032AD65AFA/S0032247416000759a.pdf/have-you-entered-the-storehouses-of-the-snow-china-as-a-norm-entrepreneur-in-the-arctic.pdf> (дата звернення: 11.11.2022)

¹⁰⁰ Іноземні портфельні інвестиції - це вкладення капіталу в іноземні цінні папери, які не дають інвестору права реального контролю над об'єктом інвестування.

особливо помітними, однак в деяких моментах викликають занепокоєння в арктичних держав. Наприклад, у 2011 році Хуан Нубо, засновник китайської компанії з нерухомості Zhongkun Group, намагався придбати 300 км² ісландської землі за підтримки державного Банку розвитку Китаю, щоб побудувати поле для гольфу і туристичний курорт на одній з найбільш вітряних земель Ісландії, де гольф був би неможливий. Багато хто вважав, що ці зусилля були мотивовані бажанням отримати доступ до стратегічних місць, й пропозиція була відхилена урядом Ісландії.¹⁰¹

У 2016 році General Nice Group – китайська гірничодобувна і торгова фірма, контрольована через гонконгську компанію – спробувала купити покинуту військово-морську базу в Гренландії, побудовану США в 1942 році. Однак, уряд Данії відмовив у продажі для Китаю. Данські політики не хотіли поставити під загрозу відносини своєї країни зі США, головним союзником Копенгагена, надавши іншій державі потенційно військовий плацдарм у Гренландії.¹⁰²

У 2018 і 2019 роках китайські державні підприємства, зокрема China Communications Construction Company, подали заявки на будівництво двох-трьох аеропортів у Гренландії, які значною мірою фінансувалися китайськими державними банками. Китайська фірма була одним з шести міжнародних претендентів, але ймовірність того, що вони виграють тендер, була достатньою, щоб викликати опозицію з боку Вашингтона і Копенгагена, які припинили торги.¹⁰³

Зростаюча активність Китаю в Арктиці і кілька його особливо суперечливих інвестиційних спроб – таких як проект аеропорту в Гренландії і пропозиція купівлі землі в Ісландії – створюють враження, що інвестиції Китаю в Арктику зростають, що викликає занепокоєння щодо справжніх намірів КНР в

¹⁰¹ Chinese tycoon slams Iceland over failed land bid. *The Sydney Morning Herald*. November 28, 2011. URL: <https://www.smh.com.au/business/chinese-tycoon-slams-iceland-over-failed-land-bid-20111128-1o1vv.html> (дата звернення: 11.11.2022)

¹⁰² Matzen E. Denmark spurned Chinese offer for Greenland base over security: sources. *Reuters*. April 6, 2017. URL: <https://www.reuters.com/article/us-denmark-china-greenland-base-idUSKBN1782EE> (дата звернення: 12.11.2022)

¹⁰³ China withdraws bid for Greenland airport projects: Sermitsiaq newspaper. *Reuters*. June 4, 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-greenland-idUSKCN1T5191> (дата звернення: 12.11.2022)

арктичному регіоні, які стоять за його інвестиційними спробами. У 2019 році тодішній державний секретар США Майк Помпео поставив під сумнів справжні наміри Китаю в Арктиці і попередив про потенційну боргову пастку та інші небезпеки, такі як корупція, економічна руйнація і мілітаризація, спричинені китайськими інвестиціями в арктичному регіоні.¹⁰⁴ Скандинавські держави також наголосили на важливості проведення перевірок іноземних інвестицій, зумовлених проблемами безпеки критично важливих об'єктів інфраструктури та систем 5G.¹⁰⁵ Зважаючи, що саме ці об'єкти є основними осередками китайських інвестицій, не дивним є факт появи занепокоєння арктичних держав щодо діяльності Китаю в регіоні. Однак, незважаючи на це, виконавчий директор Арктичної економічної ради Мадс Квіст Фредеріксен у січні 2022 року заявив, що на відміну від «стандартного» нарративу про те, що китайські інвестиції стрімко зростають, в арктичному регіоні їх список досить короткий. Група скандинавських дослідників також зазначила, що інвестиційна та загальна економічна діяльність Китаю в Арктиці є обмеженою, причому більшість інвестицій припадає на російську частину арктичного регіону.¹⁰⁶

Деякі з найбільших зусиль у економічній та енергетичній сферах Китаю зосереджені саме в Росії, зокрема, проєкт «Ямал СПГ». Відомий як «енергетична перлина» за Полярним колом і «важливий стрижень так званого «Шовкового шляху на льоду», проєкт вартістю 27 мільярдів доларів був ініційований у 2013 році і запущений наприкінці 2017 року, ставши найбільшим у світі проєктом по видобутку СПГ в Арктиці.¹⁰⁷ У статті People's Daily зазначається, що він є «найбільшим у світі проєктом з розробки, скраплення, транспортування і

¹⁰⁴ Morello C. Pompeo warns of the dangers of Russian and Chinese activities in the Arctic. *The Washington Post*. May 6, 2019. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/pompeo-warns-of-dangers-of-russian-and-chinese-activities-in-the-arctic/2019/05/06/e2e99690-7001-11e9-9eb4-0828f5389013_story.html (дата звернення: 12.11.2022)

¹⁰⁵ Nordic Foreign and Security Policy 2020. Climate Change, Hybrid & Cyber Threats and Challenges to the Multilateral, Rules-Based World Order. July 2020. URL: https://www.stjornarradid.is/library/02-Rit--skyrslur-og-skrar/NORDIC_FOREIGN_SECURITY_POLICY_2020_FINAL.pdf (дата звернення: 12.11.2022)

¹⁰⁶ Yue Wang. Understanding China's Economic Presence in the Arctic. *Inkstick*. URL: <https://inkstickmedia.com/understanding-chinas-economic-presence-in-the-arctic/> (дата звернення: 12.11.2022)

¹⁰⁷ China-Russia Cooperation: Russia launches LNG plant with China. *CGTN*. December 10, 2017. URL: https://news.cgtn.com/news/3d596a4e7a594464776c6d636a4e6e62684a4856/share_p.html (дата звернення: 12.11.2022)

продажу природного газу в Арктичному регіоні, а також першим великим закордонним енергетичним проєктом з часів появи ініціативи «Один пояс – один шлях», запропонованої у 2013 році». Очікується, що проєкт, який фінансується російською газовою компанією «Новатек», французькою нафтогазовою компанією Total S. A. і Китайською національною нафтогазовою корпорацією, також значно скоротить час транспортування СПГ між Європою і Азією.¹⁰⁸ Наприкінці 2019 року обидві сторони також створили китайсько-російський газопровід східного напрямку, який, за оцінками, мав «забезпечити Китай до 5 млрд кубометрів російського газу у 2020 році». Проєкт, за словами Сі Цзіньпіня є «знаковим проєктом китайсько-російського енергетичного співробітництва та парадигмою глибокого зближення інтересів обох країн і взаємовигідного співробітництва».¹⁰⁹ Крім цього, у серпні 2021 року китайська компанія China Communications Construction Company також підписала контракт на будівництво СПГ-терміналу на півострові Камчатка, Росія, який планують запуснути в лютому 2023 року, що сприятиме подальшому розширенню поставок російського СПГ до Азії.¹¹⁰ Беручи участь у таких спільних проєктах, Китай зміг зміцнити своє стратегічне партнерство з Росією і забезпечити себе енергопостачанням, необхідним для сприяння сталому розвитку всередині країни.

З китайської точки зору, інвестиції і, загалом, економічна активність в Арктиці, є частиною більш широких зусиль Китаю, спрямованих на посилення його глобальної економічної присутності і, зокрема, всього, що пов'язано з його ініціативою «Один пояс – один шлях». У червні 2017 року Державний комітет у справах розвитку і реформ та Державне океанічне управління Китаю оприлюднили План морського співробітництва в рамках ініціативи «Один пояс

¹⁰⁸ China, Russia jointly launch Yamal LNG project in the Arctic. *People's Daily*. December 11, 2017. URL: <http://en.people.cn/n3/2017/1211/c90000-9302698.html> (дата звернення: 12.11.2022)

¹⁰⁹ Цит за: Doshi R., Dale-Huang A., Zhang G. Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions. *Brookings*. April 2021. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_china_arctic.pdf (дата звернення: 14.11.2022)

¹¹⁰ Tiburzi F. China's Polar Silk Road and geopolitics of the Arctic zone. *Geopolitical Report* ISSN 2785-2598 Volume 19 Issue 13. May 23, 2022. URL: <https://www.specialeurasia.com/2022/05/23/china-polar-silk-road-arctic/> (дата звернення: 14.11.2022)

– один шлях», в якому вперше пропонувалося будівництво трьох блакитних економічних проходів, одним з яких є блакитний економічний шлях, який веде до Європи через Північний Льодовитий океан.¹¹¹ Таким чином, цей документ вперше пов'язує Арктику з ініціативою «Один пояс – один шлях», визначаючи його як новий вимір більш масштабного економічного проєкту.

У 2018 році китайське керівництво знову пов'язало Арктику з ініціативою «Один пояс — один шлях» у своїй Білій книзі «Арктична політика Китаю», заявивши, що ОПОШ «важлива ініціатива співпраці Китаю, яка надасть можливості зацікавленим сторонам спільно будувати «Полярний шовковий шлях», а також сприятиме сполучуваності і сталому економічному та соціальному розвитку Арктики».¹¹² За словами Оскара Альмена і Крістофера Вайдакера Сюна, приєднання Арктики до ОПОШ також пов'язане із зусиллями Китаю, спрямованих на модернізацію власних північних провінцій. Забезпечивши ці провінції кращими умовами для розвитку, а також сприяючи формуванню більш тісних економічних зв'язків з російськими областями, з якими межують північні провінції Китаю, очікується, що економічний розвиток цих територій покращиться. Наприклад, на одну лише провінцію Хейлунцзян припадає значна частина китайсько-російської торгівлі, що свідчить про важливість прикордонної торгівлі у загальній економічній взаємодії.¹¹³

Відповідно до ідей побудови нових торговельних шляхів Китай демонструє активну зацікавленість у вивченні арктичних судноплавних маршрутів. Китайські судноплавні компанії розглядають Арктику як життєздатний торговельний шлях у місяці, коли крижаний покрив Арктики найтонший. У контексті концепції Полярного шовкового шляху в Північному Льодовитому океані три маршрути є найбільш перспективними для торгівлі Китаю: Північний

¹¹¹ The Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative. *The State Council of the People's Republic of China*. 2017. URL: http://english.www.gov.cn/archive/publications/2017/06/20/content_281475691873460.htm (дата звернення: 14.11.2022)

¹¹² China's Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 01.11.2022) (дата звернення: 14.11.2022)

¹¹³ Almén O., Hsiung C. W. China's economic influence in the Arctic region: The Nordic and Russian cases. June 2022. URL: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--5326--SE> (дата звернення: 14.11.2022)

морський шлях (ПМШ), Північно-Західний прохід (ПЗП) і Трансполярний морський шлях (ТМШ) (Додаток Є). Північний морський шлях проходить вздовж арктичних берегів Росії та Норвегії. Судна, що прямують ПМШ, можуть значно зекономити час плавання (і, як результат, витрати на паливо) від Північної Європи до Азії, а також уникнути ризику піратства у Малаккській протоці поблизу Малайзії. Традиційний морський шлях через Суецький канал потребує у середньому 48 днів і 11 300 морських миль для нафтових танкерів і великих контейнеровозів. Натомість північний шлях скорочує час плавання на 13 діб і 4 000 морських миль.¹¹⁴

У 2013 році китайська державна судноплавна компанія China Ocean Shipping Company Limited (COSCO) здійснила перший транзит ПМШ до Європи через Північний Льодовитий океан китайським торговим судном, що, як повідомляється, слугувало «потребам компанії у розвитку нового маршруту та пошуку точок зростання ринку».¹¹⁵ У 2015 році COSCO направила своє судно Yongsheng з Європи до Китаю через ПМШ і незабаром оголосила, що планує здійснювати «регулярні рейси через Північний Льодовитий океан до Європи». Заступник генерального директора COSCO Юй Цзенган заявив, що цей маршрут «розширює можливості Китаю і забезпечує клієнтам більш швидку доставку».¹¹⁶

Північно-Західний прохід починається поблизу Гренландії і проходить через канадський арктичний архіпелаг до свого західного кінцевого пункту на південь від Берингової протоки. ПЗП скорочує відстань між портами в Азії і Європі майже на 5 000 кілометрів у порівнянні з Суецьким каналом. За прогнозами експертів, судна, які не матимуть криголамного устаткування на борту, зможуть використовувати цей шлях вже з літа 2050 року у зв'язку із таненням криги в регіоні.

¹¹⁴ William G. Dwyer III. China's Strategic Interests in the Arctic. *Strategic Studies Institute, US Army War College*. Vol. 2, No. 2, May 2016, 1-13. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep11942.3.pdf> (дата звернення: 15.11.2022)

¹¹⁵ Doshi R., Dale-Huang A., Zhang G. Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions. *Brookings*. April 2021. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_china_arctic.pdf (дата звернення: 15.11.2022)

¹¹⁶ Ibidem.

Трансполярний морський шлях перетинає Північний Льодовитий океан безпосередньо над Північним полюсом, на відміну від прибережних маршрутів ПМШ і ПЗП. ТМШ є найкоротшим з арктичних маршрутів протяжністю 2 100 морських миль, що простягається від Берингової протоки до Північної Європи. З точки зору навігації він може бути найбільш небезпечним, оскільки для безпечного транзиту потрібен переважно вільний від криги Північний Льодовитий океан. Незважаючи на це обмеження, ТМШ може стати кращим маршрутом, оскільки він не проходить через російські або канадські ВЕЗ. Поточні умови навколишнього середовища та майбутні прогнози кліматичного моделювання показують, що до 2030 року маршрут буде вільним від криги у літні місяці.¹¹⁷

Експерти RAND зазначають, що Китай є єдиною країною, яка очолювала офіційні експедиції на всіх трьох арктичних судноплавних шляхах, включаючи Трансполярний морський шлях.¹¹⁸

Таким чином, китайські економічні та енергетичні інтереси зосереджуються на можливості отримання доступу до судноплавних шляхів в арктичному регіоні, що сприятиме зростанню його торговельного потенціалу, а також на можливості видобутку енергоресурсів для стабільного розвитку країни. Одним із головних методів досягнення цих інтересів Китаєм є інвестиції, які держава активно застосовує, зокрема для посилення стратегічних відносин з Росією, що, в свою чергу, дозволяє Китаю видобувати більше енергоресурсів з російської частини арктичного регіону.

2.4. Китайські підходи до забезпечення безпеки в Арктиці

З початком активізації арктичної діяльності Китай зосереджувався переважно на науково-дослідницькій діяльності. Комерційний розвиток сьогодні є основною метою Китаю, і арктичний регіон, зокрема, є важливою частиною у

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ Pezard S., Flanagan S. J., Harold S. W. and others. China's Strategy and Activities in the Arctic: Implications for North American and Transatlantic Security. *RAND*. 2022. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1282-1.html (дата звернення: 15.11.2022)

стратегіях економічного розвитку країни. Однак, протягом останнього десятиліття активність Китаю в Арктиці починає викликати занепокоєння у арктичних держав, зокрема США. Існує стурбованість щодо стратегії Китаю в Арктиці на міжнародному рівні, і вона часто сприймається разом із російською мілітаризацією регіону як подвійна загроза встановленому міжнародному порядку.

Національно-визвольна армія Китаю (НВАК) є важливим гравцем у плануванні майбутньої полярної стратегії Китаю, і її роль довгий час була замаскована арктичними науковими програмами Китаю. Однак, з приходом до влади Сі Цзіньпіна у 2012 році Китай дедалі більш відверто заявляє про свої інтереси і пріоритети в Арктиці. НВАК є найбільшим у світі військово-морським флотом за чисельністю особового складу і поступається лише ВМС США за тоннажем флоту. Іншими словами, Китай впевнено рухається від статусу регіональної військової сили сухопутного базування до статусу морської держави глобального масштабу.

Військові амбіції Китаю в Арктиці та його зростаюче стратегічне партнерство з Росією викликали тривогу в багатьох урядах. У травні 2019 року вперше в річному звіті Міністерства оборони США про військовий потенціал Китаю був розділ про військові інтереси країни в Арктиці, де вказувалося, що «цивільні дослідження КНР можуть сприяти посиленню китайської військової присутності в Північному Льодовитому океані, що може включати розгортання в регіоні підводних човнів як засобу стримування ядерних атак».¹¹⁹ У серпні 2019 року генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг висловив занепокоєння з приводу того, що він дипломатично назвав «посиленням присутності Китаю в Арктиці».¹²⁰

¹¹⁹ Annual Report to Congress on Military and Security Developments Involving the People's Republic of China. *Department of Defense*. 2019. URL: https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/-1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf (дата звернення: 17.11.2022)

¹²⁰ Mair J., Packham C. NATO needs to address China's rise, says Stoltenberg. *Reuters*. August 7, 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-australia-nato/nato-needs-to-address-chinas-rise-says-stoltenberg-idUSKCN1UX0YX> (дата звернення: 17.11.2022)

За словами Енн-Марі Брейді, з точки зору ядерної безпеки, Арктика є вразливим північним флангом Китаю. Маршрут польоту американських і російських міжконтинентальних балістичних ракет, націлених на Китай, проходить через Арктику. Ключові компоненти системи протиракетної оборони США також розташовані в Арктиці. З погляду на це, розміщення китайських підводних човнів з розташованими на них балістичними ракетами в арктичному регіоні можуть посилити можливості Китаю для ядерного «стримування».¹²¹

Протягом останнього десятиліття китайські військові почали проявляти все більший інтерес до арктичного регіону. У вересні 2015 року НВАК направила п'ять військових кораблів через американські територіальні води, прямуючи на південь від Берингового моря. Це відбулося напередодні державного візиту Сі Цзіньпіня до США. За словами Джеймса Краски, професора Стоктонського центру вивчення міжнародного права Військово-морського коледжу США, в Китаї існує думка, що США розглядають Берингове море так само, як Китай — Південно-Китайське море. КНР ретельно охороняє свої морські кордони і часом вимагає, щоб кораблі, які здійснюють мирний прохід в його власних територіальних водах, надсилали попередження про транзит. Крім того, держава регулярно зупиняє літаки і кораблі в тих водах, які загальноновизнано вважаються міжнародними для додаткової перевірки. З погляду на це, прохід військових кораблів НВАК міг бути провокаційним, спрямованим на виявлення реакції США.¹²²

Варто відзначити, що Китай не прагне створювати військову напругу в Арктиці. За словами Олександра Горобця, значна частина військових ресурсів Китаю спрямована на посилення берегової оборони та флоту в Південно-Китайському морі. Можливості військово-морських сил КНР для проведення операцій у Арктиці є обмеженими і тому держава вдається до невійськових

¹²¹ Brady A.-M. Facing Up to China's Military Interests in the Arctic. China Brief Volume: 19 Issue: 21. December 10, *The Jamestown Foundation*. 2019. URL: <https://jamestown.org/program/facing-up-to-chinas-military-interests-in-the-arctic/> (дата звернення: 17.11.2022)

¹²² Chinese Warships Made 'Innocent Passage' Through U.S. Territorial Waters off Alaska. USNI News. September 3, 2015. URL: <https://news.usni.org/2015/09/03/chinese-warships-made-innocent-passage-through-u-s-territorial-waters-off-alaska> (дата звернення: 17.11.2022)

методів поширення свого впливу. У 2014 році китайські спеціалісти взяли участь у розробці Полярного кодексу (International Code for Ships Operating in Polar Waters), який регулює вимоги до транспорту та особливості проходу суден у межах Північного та Південного полюсів.¹²³ Разом з тим, протягом останнього десятиліття Пекін почав також поступово розширювати набір науково-дослідницьких програм в Арктиці, які мають як цивільне, так і військове застосування. Центральними елементами китайської наукової діяльності в Арктиці є експедиції, значні інвестиції в процеси збору інформації, а також технічний потенціал, підкріплений високотехнологічним обладнанням. Про такий підхід свідчить діяльність в Арктичній раді. Наприклад, у своєму звіті спостерігача за 2018 рік Китай заявив про наміри збільшити кількість арктичних експедицій, створити морські карти Арктики для відкритого використання та взяти участь у міжнародних заходах, спрямованих на збір метеорологічних даних з метою картографування рівня арктичної криги та моніторингу регіону.¹²⁴

Наукова присутність в Арктиці не лише забезпечує Китаю законний доступ до вод регіону, але й технічні можливості для картографування, обстеження і моніторингу регіону. Таким чином, ця дослідницька діяльність має потенціал для підтримки як комерційної, так і військової діяльності Китаю в Арктиці.

Знаходячи шляхи співпраці з іншими арктичними державами в галузі досліджень і захисту довкілля, Китай також використовував ці можливості для випробування своїх нових військових технологій в арктичному середовищі. У 2015 році Китай розпочав проект зі створення наземної супутникової станції у Швеції, яка була введена в експлуатацію у грудні 2016 року; у 2017 році держава намагалася зробити це в Гренландії. Крім того, перший китайський супутник полярного спостереження «Ice Pathfinder» («Крижаний слідопит») розпочав свою першу місію спостереження за Арктикою у червні 2020 року після випробувань на орбіті в 2019 році. За повідомленням китайських державних ЗМІ, супутник

¹²³ Горобець О. Арктична політика КНР: виклики регіональній безпеці (1990-ті – 2020-ті рр.). Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки, Випуск 30. *Інститут історії України НАН України*, 2021. С. 377–88. DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2021.30.377> (дата звернення: 17.11.2022)

¹²⁴ Havnes H., Seland J. M. The Increasing Security Focus in China's Arctic Policy. *The Arctic Institute*. July 16, 2019. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/increasing-security-focus-china-arctic-policy/> (дата звернення: 17.11.2022)

«планує досягти повного покриття Арктики за сім днів», підтримує китайські арктичні експедиції та зменшує залежність від іноземних супутників у контексті отримання даних.¹²⁵

Ці, нібито цивільні, постійні спостереження за океаном неминуче викликали занепокоєння принаймні кількох арктичних держав. Наприклад, органи оборонної розвідки Данії в листопаді 2019 року попередили, що Народно-визвольна армія Китаю все частіше використовує наукові дослідження як засіб проникнення в Арктику, описуючи таку діяльність не просто як питання науки, а як «подвійну мету». «Цілком ймовірно, що частина нарощування Китаєм знань про Арктику і спроможності діяти в Арктиці відбуватиметься у співпраці між цивільними і військовими суб'єктами».¹²⁶

У законі про національну безпеку Китаю від 2015 року згадується дослідження Арктики. Це одна з найперших згадок уряду Китаю про Арктику в контексті безпеки. Стаття 32 закону містить пункти, подібні до тих, що викладені в Білій книзі про арктичну політику, щодо права на дослідження та використання Арктики. В законі вказано: «Держава дотримується мирного дослідження та використання космічного простору, міжнародного регіону морського дна та полярних регіонів, підвищує можливості безпечного доступу, наукових досліджень, розробки та використання і зміцнює міжнародне співробітництво».¹²⁷

Інститут океанографії Китаю в документі 2018 року стверджував, що Закон про національну безпеку 2015 року «розкриває інтереси Китаю на нових територіях, таких як арктичні райони», включаючи «геостратегію і військову безпеку, безпеку активів і персоналу, кліматичну і екологічну безпеку, а також ресурсну та енергетичну безпеку». У документі пропонується розпочати процес розміщення китайських збройних сил в регіоні для захисту інтересів Китаю в

¹²⁵ China's Polar-Observing Satellite Starts Arctic Mission. *Xinhua*. June 16, 2020. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2020-06/16/c_139143622.htm (дата звернення: 19.11.2022)

¹²⁶ China mixing military and science in Arctic push: Denmark. *Reuters*. November 29, 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-arctic-idUSKBN1Y3116> (дата звернення: 19.11.2022)

¹²⁷ National Security Law. *China Law Translate*. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/2015nsl/> (дата звернення: 19.11.2022)

Арктиці, зокрема, для захисту китайських кораблів, що проходять через цей регіон, а також об'єктів, які пов'язані з розбудовою Полярного шовкового шляху. Хелдгар Хавнес і Йохан Мартін Селанд розглядають Арктику як регіон, що потенційно може стати ареною «нової холодної війни» між країнами НАТО та Росією, що може перешкоджати розвитку економічних інтересів Китаю в цьому регіоні.¹²⁸ Це підкреслює той факт, що Китай визначив сфери своїх інтересів в Арктиці, які він прагне захистити, у разі необхідності, військовими засобами. Однак, Китай розглядає мир і стабільність як ключові вимоги для успішного розвитку своїх комерційних інтересів, про що свідчить його офіційна арктична політика. У Білій книзі щодо арктичної політики 2018 року чітко зазначено, що Китай закликає до мирного використання Арктики та зобов'язується підтримувати мир і стабільність в регіоні.¹²⁹

Таким чином, підтримання безпеки в Арктиці є важливим інтересом Китаю, зважаючи на його зацікавлення у використанні судноплавних шляхів в регіоні. Відповідно до цього, КНР не прагне посилювати конкуренцію в Арктиці і використовує здебільшого невійськові засоби для поширення впливу. Незважаючи на це, активність Китаю в Арктиці продовжує викликати занепокоєння серед арктичних держав.

2.5. Науково-технічна та природоохоронна політики Китаю у контексті освоєння Арктики

Після початку проведення Пекіном економічних реформ у 1978 році та підписання у 1996 році Конвенції ООН з морського права КНР стала активно проводити систематичні наукові дослідження, пов'язані із вивченням екології в Арктичному регіоні. На початку 80-х років XX ст. у КНР було створено перший науково-дослідний інститут, діяльність якого охоплює вивчення та дослідження полярних регіонів — Комітет із експедицій у Антарктиду. У 1989 році було

¹²⁸ Havnes H., Seland J. M. The Increasing Security Focus in China's Arctic Policy. The Arctic Institute. July 16, 2019. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/increasing-security-focus-china-arctic-policy/> (дата звернення: 19.11.2022)

¹²⁹ China's Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 19.11.2022)

створено Інститут полярних досліджень Китаю, який згодом було перетворено на Центр полярних досліджень, що займається програмою арктичних досліджень, яка зосереджується в основному вивчення морської криги, моніторингу льодовиків та атмосфери. Окрім того, під його контролем перебуває діяльність наукових лабораторій, Національного полярного архіву КНР та видання спеціалізованих журналів. У зв'язку із розширенням сфери діяльності у 1996 році Комітет з експедицій в Антарктику змінив назву на Державне управління у справах Арктики та Антарктики, яке сьогодні є підрозділом Державної адміністрації з питань океану КНР.¹³⁰ Досить примітним є той факт, що за часом це точно збігається із заснуванням Арктичної ради, що може свідчити про те, що вже з 90-х років ХХ століття Китай був зацікавлений у налагодженні співпраці з АР і арктичними державами.

Після першої китайської наукової експедиції в Арктику у 1999 році активна науково-дослідна діяльність і широке міжнародне співробітництво Пекіна поступово перетворили країну на важливого азійського гравця, який здійснює арктичні експедиції. У 2003 році Китай відкрив свою першу постійну арктичну станцію «Жовта річка» (Huanghe) на Шпіцбергені, де розташовані дослідницькі станції інших країн. У 2016 році в Кіркенесі (Норвегія) відкрилася перша закордонна станція прийому супутникових сигналів — Китайська наземна станція дистанційного зондування Землі (China Remote Sensing Satellite North Polar Ground Station). У 2018 році на півночі Ісландії відкрилася друга дослідницька станція — Китайсько-ісландська арктична наукова обсерваторія. Третя станція, китайсько-фінська, перебуває на ранній стадії розробки.¹³¹

З початку своєї діяльності в арктичному регіоні Китай приділяв питанню наукових досліджень особливу увагу і брав активну участь у значних

¹³⁰ Матияк Л. Арктические стратагеми Пекина. *Власть*. 2016. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/arkticheskie-stratagemy-pekina> (дата звернення: 19.11.2022)

¹³¹ China. *The Arctic Institute*. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/countries/china/#:~:text=In%202003%2C%20China%20opened%20its,the%20China%2DIceland%20Arctic%20Science> (дата звернення: 20.11.2022).

міжнародних ініціативах, включаючи Міжнародний полярний рік¹³². Велику частину у Білій книзі щодо арктичної політики Китаю займає опис наукових, природоохоронних та екологічних цілей держави в арктичному регіоні. Так, у документі зазначається, що для кращого розуміння Арктики держава «покращуватиме потенціал та можливості наукових досліджень Арктики» і також для захисту регіону «активно реагуватиме на зміну клімату в Арктиці, захищатиме її унікальне природне середовище та екологічну систему, сприятиме її власній кліматичній та екологічній стійкості».¹³³ У контексті цього міжнародні організації грають не останню роль і Китай спрямовує свою стратегію на підтримку та посилення співпраці з ними, адже для країни, яка не є близькою до Арктики наукова діяльність і участь в наукових та природоохоронних організаціях є однією з небагатьох можливостей бути присутнім у регіоні.

На сьогодні Китай бере участь у більшості наукових об'єднаннях, які займаються арктичними дослідженнями. Однією з найбільш масштабних організацій в регіоні є Міжнародний арктичний науковий комітет (МАНК) (International Arctic Science Committee)¹³⁴, заснований у 1990 році представниками національних наукових організацій восьми арктичних країн – Канади, Данії, Фінляндії, Ісландії, Норвегії, Росії (тоді СРСР), Швеції та США. На сьогодні комітет є провідною міжнародною науковою організацією в арктичному регіоні і займається всіма аспектами арктичних досліджень. Членами організації є 23 держави, з них 15 є неарктичними країнами. У 1995 році Китайська академія наук направила делегацію з шести осіб для участі у конференції МАНК у США. У 1996 році Китай вступив у Комітет і до сьогодні бере участь у діяльності робочих груп та входить до Ради організації, яка визначає пріоритети та подальшу стратегію комітету. Окрім того, у виконавчому комітеті, який керує поточною роботою між щорічними зустрічами в рамках

¹³² Міжнародний полярний рік (англ. *International Polar Year*) покликаний об'єднати зусилля низки країн у дослідженні арктичного та антарктичного полярних регіонів. За загальною програмою та єдиною методикою проводяться одночасні геофізичні спостереження.

¹³³ China Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 20.11.2022)

¹³⁴ About IASC. URL: <https://iasc.info/about> (дата звернення: 20.11.2022)

Тижня Арктичного наукового саміту (Arctic Science Summit Week), КНР представляє директор Китайсько-скандинавського центру арктичних досліджень Ян Хьюген¹³⁵. У 2005 році Тиждень Арктичного наукового саміту проходив у Куньміні (КНР)¹³⁶. Китайські вчені беруть активну участь у всіх проєктах МАНК. Варто відзначити, що у Білій книзі зазначається, що членство в Комітеті «ознаменувало собою більш активну участь Китаю у наукових дослідженнях в Арктиці»¹³⁷. КНР розглядає організацію ефективною платформою для просування міжнародного співробітництва в галузі арктичних досліджень.

Ще однією масштабною міжнародною структурою в арктичному регіоні з якою Китай співпрацює є Університет Арктики (UArctic)¹³⁸ — кооперативна мережа університетів, коледжів, дослідницьких інститутів та організацій, що займаються освітою та дослідженнями Півночі та прилеглих територій. Китай підтримує зв'язок з цією мережею на рівні університетів. На 16-му засіданні Ради Університету Арктики у 2013 році Океанічний університет Китаю став асоційованим членом UArctic, ставши першою науково-освітньою установою у Китаї, яка вступила до організації. У 2019 році Харбінський технологічний інститут спільно з UArctic заснували Альянс арктичних університетів — Навчальний центр Харбінського технологічного інституту, перший консорціум арктичних університетів, створений за межами арктичних країн, відкритий для всіх студентів, викладачів і дослідників університетів та наукових інститутів, які зацікавлені у дослідженнях Арктики.¹³⁹ Університет Арктики згадується у стратегії, зокрема зазначаючи, що держава «закликає китайські вищі навчальні заклади та наукові інститути приєднатися до мережі Університету Арктики», що

¹³⁵ IASC Council. URL: <https://iasc.info/about/organisation/council> (дата звернення: 20.11.2022)

¹³⁶ Earlier ASSWs. Arctic Science Summit Week. URL: <https://assw.info/past-assws/earlier-assws> (дата звернення: 20.11.2022)

¹³⁷ China Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 20.11.2022)

¹³⁸ About UArctic. URL: <https://www.uarctic.org/about-uarctic/> (дата звернення: 22.11.2022)

¹³⁹ Yaxin W. China's participation in the international scientific cooperation in the Arctic. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. Volume 539. 2020. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/539/1/012044> (дата звернення: 22.11.2022).

свідчить про те, що Китай вважає цю мережу досить важливою у контексті розвитку своєї арктичної політики.¹⁴⁰

Варто також згадати членство Китаю у Комітеті управління наукових досліджень Нью-Олесунна (Ny-Alesund Science Managers Committee (NySMAC)). NySMAC був створений у 1994 році з метою зміцнення співпраці та координації між країнами, що беруть участь в арктичних наукових дослідженнях у регіоні Нью-Олесунн (Норвегія). У 2005 році Китай отримав членство у Комітеті і співпрацює з організацією через Управління у справах Арктики та Антарктики КНР. Дослідницькі пріоритети Китаю в Комітеті зосереджуються на дослідженні атмосфери, льодовиків, наземних та морських дослідженнях та моніторингу, щоб сприяти розумінню зміни клімату та навколишнього середовища, а також їх наслідків у арктичному регіоні.¹⁴¹ NySMAC регулярно проводить зустрічі для експертів з кожної країни-члена з метою обміну інформацією про досягнення у галузі наукових досліджень, у цьому контексті NySMAC також є важливою платформою, яка дозволяє китайським ученим співпрацювати та комунікувати із питань арктичних досліджень.

Значною науковою організацією у регіоні є Тихоокеанська арктична група (ТАГ) (Pacific Arctic Group). ТАГ, яка організована в рамках МАНК, має на меті бути Тихоокеанський арктичним регіональним партнерством для планування, координації та наукової співпраці, яка становить взаємний інтерес.¹⁴² Китай приєднався до організації у 2005 році і на сьогодні бере активну участь у заходах та виступає приймаючою стороною зустрічей у рамках групи. Так, 14-16 жовтня 2019 року у Ханчжоу (КНР), відбулася зустріч членів ТАГ.¹⁴³ Варто також відзначити, що під час Тижня Арктичного наукового саміту у 2005 році Китай

¹⁴⁰ China Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 22.11.2022)

¹⁴¹ Ny-Ålesund Science Managers Committee. URL: <https://nyalesundresearch.no/nysmac/> (дата звернення: 22.11.2022)

¹⁴² What is PAG? URL: <https://pag.arcticportal.org/> (дата звернення: 23.11.2022)

¹⁴³ 14-16 October 2019: Pacific Arctic Group (PAG) 2019 Fall Meeting. URL: <https://www.arcticobserving.org/events/377-14-16-october-2019-pacific-arctic-group-pag-2019-fall-meeting> (дата звернення: 23.11.2022)

взяв на себе провідну роль у організації Тихоокеанської арктичної групи та був заступником голови цієї організації у той період.¹⁴⁴

Варто також відзначити участь представників КНР в Організації морських наук у північній частині Тихого океану (North Pacific Ocean Scientific Organization). Діяльність організації зосереджується на сприянні та координації морських досліджень у північній частині Тихого океану та прилеглих морях, розширенні наукових знань про середовище океану, зміну клімату, біоресурси, їх екосистеми та вплив людської діяльності, а також обміні науковою інформацією. На сьогодні її членами є Канада, Японія, КНР, Республіка Корея, Російська Федерація та США.¹⁴⁵ Вперше Китай був присутній на неформальній зустрічі організації ще у 1986 році, а згодом взяв участь у створенні проекту спільної конвенції, яку ратифікував у 1992 році, ставши повноправним членом.¹⁴⁶

В керівній раді організації КНР представляють професор інституту океанографії при державній адміністрації океанів КНР Фанлі Цяо та Антао Ван з відділу міжнародного співробітництва Міністерства природних ресурсів КНР.¹⁴⁷ Окрім цього, китайські науковці беруть участь у робочих, цільових, консультативних і наукових групах, що свідчить про активну участь у організації.

Окрім участі у міжнародних організаціях, наукові агентства Китаю досить активно фінансують дослідження щодо зміни клімату. Це пов'язано з наявністю серйозних екологічних проблем у країні. У контексті цього, Китай приділяє пріоритетну увагу дослідженням нагір'я Тибету (яке часто називають «середовищем третього полюса» (СТП) або «регіоном третього полюса»). СТП, як і Арктика, дуже чутливий до наслідків зміни клімату через наявні крижані поля та засніжену гірську місцевість. Китай проводить дослідження у регіоні, які

¹⁴⁴ Nong H. China's Role in the Arctic: Observing and Being Observed. *Routledge Research in Polar Law*. 2020. 232 p. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=wuHcDwAAQBAJ&pg=PT30&lpg=PT30&dq=Ny-Alesund+Science+Managers+Committee+China&source=bl&ots=uqzT7lkeUo&sig=ACfU3U1Y3TyAyR1pjsntwmjxI6zh-](https://books.google.com.ua/books?id=wuHcDwAAQBAJ&pg=PT30&lpg=PT30&dq=Ny-Alesund+Science+Managers+Committee+China&source=bl&ots=uqzT7lkeUo&sig=ACfU3U1Y3TyAyR1pjsntwmjxI6zh-ahIag&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwiF4ODPuML1AhWhlosKHW8tC_wQ6AF6BAgREAM#v=onepage&q&f=false)

ahIag&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwiF4ODPuML1AhWhlosKHW8tC_wQ6AF6BAgREAM#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 23.11.2022)

¹⁴⁵ About PICES. URL: <https://meetings.pices.int/about> (дата звернення: 23.11.2022)

¹⁴⁶ Journey to PICES. URL: <https://meetings.pices.int/about/history> (дата звернення: 23.11.2022)

¹⁴⁷ Governing Council. PICES. URL: <https://meetings.pices.int/members/governing-council/GC> (дата звернення: 23.11.2022)

зосереджуються на взаємодії між водою, кригою, атмосферою, екосистемою, ґрунтом і діяльністю людини. Між СТП та Арктикою є подібність, і Китай використовує її для нарощування бази наукових знань про Арктику та позиціонує себе як перспективного партнера в арктичних дослідженнях. Наприклад, у 2018 році Китай провів симпозиум, присвячений взаємозв'язку полярних досліджень з регіоном СТП. Симпозиум зосередився на загальних рисах кліматичних систем у кожному регіоні і надав ученим можливість більш тісної співпраці. У тому ж році делегати Китайської академії наук (Інститут досліджень Тибетського нагір'я) провели спеціальну сесію під час засідання Асамблеї Арктичного кола. На цьому засіданні було представлено кілька презентацій та проведено панельну дискусію націлену на розвиток нових поглядів на дослідження у двох регіонах та підкреслення екологічної схожості між північним, південним та третім полюсами.¹⁴⁸

Використовуючи членство у міжнародних наукових організаціях, а також розвиваючи власні дослідницькі станції та технології, Китай створив багатопрофільну систему спостережень, що охоплює море, крижаний покрив, атмосферу, біологічну та геологічну систему Арктики. На міжнародній арені, завдяки участі у міжнародних конференціях з питань Арктики та наукових зустрічах, КНР має змогу озвучувати офіційні позиції уряду на міжнародні полярні справи, просувати національну політику країни щодо арктичних експедицій, наукових досліджень та захищати національні права й власні інтереси в Арктиці.

Отже, науково-технічна і природоохоронна діяльність Китаю в Арктиці є одним із основних методів розвитку арктичної політики Китаю. Проведення досліджень регіону, а також участь у міжнародних організаціях в Арктиці дають можливість Китаю впливати на процеси вирішення різних арктичних питань. КНР є досить активним учасником наукових і природоохоронних організацій в

¹⁴⁸ Bowman L., Qingchao X. China in the Arctic: Policies, Strategies, and Opportunities for Alaska. *University of Alaska Fairbanks: Center for Arctic Policy Studies*. February 2020. URL: https://uaf.edu/caps/our-work/Bowman%20and%20Xu_2020_China%20in%20the%20Arctic_Final18Feb2020.pdf (дата звернення: 25.11.2022)

Арктиці, що свідчить про те, що це є важливою частиною арктичної політики держави.

Висновок до 2 розділу.

Китай сьогодні виділяє багато ресурсів для посилення свого впливу в арктичному регіоні, що свідчить про те, що арктична політика є важливою частиною зовнішньополітичного курсу Китаю. Залученість Китаю до Арктики розпочалося з наукової діяльності. З 90-х років збільшується кількість академічних досліджень і публікацій. Протягом десяти років з держави, яка взагалі не проводила арктичних досліджень, Китай перетворився на країну, яка заснувала власну дослідницьку станцію в Арктиці, а також здійснила чотири незалежні арктичні місії. У XXI столітті китайські вчені почали проявляти геополітичний інтерес до Арктики і у зв'язку із цим держава почала шукати більш безпосередньої участі в арктичній співпраці. З другого десятиліття XXI століття згадки про полярні регіони з'являються у документах стратегічного планування КПК. Заява Президента Ху Цзіньтао на XVIII з'їзді КПК у 2012 році про те, що Китай має на меті стати «великою морською державою», а пізніше промова Президента Сі Цзіньпіня у Хобарті (Австралія) у 2014 році свідчили про те, що арктична стратегія переходить у глобальний вимір. За часів президенства Сі Цзіньпіня Арктика стає частиною ініціативи «Один пояс – один шлях», що підвищило її значення для Китаю. З того часу Арктика набуває стратегічного значення для китайського керівництва. Про це також сигналізує публікація у 2018 році першого офіційного документу щодо арктичного регіону – «Білої книги щодо арктичної стратегії Китаю», де держава узагальнила свої цілі і принципи, якими вона керується у контексті освоєння Арктики. Головною ідеєю стратегії є ствердження того, що питання Арктики набувають глобального характеру, у зв'язку із чим присутність Китаю в регіоні є виправданою. Більш того, у Білій книзі Китай визначає себе як «приарктичну державу», яка має інтереси в регіоні, щоб підкреслити легітимність своєї присутності.

Китай зацікавлений у видобутку ресурсів в Північному Льодовитому океані, що пояснюється наявністю величезного попиту на енергію в державі. Одним із основних методів Китаю у контексті отримання доступу до ресурсів є інвестиційна діяльність. КНР активно інвестує в будівництво інфраструктури, що викликає занепокоєння серед арктичних держав. Зокрема, США та скандинавські країни висловлюють стурбованість щодо мотивації Китаю і його справжніх намірів, які криються за інвестиційними спробами. Однак, дослідники вказують, що загальна економічна діяльність КНР в Арктиці є обмеженою, причому більшість інвестицій припадає на російську частину арктичного регіону. У контексті економічних та енергетичних інтересів відносини з Росією має стратегічне значення для Китаю. Протягом останнього десятиліття обидві країни активно співпрацюють у різних проєктах, зокрема щодо видобутку СПГ в Арктиці. З китайської точки зору, інвестиції і, загалом, економічна активність в Арктиці, є частиною більш широких зусиль Китаю, спрямованих на посилення його глобальної економічної присутності і, зокрема, всього, що пов'язано з його ініціативою «Один пояс – один шлях». Важливим економічним інтересом Китаю також є ідея побудови «Полярного шовкового шляху» і нових торговельних шляхів. У контексті цього, держава приділяє велику увагу підтриманню безпеки в Арктиці. Однак, військові амбіції Китаю в Арктиці та його зростаюче стратегічне партнерство з Росією викликають тривогу в багатьох урядах, оскільки це сприймається як загроза статусу-кво в регіоні. Проте Китай не прагне створювати військову напругу в Арктиці, так як зацікавлений у отриманні доступу до судноплавних шляхів Арктики та їхній безпеці. КНР розглядає мир і стабільність як ключові вимоги для успішного розвитку своїх комерційних інтересів, про що свідчить його офіційна арктична політика.

Сьогодні Китай продовжує розвивати свою наукову діяльність у арктичному регіоні. З початку своєї діяльності в Арктиці країна приділяла питанню наукових досліджень особливу увагу і брала активну участь у різноманітних міжнародних ініціативах. Наукова діяльність дає змогу Китаю мати доступ до арктичного регіону. У контексті цього міжнародні організації

грають не останню роль і країна спрямовує свою стратегію на підтримку та посилення співпраці з ними. КНР бере участь у більшості наукових об'єднаннях, які займаються арктичними дослідженнями. Зокрема, країна є членом Міжнародного арктичного наукового комітету, Комітету управління наукових досліджень Нью-Олесунна, Тихоокеанської арктичної групи та Організації морських наук у північній частині Тихого океану. Окрім участі у міжнародних організаціях, наукові агентства Китаю також досить активно фінансують дослідження щодо зміни клімату, що пов'язано із наявністю серйозних екологічних проблем у країні. Таким чином, використовуючи членство у міжнародних наукових організаціях, а також розвиваючи власні дослідницькі станції та технології, Китай має змогу просувати свою арктичну політику на міжнародній арені і захищати свої інтереси в арктичному регіоні.

В цілому, арктична стратегія Китайської Народної Республіки зосереджена на комерційних інтересах, що пов'язано із зацікавленням мати доступ до судноплавних шляхів в Арктиці, які дозволяють скоротити час плавання суден, зокрема з Азії до Європи, а також дають змогу уникнути піратства. Це свідчить про те, що Арктика є стратегічним інтересом для розвитку Китаю і відповідно до цього держава буде продовжувати активно реалізовувати свою арктичну політику.

РОЗДІЛ 3. АРКТИЧНА СТРАТЕГІЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

3.1 Еволюція інтересів США у Арктиці у постбіполярний період

США придбали свою арктичну територію у Російської імперії у 1867 році, купивши штат Аляска, і, відповідно до цього, отримали статус арктичної держави. Це їхня єдина північна територія, яка розташована в Арктиці і виходить до Північного Льодовитого океану. Суворий клімат і віддаленість від основної території США призвели до відповідної нерозвиненості промислової та господарської інфраструктури Аляски. Крім того, до середини ХХ ст. Арктика не входила до числа важливих сфер американської зовнішньої політики.

Тільки в роки холодної війни, під час військово-політичного протистояння між США і СРСР, Арктика стала стратегічним регіоном для Вашингтону. Значення арктичного регіону визначалося географічним положенням, зручним для пусків міжконтинентальних балістичних ракет – у випадку загострення відносин або військового конфлікту з дислокованим поблизу угрупованням радянських збройних сил.

Вперше звернення до Арктики, як регіону, що представляє інтерес для країни, відбулося за адміністрації Президента Р. Ніксона. У 1971 р. був виданий Меморандум з національної безпеки 144, в якому виражалася позиція США щодо Арктичного регіону. Згідно з Меморандумом, розвиток арктичної політики США має ґрунтуватися на трьох ключових засадах:

- мінімізації несприятливих ризиків для довкілля;
- сприяння міжнародному співробітництву в Арктиці;
- забезпечення захисту безпекових інтересів США у регіоні.¹⁴⁹

Президент Р. Рейган видав Директиву з питань національної безпеки (NSDD 90) 14 квітня 1983 року, яка замінила Меморандум 144. Однак, політика Р. Рейгана щодо Арктики майже не відрізнялася від політики його попередника.

¹⁴⁹ National Security Decision Memorandum 144. *National Security Council*. December 22, 1971. URL: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdm-nixon/nsdm-144.pdf> (дата звернення: 20.09.2022)

У новій Директиві зазначалося, що арктичний регіон заслуговує на «пріоритетну увагу з боку США», і визначалися чотири основні сфери інтересів: національна безпека, міжнародне співробітництво, захист навколишнього середовища та наукові дослідження.¹⁵⁰

У 1984 році Конгрес США ухвалив «Закон про арктичні дослідження і політику», який «передбачає всеосяжну національну політику, що стосується національних дослідницьких потреб і завдань в Арктиці». Відповідно до цього закону було:

- створено Арктичну дослідницьку комісію США (U.S. Arctic Research Commission, USARC) для сприяння арктичним дослідженням та вироблення рекомендацій щодо політики у сфері арктичних досліджень;

- визначено Національний науковий фонд США провідним федеральним агентством з реалізації політики у сфері арктичних досліджень;

- створено Міжвідомчий комітет з політики дослідження Арктики (Interagency Arctic Research Policy Committee, IARPC) для розробки національної політики дослідження Арктики та п'ятирічного плану реалізації цієї політики.¹⁵¹

Після розпаду СРСР у 1990-х роках Вашингтон втратив інтерес до арктичного регіону. Різко скоротився особовий склад американських військових баз в Арктиці: на базі Туле в Гренландії він зменшився з 6000 до 100 осіб; з Ісландії було виведено 2000 військовослужбовців; на Алясці було закрито низку радіолокаційних станцій, які активно діяли під час радянсько-американського протистояння.¹⁵²

Менш ніж через місяць після вступу на посаду Президент Б. Клінтон оголосив про створення в Білому домі Управління з питань екологічної політики. У цій заяві від 8 лютого 1993 року Клінтон зазначив: «Ми наполегливо працюємо вже більше 2 місяців, щоб визначити [...] як ми могли б вперше інтегрувати

¹⁵⁰ U.S. Arctic Policy (NSC-NSDD-90). *National Security Decision Directives*. URL: <https://irp.fas.org/offdocs/nsdd/nsdd-090.htm> (дата звернення: 20.09.2022)

¹⁵¹ O'Rourke R., Comay L. B., Frittelli J. and others. Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress. *Congressional Research Service*. March 24, 2022. URL: <https://sgp.fas.org/crs/misc/R41153.pdf> (дата звернення: 20.09.2022)

¹⁵² Yu. A. Raikov. Russia and the United States in the Arctic: from Competition to Confrontation. URL: <https://link.springer.com/article/10.1134/S101933162208010X#Sec3> (дата звернення: 20.09.2022)

навколишнє середовище [...] в політику національної безпеки, національну економічну політику та інші внутрішні політики». У зв'язку з цим Рада національної безпеки видала Президентську оглядову директиву 12 (PRD-12). Згідно з документом, було наказано провести всебічний огляд екологічної політики і було видано дві постанови на PRD-12, одну щодо Арктики і одну щодо Антарктики. Ці постанови стали основою для формування адміністрацією Б. Клінтона оновленої арктичної політики. Відповідно, 9 червня 1994 року Білий Дім опублікував Президентську директиву № 26 (PRD-26) під назвою «Політика Сполучених Штатів Америки щодо Арктичного та Антарктичного регіонів», у якій арктичний напрям зовнішньої політики США визначався кількома тезами, найважливішими з яких були забезпечення безпеки США та регіону, захист його довкілля та біоресурсів, а також економічний розвиток полярної зони в рамках співпраці восьми арктичних держав.¹⁵³

На початку 1990-х років відбулася зміна арктичних пріоритетів США. В той час як військово-стратегічний підхід застосовувався щодо питань безпеки, то питання довкілля/змін у навколишньому середовищі посіли набагато більше місця в політичному дискурсі. Це супроводжувалося посиленням уваги до співпраці заради миру і стабільності в регіоні, а також до досліджень, спрямованих на краще розуміння арктичного середовища, але не заради військових потреб.

Для покращення умов збору даних на півночі невелика група дослідників з арктичних держав почала обговорювати можливість створення нової міжнародної організації для дослідження Арктики. У результаті інтенсивних наукових та дипломатичних дискусій у 1990 році було створено Міжнародний арктичний науковий комітет (МАНК). США брали участь у Регіональній раді МАНК, діяльність якої була зосереджена на перевірці того, чи робота комітету сумісна з інтересами арктичних держав, зокрема американськими. Створення МАНК було одним із кроків на шляху до політичної співпраці арктичних держав

¹⁵³ Presidential Decision Directive 26 (PDD/NSC-26). *The White House*. June 9, 1994. URL: <https://irp.fas.org/offdocs/pdd/pdd-26.pdf> (дата звернення: 20.09.2022)

в Арктиці. Ще у вересні 1989 році, за ініціативою Фінляндії, вісім арктичних держав зустрілися у м. Рованієм (Фінляндія) для обговорення спільних питань щодо охорони довкілля Арктики, внаслідок зустрічі у 1991 році було підписано «Стратегії захисту навколишнього середовища Арктики» (АЕПС). Згідно із документом, підписанти домовилися працювати над підготовкою зустрічі міністрів, відповідальних за екологічні питання в Арктиці.¹⁵⁴

АЕПС стала успішним форумом для обговорення питань щодо Арктики. Однак, деякі держави, зокрема Канада, вважали, що АЕПС охоплює лише частину того, що держави регіону повинні обговорювати стосовно Арктики. У зв'язку з цим, у 1995 році Канада почала висловлювати ідеї трансформації АЕПС у нову міжнародну організацію, яка б не лише включала в себе існуючі програми АЕПС, але й займалася б більш широким колом питань сталого розвитку арктичного регіону.¹⁵⁵

США залишалися осторонь канадської ініціативи по створенню нової організації. Лише на початку 1995 року після серії двосторонніх переговорів з Канадою, США погодилися підтримати ініціативу з застереженням, що вони схвалюють створення Арктичної ради лише в тому випадку, якщо діяльність організації зосередиться виключно на екологічних проблемах і не буде охоплювати питання, пов'язані з безпекою. В результаті, у 1996 році Сполучені Штати підписали Оттавську декларацію і стали членом-засновником Арктичної ради.¹⁵⁶

З 1998 по 2000 рік США головували в Арктичній раді. Основними пріоритетами були: здоров'я людини, включаючи телемедицину та спостереження за хворобами; наслідки зміни клімату в Арктиці; та сталий розвиток арктичного туризму. За цей період США разом з іншими сімома арктичними державами започаткували програму Міжнародного

¹⁵⁴ Arctic Environmental Protection Strategy. June 14, 1991. URL: https://web.archive.org/web/20110720000343/http://arctic-council.org/filearchive/artic_environment.pdf (дата звернення: 22.09.2022)

¹⁵⁵ Bloom E. Establishment of the Arctic Council. *American Journal of International Law*, 93(3), 1999. 712-722 pp. DOI: 10.2307/2555272 (дата звернення: 22.09.2022)

¹⁵⁶ Ibidem.

циркумполярного нагляду (International Circumpolar Surveillance, ICS) — регіональну систему нагляду за поширенням інфекційних захворювань людей, які проживають в арктичних районах під керівництвом Центрів США з контролю і профілактики захворювань. Крім цього, США розпочали проєкт під назвою «Оцінка впливу зміни клімату в Арктиці» (Arctic Climate Impact Assessment, ACIA), яка є першим в історії комплексним науковим дослідженням наслідків кліматичних змін в Арктиці.¹⁵⁷

У 2000-х роках керівництво США почали виявляти підвищений інтерес до Арктики, що було пов'язано з активізацією діяльності Росії у регіоні. Глобальне потепління призвело до танення криги у Північному Льодовитому океані. Це, з одного боку, відкрило нові можливості, пов'язані з видобутком природних ресурсів в регіоні і можливими торговими маршрутами через Північний Льодовитий океан. З іншого боку, викликало зростання напруги через посилення конкуренції держав в регіоні. Можна стверджувати, що зростаюче значення регіону і суперечки навколо нього спонукали США до перегляду своєї арктичної політики.

Ситуація кардинально змінилася на початку другого десятиліття XXI століття. Пов'язано це було із виступом В. Путіна на міжнародній конференції з питань безпеки у Мюнхені у 2007 році, де він розкритикував однополярність світу, а також політику США і НАТО щодо Росії. Більш того, посилення кліматичних змін сприяло діяльності Росії в Арктиці в плані розвитку Північного морського шляху, розбудови там сучасної портової інфраструктури, відкриття нових об'єктів нафто- і газовидобутку. Збільшилася також військова присутність Росії в Арктиці із будівництвом нових військових об'єктів — аеродромів і військових баз. США розцінили ці дії РФ в Арктиці як виклик. Це створювало враження, що політика Вашингтона щодо регіону насамперед була спрямована на підготовку до суперництва великих держав у арктичному регіоні.

¹⁵⁷ The United States. *Arctic Council*. URL: <https://www.arctic-council.org/about/states/the-united-states/> (дата звернення: 22.09.2022)

9 січня 2009 року Дж. Буш-молодший видав Президентську директиву з питань національної безпеки-66 щодо політики в Арктичному регіоні (NSPD-66/HSPD-25), яка свідчила про зміну поглядів США на арктичний регіон. В ній зазначалося, що «Сполучені Штати є арктичною державою, яка має різноманітні і важливі інтереси у регіоні».¹⁵⁸ У порівнянні з директивою 1994 року (PRD-26) цей документ враховував зміни, що відбулися, серед яких: зміна політики національної безпеки та оборони США; очевидність змін клімату через підвищену активність дій людини в Арктичному регіоні; створення в 1996 році Арктичної ради та її функціонування для вирішення регіональних питань; усвідомлення екологічної крихкості регіону та одночасно масштабів енергетичних ресурсів, що знаходяться під кригою Арктики.

У директиві NSPD-66/HSPD-25 також вказувалося, що США вважають зайвим створення в Арктиці правового інструменту аналогічного Договору про Антарктику, який закріплював би за Арктикою статус демілітаризованої території, яка використовується б у виключно мирних цілях. Це може свідчити про те, що для адміністрації Дж. Буша-молодшого військова присутність США в Арктиці була важливою частиною арктичної політики.

За президенства Дж. Буша-молодшого зацікавлення Арктикою зросло також у контексті економічного розвитку США. У цей період посилилися дебати в уряді, щодо надання дозволу оренди територій на Алясці, зокрема району Національного арктичного заповідника дикої природи, для реалізації проєктів по розвідці ресурсів. Дж. Буш-молодший підтримував ідею скасування заборони на морське буріння у прибережних районах Аляски для видобутку газу та нафти.¹⁵⁹ В цілому, можна стверджувати, що за часів адміністрації Дж. Буш-молодшого арктична політика США концентрувалася на безпекових та економічних питаннях.

¹⁵⁸ Directive on Arctic Region Policy. *The American Presidency Project*. January 9, 2009. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/directive-arctic-region-policy> (дата звернення: 22.09.2022)

¹⁵⁹ Altunkaya E. US and the Arctic Region in the Era of Climate Change: A Brief Analysis of the Evolution of US Arctic Foreign Policy Since 2000s. *Istanbul Gelisim University Journal of Social Sciences*, 6 (1), April 2019, pp. 183-199. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/694241> (дата звернення: 22.09.2022)

За часів президенства Б. Обама (2009-2017 рр.) зросла увага до арктичного регіону. Зокрема, уряд США у цей період розглядав Арктику як приклад необхідності поставити питання зміни клімату на рівні загрози національній безпеці країни. У 2010 році Б. Обама видав Президентський меморандум, згідно якого було відновлено діяльність Міжвідомчого комітету з питань арктичних досліджень, який був заснований у 1984 році, але не діяв десятиліттями.¹⁶⁰ Цей комітет у наступні роки сприяв координації між агентствами, проводив дослідницьку діяльність, необхідну для розвитку арктичної політики США. Арктичний регіон також було включено до Стратегії національної безпеки (СНБ), опублікованої у тому ж році. СНБ 2010 року вказувала на безпеку арктичного регіону як один із стратегічних інтересів США і підкреслювала, що «США є арктичною державою з широкими та фундаментальними інтересами в арктичному регіоні, де ми прагнемо задовольнити наші потреби в національній безпеці, захистити навколишнє середовище, відповідально розпоряджатися ресурсами, враховувати інтереси корінних громад, підтримувати наукові дослідження та зміцнювати міжнародне співробітництво з широкого кола питань».¹⁶¹

15 травня 2013 року Сполучені Штати оприлюднили оновлену Національну стратегію для арктичного регіону. У преамбулі документу поєднувалися економічні погляди та питання захисту довкілля: «Арктика є одним з останніх великих кордонів нашої планети». США «природно тягнуться до цього регіону через економічні можливості, які він надає, і через визнання необхідності захисту та збереження цього унікального, цінного і мінливого довкілля». Стратегія підтверджувала, що США є арктичною державою, і тому головною ціллю стратегії було «позиціонувати Сполучені Штати для ефективного реагування на виклики та нові можливості, що виникають у зв'язку

¹⁶⁰ Interagency Arctic Research Policy Committee. *The White House*. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/administration/eop/ostp/nstc/committees/cenrs/iarpc> (дата звернення: 22.09.2022)

¹⁶¹ National Security Strategy. *The White House*. May 2010. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (дата звернення: 25.09.2022)

зі значним збільшенням активності в Арктиці через танення криги і появи нового арктичного довкілля».¹⁶²

У цей період також були створені нові державні посади (наприклад, спеціальний представник США в арктичному регіоні та виконавчий директор Арктичного виконавчого керівного комітету) з метою надання арктичним питанням більшої публічної видимості та розвитку тіснішої взаємодії зі штатом Аляска. Про важливість арктичної політики для США також свідчило те, що у 2015 році Б. Обама став першим Президентом, який відвідав Аляску, зокрема, для того, щоб взяти участь у конференції «Глобальне лідерство в Арктиці: співпраця, інновації, залучення і стійкість» (GLACIER). Метою проведення конференції було привернення уваги світової спільноти до найбільш актуальних проблем та загроз, з якими стикається Арктика, та заклик до негайних міжнародних дій з подолання наслідків кліматичних змін в регіоні. У конференції взяли участь також представники Канади, Китаю, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Ісландії, Індії, Італії, Японії, Південної Кореї, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Росії, Сінгапуру, Іспанії, Швеції, Великобританії та представники корінних народів Арктики. Результатом конференції було підписання декларації GLACIER, яку не підписали Китай та Росія.¹⁶³

З 2015 по 2017 рік США вдруге головували у Арктичній раді, де основними пріоритетами були:

- безпека Північного Льодовитого океану та управління, посилення пошуково-рятувальної співпраці, покращення методів реагування на забруднення моря нафтою, моніторинг закислення океану та безпека на морі;
- подолання наслідків зміни клімату;

¹⁶² National Strategy for The Arctic Region. *The White House*. May 2013. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf (дата звернення: 25.09.2022)

¹⁶³ Conley H. A., Melino M. The Implications of U.S. Policy Stagnation toward the Arctic Region. *Center for Strategic & International Studies*. May 2019. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/191009_ConleyMelino.pdf (дата звернення: 25.09.2022)

– покращення умов життя в Арктиці, в тому числі впровадження інноваційних технологій, просування досліджень психічного здоров'я та вирішення проблем побудови телекомунікаційної інфраструктури.¹⁶⁴

Таким чином, можна стверджувати, що арктична політика за часів президенства Б. Обама була зосереджена на питаннях змін клімату та захисту навколишнього середовища, а також просування та посилення багатостороннього співробітництва між арктичними державами. Варто відмітити, що адміністрація Б. Обама також зміцнила співпрацю з Канадою у контексті арктичних питань, уклавши низку угод. Наприклад, у 2013 році США і Канада домовилися про військове співробітництво, підписавши Трикомандну рамкову угоду про співробітництво в Арктиці з метою посилення взаємодії між їхніми командуваннями, що відповідають за арктичні райони. У грудні 2016 року держави оприлюднили Спільну заяву лідерів США і Канади щодо лідерства в Арктиці, яка мала на меті поглибити досягнуту в березні 2016 року домовленість про застосування спільного підходу, який зосереджується на розвитку та підтримці «стійкої і життєздатної арктичної економіки та екосистеми».¹⁶⁵ Відповідно до заяви обидві держави заборонили нафтове буріння у деяких районах Північного Льодовитого океану, де США та Канада мають юрисдикцію, для захисту навколишнього середовища в регіоні. Варто відзначити, що такі дії адміністрації Б. Обама викликали критику у контексті того, що були відсунуті на задній план економічні інтереси США, гальмуючи освоєння ресурсного потенціалу Арктики, зокрема видобуток нафти і газу.

В цілому, за часів адміністрації Б. Обама питання впливу зміни клімату на арктичний регіон були винесені на передній план у порядку денному внутрішньої та зовнішньої політики США. Крім того, у цей період США сприяли розвитку багатостороннього підходу до арктичних питань, активно беручи

¹⁶⁴ The United States. *Arctic Council*. URL: <https://www.arctic-council.org/about/states/the-united-states/> (дата звернення: 25.09.2022)

¹⁶⁵ Plouffe J. U.S. Arctic Foreign Policy in the Era of President Trump: A Preliminary Assessment. *Canadian Global Affairs Institute*. November, 2017. URL: https://www.cgai.ca/us_arctic_foreign_policy_in_the_era_of_president_trump_a_preliminary_assessment#Canada (дата звернення: 25.09.2022)

участь у роботі Арктичної ради та розвиваючи діалог з іншим арктичними державами, зокрема з Канадою.

Адміністрація Д. Трампа завершила головування США в Арктичній раді без суттєвих змін, але почала акцентувати увагу на економічному розвитку та заперечувати проблеми кліматичних змін в регіоні. З моменту вступу на посаду, Д. Трамп пригальмував розвиток кліматичної політики, скоротив Агентство з охорони навколишнього середовища, наполягав на збільшенні видобутку природних ресурсів, в тому числі в морських районах, і заявив, що вийде з Паризької кліматичної угоди. Варто зазначити, що бюджет США, виділений на арктичні дослідження, залишився в основному незмінним завдяки двопартійній підтримці Конгресу, а також США продовжували відвідувати засідання Арктичної ради на рівні міністрів.

Варто відзначити, що за часів адміністрації Б. Обама демократи у Конгресі блокували пропозиції дозволити розробку родовищ газу і нафти на Алясці. Але у 2017 р. адміністрація Д. Трампа та республіканці в Конгресі включили розділ до податкового законопроекту, який дозволив Міністерству внутрішніх справ розробити план продажу оренди на прибережній рівнині. Згідно із законом, агентство повинно було здійснити принаймні два продажі територій в оренду площею 400 000 акрів кожна до кінця 2024 року.¹⁶⁶ Стали також доступними нові угоди з морського буріння в Чукотському морі, і адміністрація працювала над сприянням розвідці нафти на території уздовж моря Бофорта, яка вважається найбільшим невикористаним родовищем нафти на суші в Північній Америці. У 2017 році губернатор Аляски підписав угоду про спільний проєкт з КНР по видобутку СПГ в штаті вартістю близько 43 мільярдів доларів для експорту в Китай.¹⁶⁷

У червні 2017 року Д. Трамп вивів США з Паризької угоди щодо зміни клімату, що ускладнило співробітництво США з арктичними державами в

¹⁶⁶ Богданова Т., Черевко А. Арктичний регіон у зовнішній політиці США за адміністрації Д. Трампа. *Acta de Historia & Politica Saeculum XXI*. 2021. 66-75 с. DOI: 10.26693/ahpsxxi2020.02.066 (дата звернення: 25.09.2022)

¹⁶⁷ Conley H. A., Melino M. The Implications of U.S. Policy Stagnation toward the Arctic Region. *Center for Strategic & International Studies*. May 2019. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/191009_ConleyMelino.pdf (дата звернення: 25.09.2022)

рамках Арктичної ради, оскільки під фінським головуванням (2017-2019 рр.) рада розробила порядок денний, який наголошує на імplementації Паризької угоди. Наступного місяця, після рішення держсекретаря Р. Тіллерсона про реорганізацію Державного департаменту, було ліквідовано посаду Спеціального представника США з питань Арктики, який представляв інтереси США в Арктичній раді. Це рішення було інтерпретовано як суттєвий відкат від зусиль Б. Обама, спрямованих на посилення ролі США в регіоні, і як сигнал про відсутність інтересу адміністрації Д. Трампа до Арктики.¹⁶⁸

Протягом чотирьох років правління адміністрації Д. Трампа участь США в Арктичній раді характеризувалася прагненням прибрати питання про зміну клімату з порядку денного. «Лінія думок, висловлена адміністрацією Д. Трампа, полягала в тому, що Арктика більше не є зоною співпраці, а стає зоною конфлікту», — зазначає Віт Шеард, Президент Циркумпольярного союзу охорони природи. За його словами, у адміністрації Д. Трампа існував явний брак розуміння арктичної культури і в кінцевому підсумку «це залишило Сполучені Штати набагато менш важливим гравцем».¹⁶⁹

У Стратегії національної безпеки, опублікованій у грудні 2017 року, Арктика згадується лише один раз у розділі під назвою «Досягнення кращих результатів на багатосторонніх форумах». У цьому документі США зазначили, що не допустять, щоб ці форуми «зазіхали на суверенітет США», в тому числі в арктичному регіоні, і будуть дотримуватися більш одностороннього підходу.¹⁷⁰

Одним із послідовних успіхів американської політики в Арктиці є питання управління. Сполучені Штати ефективно взаємодіяли з Росією у контексті прийняття Міжнародною морською організацією Системи управління рухом суден у Беринговій протоці, яка набула чинності 1 грудня 2018 року. Це перший міжнародно визнаний захід щодо маршрутизації суден, затверджений ММО для

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ How the Trump administration's climate denial left its mark on the Arctic Council. *Arctic Today*. January 19, 2021. URL: <https://www.arctictoday.com/how-the-trump-administrations-climate-denial-left-its-mark-on-the-arctic-council/> (дата звернення: 25.09.2022)

¹⁷⁰ National Security Strategy of the United States of America. *The White House*. November, 2017. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 25.09.2022)

полярних вод. Сполучені Штати також активно працювали в ММО у контексті забезпечення прийняття юридично обов'язкового Полярного кодексу, який набув чинності в січні 2017 року. Нарешті, США, співпрацюючи з іншими чотирма прибережними державами (Канада, Норвегія, Росія, Данія), провели переговори про введення мораторію на рибальство у зоні відкритого моря центральної частини Північного Льодовитого океану і залучили чотири інші «рибальські» країни (Китай, Корею, Японію та Ісландію) та Європейський Союз до приєднання до цієї угоди (Угода САОФА 5+5).¹⁷¹ Президент Д. Трамп також задекларував готовність покращити можливості Міністерства оборони в Арктичному регіоні, надавши необхідне фінансування для посилення криголамного потенціалу.¹⁷²

Загалом, можна стверджувати, що адміністрація Д. Трампа прагнула дотримуватися одностороннього підходу для просування як безпекових, так і економічних інтересів США в Арктиці, відмовляючись від багатостороннього та екологічно безпечного підходу, запропонованого адміністрацією Б. Обами. Цю зміну в арктичній політиці можна просто проаналізувати через позицію Д. Трампа щодо зміни клімату та односторонній підхід «Америка понад усе».

З приходом до влади адміністрації Д. Байдена відбувся відхід від політики попередника. Зокрема це проявилось у бажанні тісніше співпрацювати з союзниками і партнерами США та безпосередньо боротися зі зміною клімату та екологічними проблемами. Такий підхід свідчить про готовність США розглядати Арктику як зону, де можна застосувати багатосторонні та кооперативні підходи — єдині реальні способи боротьби з глобальною зміною клімату.

Д. Байден задав тон своїй політиці в перший же день перебування на посаді, приєднавшись до Паризької кліматичної угоди та запровадивши

¹⁷¹ Conley H. A., Melino M. The Implications of U.S. Policy Stagnation toward the Arctic Region. *Center for Strategic & International Studies*. May 2019. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/191009_ConleyMelino.pdf (дата звернення: 25.09.2022)

¹⁷² Trump urged to fund Arctic icebreaker fleet. *Defence News*. February 22, 2017. URL: <https://www.defensenews.com/congress/2017/02/22/trump-urged-to-fund-arctic-icebreaker-fleet/> (дата звернення: 26.09.2022)

тимчасовий мораторій на оренду територій для видобутку нафти в Національному арктичному заповіднику дикої природи, який знаходиться у штаті Аляска.¹⁷³ Крім того, США відновили роботу Арктичного виконавчого керівного комітету — механізму просування арктичних інтересів США та координації дій уряду в Арктиці. Комісія також мала сприяти створенню Оперативної групи північної частини Берингового моря та Консультативної ради з питань племен. Ці структури мали на меті зміцнення співпраці, особливо з корінними народами Аляски.

Президент Д. Байден також призначив шість висококваліфікованих членів Комісії США з досліджень Арктики (USARC). Комісари USARC мають здійснювати нагляд за реалізацією стратегії щодо просування досліджень в Арктиці. Ці дослідження мають бути засновані на «достовірній науці і знаннях корінних народів, які спрямовані на збереження арктичних культур, сприяння мудрому управлінню та використанню природних ресурсів, а також на розуміння і адаптацію до кліматичних змін».¹⁷⁴ Всі ці дії підкреслюють прагнення адміністрації Д. Байдена повернути увагу США до кліматичних змін і брати активну участь у заходах спрямованих на захист навколишнього середовища, а також посилення співпраці з корінними народами Арктики.

Тим не менш, Д. Байден зберіг деякі риси арктичної політики часів адміністрації Д. Трампа, зокрема, що стосується безпекових питань регіону. Так, США будуть продовжувати просувати інтереси національної безпеки та економічної безпеки в Арктиці з метою забезпечення стабільності регіону, а також вирішення нових питань, пов'язаних з арктичним судноплавством, зв'язком та іншими економічними чинниками в Арктиці. За словами Президентки Національної академії наук США Марсії Макнатт: «Зміни в

¹⁷³ Executive Order on Protecting Public Health and the Environment and Restoring Science to Tackle the Climate Crisis. *The White House*. January 20, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/01/20/executive-order-protecting-public-health-and-environment-and-restoring-science-to-tackle-climate-crisis/> (дата звернення: 26.09.2022)

¹⁷⁴ Biden-Harris Administration Brings Arctic Policy to the Forefront with Reactivated Steering Committee & New Slate of Research Commissioners. *The White House*. September 24, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2021/09/24/biden-harris-administration-brings-arctic-policy-to-the-forefront-with-reactivated-steering-committee-new-slate-of-research-commissioners/> (дата звернення: 26.09.2022)

Арктиці, хоча вони здаються віддаленими, впливають на нашу національну безпеку, кліматичну безпеку і доступність ресурсів, необхідних для нашого добробуту».¹⁷⁵

На сьогодні адміністрація Д. Байдена стурбована військовим потенціалом Росії в арктичному регіоні, а також зростаючим економічним, політичним і безпековим впливом Китаю в Арктиці. Реалізація політики Д. Байденем, в основі якої лежить багатосторонній підхід, ймовірно, сприятиме тіснішій співпраці з арктичними союзниками та партнерами. Сполучені Штати також продовжуватимуть активно співпрацювати з іншими арктичними державами в рамках Арктичної ради та підтримуватимуть зусилля щодо сприяння етнічній різноманітності в уряді і підтвердження прав корінних народів в США у цілому.

Таким чином, в арктичній політиці США відбулося багато змін у постбіполярний період. Арктика має важливе економічне та безпекове значення для Вашингтона. Сьогодні арктична стратегія США спрямована на повернення лідерства держави в регіоні для ефективного реагування на можливі кризи в майбутньому.

3.2 Концептуальні основи арктичної політики США

Процес формування концептуальних основ арктичної політики Сполучених Штатів бере свій початок з другої половини ХХ століття. Однак, у зв'язку із тим, що до початку ХХІ століття Арктика не була пріоритетною у внутрішній та зовнішній політиці США всі державні документи торкалися питань регіону досить коротко і обмежено. Більш того, на той період арктичний регіон традиційно розглядався в парі з антарктичним.

Концептуальне оформлення саме арктичної політики США починається з другого десятиліття ХХІ століття, коли Президент Дж. Буш-молодший 9 січня 2009 року видав Президентську директиву з національної безпеки-66 під назвою «Директива щодо політики в Арктичному регіоні».¹⁷⁶ Це був перший

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Directive on Arctic Region Policy. The American Presidency Project. January 9, 2009. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/directive-arctic-region-policy> (дата звернення: 30.09.2022)

стратегічний документ, який зосереджувався лише на пріоритетах щодо Арктики і дав чітке уявлення про те, що Сполучені Штати вважають основними цілями своєї арктичної політики з вказівками щодо того, як їх досягти.

Директива Дж. Буша-молодшого замінила Директиву Президента Б. Клінтона №26 (Президентська Директива щодо Арктики і Антарктики¹⁷⁷), видану в 1994 році. У цьому випадку зміни стосувалися лише частини про арктичний регіон, політика щодо Антарктики продовжувала керуватися директивою 1994 року.

У Документі вказувалося на те, що США є арктичною державою, яка має певні цілі в регіоні. Порівняно з директивою 1994 року, цей документ враховував зміни, що відбулися, серед яких: зміна політики національної безпеки та оборони США; очевидність змін клімату через підвищену активність дій людини в арктичному регіоні; створення у 1996 році Арктичної ради та її функціонування для розв'язання регіональних питань; усвідомлення екологічної крихкості регіону та одночасно масштабів енергетичних ресурсів, які знаходяться під кригою Арктики.¹⁷⁸

Пріоритетними напрямками арктичної політики в Директиві-66 зазначалося:

- створення в регіоні системи протиракетної оборони, розгортання морських і повітряних систем для стратегічних морських перевезень, стратегічного «стримування», забезпечення безпеки на морі, свободи судноплавства і польотів;
- забезпечення свободи судноплавства, а саме доступність і безперешкодність транзитного проходу через протоки Північно-західного проходу і проток Північного морського шляху;
- бажання США приєднатися до Конвенції ООН з морського права 1982 р., що, згідно з Директивою, дасть змогу визначити межі морського дна, де

¹⁷⁷ Presidential Decision Directive 26 (PDD/NSC-26). The White House. June 9, 1994. URL: <https://irp.fas.org/offdocs/pdd/pdd-26.pdf> (дата звернення: 30.09.2022)

¹⁷⁸ Directive on Arctic Region Policy. The American Presidency Project. January 12, 2009. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/directive-arctic-region-policy> (дата звернення: 30.09.2022)

держава має суверенні права на видобуток природних ресурсів, що слугуватиме захисту та просуванню інтересів США в Арктиці;

– врегулювання питань про кордони в Арктиці з Росією і Канадою.¹⁷⁹

Аналізуючи директиву можна побачити, що у цей період США починають розуміти, що Арктика змінюється таким чином, що зачіпає їхні життєво важливі національні інтереси.

Після переобрання Б. Обами на другий президентський термін у 2013 році було підготовлено нову арктичну концепцію і називалася вона вже не Президентською директивою, а «Національною стратегією США в арктичному регіоні»¹⁸⁰, що свідчить про зростання уваги США до регіону. При цьому адміністрація Б. Обами розставила в арктичній політиці вже інші акценти, приділяючи більшу увагу екології, ніж економічній вигоді від розвитку регіону, що кардинально змінювало сформовану традиційну риторику американської політики в Арктиці.

У вступі до Стратегії 2013 року уряд чітко визначає свої пріоритети, прагнучи до «стабільного і вільного від конфліктів арктичного регіону, де країни діють відповідально в дусі довіри і співробітництва, де економічні та енергетичні ресурси розробляються у раціональний спосіб, який також поважає вразливе навколишнє середовище, інтереси і культуру корінних народів». Стратегія окреслює «три напрями зусиль», які допоможуть США досягти поставлених цілей. Це: «1. Просування безпекових інтересів США; 2. Відповідальне управління Арктичним регіоном; і 3. Зміцнення міжнародного співробітництва».¹⁸¹

Одним із принципів арктичної політики США, зазначених у документі, є прагнення зберігати мир і стабільність в регіоні. Для цього США будуть діяти «узгоджено з союзниками, партнерами та іншими зацікавленими сторонами», а також будуть підтримувати «міжнародно-правові принципи свободи

¹⁷⁹ Ibidem.

¹⁸⁰ National Strategy for the Arctic Region. The White House. May 10, 2013. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf (дата звернення: 30.09.2022)

¹⁸¹ Ibidem. P. 2-4.

судноплавства і польотів та іншого використання морського та повітряного простору, безперешкодно законну торгівлю та мирне вирішення суперечок для всіх націй».¹⁸²

У Стратегії підкреслюється, що США «надаватимуть особливого значення науково обґрунтованому прийняттю рішень та інтеграції економічних, екологічних і культурних цінностей».¹⁸³ При цьому рішення повинні прийматися «з використанням найкращої наявної інформації шляхом оперативного обміну — на національному та міжнародному рівнях...»¹⁸⁴. У контексті цього також підкреслюється, що «багато чого можна досягти в Арктичному регіоні завдяки спільним міжнародним зусиллям, скоординованим інвестиціям і державно-приватному партнерству»¹⁸⁵.

Стратегія також надає важливого значення «залученню до процесу консультацій з корінними жителями Аляски, визнаючи унікальні правові відносини племінних урядів зі Сполученими Штатами та надаючи значущу та своєчасну можливість інформувати про федеральну політику, що впливає на громади корінних жителів Аляски». Крім цього, у документі визнається, що зміни в навколишньому середовищі можуть бути шкідливими для корінних народів. У зв'язку з цим, у Стратегії пояснюється, що США «намагатимуться не завдавати шкоди чутливому навколишньому середовищу або корінним громадам Аляски та іншим корінним народам, які залежать від ресурсів Арктики».¹⁸⁶

З принципово нового в Стратегії з'явився розділ, пов'язаний з енергетичною безпекою США в Арктиці, де йдеться про скорочення залежності США від імпорту іноземної нафти і розробку власних арктичних нафтових та газових родовищ. Тема розвитку американського енергетичного сектору розширюється далі й на міжнародне співробітництво, заявляючи про готовність США до співпраці з іншими країнами та промисловими підприємствами задля подальшого вивчення й освоєння регіональної ресурсної бази, пошуку й

¹⁸² Ibidem. P. 2

¹⁸³ Ibidem. P. 3, 8.

¹⁸⁴ Ibidem. P. 10

¹⁸⁵ Ibidem. P. 6

¹⁸⁶ Ibidem. P. 3

розроблення нових родовищ корисних копалин, запровадження нових технологій видобутку й обміну досвідом задля забезпечення ефективного і екологічно безпечного видобутку та транспортування вуглеводневої сировини.¹⁸⁷

Таким чином, проаналізувавши Національну стратегію США в арктичному регіоні 2013 року, можна зробити висновок, що принципи і пріоритети політики США в Арктиці не сильно відрізняються від зазначених у директиві 2009 року. Нова стратегія сигналізує громадянам США, іншим арктичним державам і міжнародній спільноті про те, що Вашингтон визнає свою роль та відповідальність в Арктиці, що країна стратегічно думає про майбутнє регіону і що адміністрація має намір зробити політику щодо Арктики більш пріоритетною, ніж це було в минулому.

У листопаді 2013 року власну Арктичну стратегію видає також Міністерство оборони США, у якій викладені основні цілі і напрями діяльності Міністерства в арктичному регіоні. У документі відзначається, що «зі збільшенням кількості країн, що діють в Арктиці, з'являється більше можливостей, а також більше викликів. Міністерство намагатиметься співпрацювати з арктичними країнами та іншими зацікавленими сторонами, зосереджуючи зусилля там, де існують можливості та необхідні дії, водночас забезпечуючи захист інтересів національної безпеки».¹⁸⁸

Ця стратегія визначає «бажаний кінцевий стан Арктики для Міністерства [оборони]: безпечний і стабільний регіон, де захищені національні інтереси США, захищена батьківщина США, а країни співпрацюють над вирішенням проблем».¹⁸⁹ У ній також сформульовані основні цілі Міністерства оборони в арктичному регіоні: підтримка безпеки і сприяння оборонному співробітництву, а також підготовка до реагування на широкий спектр викликів та непередбачуваних ситуацій — діючи спільно з іншими країнами, коли це

¹⁸⁷ Ibidem. P. 7

¹⁸⁸ Arctic Strategy. *Department of Defense*. November 2013. P. 1. URL: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2013_Arctic_Strategy.pdf (дата звернення: 30.09.2022)

¹⁸⁹ Ibidem. P. 2.

можливо, і самостійно, якщо це необхідно — з метою підтримання стабільності в регіоні.

У 2016 році Міністерство оборони США публікує нову Арктичну стратегію, яка «оновлює Арктичну стратегію 2013 року у світлі значних змін у міжнародному безпековому середовищі».¹⁹⁰ Документ також оновлює шляхи і засоби, які Міністерство оборони має намір використовувати для досягнення своїх цілей у регіоні, серед яких:

- підвищення здатності Збройних сил США захищати Батьківщину та суверенітет;
- зміцнення альянсів і партнерств;
- збереження свободи моря в Арктиці;
- залучення державних, приватних і міжнародних партнерів для підвищення обізнаності про арктичний регіон;
- розвиток арктичної інфраструктури та потенціалу Міністерства оборони відповідно до мінливих умов і потреб;
- підтримка міжнародних інститутів, що сприяють регіональному співробітництву та верховенству права.¹⁹¹

У Стратегії також неодноразово підкреслюється, що в інтересах національної безпеки США Міністерство оборони повинно зміцнювати партнерські відносини з арктичними союзниками та партнерами. Воно також зацікавлене у створенні та розвитку військової інфраструктури в арктичному регіоні, щоб уникнути конфліктів, що водночас підвищить спроможність функціонування військових сил США та їхніх союзників у суворих умовах Арктики. Згідно з документом, регіон загалом залишається зоною співробітництва, але існують і протиріччя в позиціях деяких країн. Найсуттєвіші протиріччя з погляду Сполучених Штатів пов'язані з питаннями регулювання судноплавства в арктичних водах, що перебувають під юрисдикцією Росії та

¹⁹⁰ Report to Congress on Strategy to Protect United States National Security Interests in the Arctic Region. *Department of Defense*. December 2016. URL: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2016-Arctic-Strategy-UNCLAS-cleared-for-release.pdf> (дата звернення: 30.09.2022)

¹⁹¹ Ibidem. P. 2

Канади. Канада заявляє, що всі води в межах канадських арктичних островів є історичними внутрішніми водами, включаючи води Північно-Західного шляху. Відповідно до цього, прохід через них вимагає отримання дозволу Канади. Однак, США розглядають ПЗШ як міжнародну протоку.¹⁹² Росія робить аналогічну заяву про три протоки вздовж Північного морського шляху. Стратегія Міністерства оборони 2016 року передбачає, що інші арктичні держави підтримають позиції США щодо цих питань. Загалом, можна помітити, що Арктичні стратегії Міністерства оборони є більш конкретними у порівнянні з Національною стратегією Б. Обами у плані визначення методів досягнення зазначених у документах цілей. Крім цього, Арктична стратегія 2016 року має відверто мілітаристський характер, спонукаючи арктичні та неарктичні держави до військової співпраці зі США в Арктиці.

Публікація у 2018 році Китаєм Білої книги, де детально викладено цілі держави в арктичному регіоні, зростання активності КНР та інших позарегіональних акторів в Арктиці, спонукали Міністерство Оборони США видати в червні 2019 року оновлену стратегію арктичної політики, яка «окреслює стратегічний підхід Міністерства оборони щодо захисту інтересів національної безпеки США в Арктиці в епоху стратегічної конкуренції».¹⁹³

У Стратегії визначені ризики для «трьох груп інтересів» національної безпеки США в арктичному регіоні:

1. «Батьківщина». Арктика є стратегічною територією як потенційний вектор нападу на США. Китай і Росія визначені стратегічними конкурентами в регіоні. На додаток до цього, «ерозія узбережжя та танення вічної мерзлоти створюють ризики для арктичних об'єктів Міністерства оборони». Як загрози для США також згадуються стихійні лиха та інші надзвичайні ситуації (вилив нафти), які можуть негативно вплинути на Аляску.

¹⁹² Ibidem. P. 6.

¹⁹³ Report to Congress Department of Defense Arctic Strategy. *Department of Defense*. June 2019. URL: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> (дата звернення: 30.09.2022)

2. «Спільний регіон». Росія і Китай по-різному створюють виклики для міжнародного порядку в Арктиці. З боку Росії головною загрозою зазначається те, що Росія регулює морські операції на Північному морському шляху всупереч міжнародному праву, а також може використати свій військовий потенціал для того, щоб відмовити у доступі до спірних арктичних вод або ресурсів. Китай згадується як такий, що може підірвати міжнародні правила і норми в регіоні.

3. «Потенційний коридор для стратегічної конкуренції». Тенденції розвитку подій в Арктиці можуть обмежити здатність Міністерства оборони переміщувати сили і вплинути на стратегічні цілі США, пов'язані з конкуренцією з Китаєм та Росією. «Арктика залишається вразливою до «стратегічних наслідків» напруженості, конкуренції або конфліктів, що виникають в інших регіонах»¹⁹⁴.

Цілями стратегії знову виокремлено: захист територій і глобальних інтересів США; відновлення конкурентних переваг об'єднаних сил (НАТО) перед Китаєм і РФ; відображення американського бачення й оцінки тенденцій, що розвиваються в регіоні. Втрату впливу і доступу до ресурсів регіону можна визначити як основну загрозу, відображену в документі.

Арктична стратегія Міністерства оборони США 2019 року визначила три стратегічні шляхи на підтримку бажаного стану Арктики:

- підвищення обізнаності про Арктику;
- розширення арктичних операцій;
- зміцнення «заснованого на правилах порядку» в Арктиці. Варто зазначити, що про «заснований на правилах порядок» США заявляють не вперше, але мається на увазі під цим явно не міжнародно-правовий порядок, як це формулювалося в попередніх виданнях, а швидше збереження статусу-кво в регіоні.¹⁹⁵

У липні 2020 року свою першу в історії Арктичну стратегію оприлюднило Міністерство військово-повітряних сил США, в якій окреслено важливість

¹⁹⁴ Ibidem. P. 6.

¹⁹⁵ Ibidem. P. 9.

регіону, оскільки Росія нарощує свою військову присутність, а Китай прагне нормалізувати свою присутність у ньому.

У документі зазначено, що «Арктика сьогодні є одним з найбільш стратегічно важливих регіонів світу»¹⁹⁶. Було визначено чотири напрями зусиль на які націлено Міністерство військово-повітряних сил:

- пильність в усіх сферах;
- проекція сили через боездатні сили;
- співпраця з союзниками і партнерами;
- підготовка до арктичних операцій.

За словами генерал-лейтенанта Клінтона Хіноте, заступника начальника штабу з управління стратегією, інтеграцією та потребами ВПС США: «Ми бачимо, що ситуація в Арктиці змінюється, є дві основні зміни, які ми визнаємо в нашій стратегії й які ми повинні обдумати, оцінити і скоригувати наш підхід до речей. Перше — це те, що в Арктиці стає легше працювати, тому що багато чого там... не лише спостерігається тенденція до потепління, але й зростає активність». Він відмічає, що ця активність «не є доброякісною», вказуючи на приклад того, що США перехопили більше російських військових літаків поблизу Аляски, ніж будь-коли з часів холодної війни¹⁹⁷. Отже, спостерігається тенденція не лише до конкуренції, але й до суперництва у військовій сфері. Всі ці тенденції зумовили увагу Міністерства військово-повітряних сил і призвели до оприлюднення стратегії.

5 січня 2021 року Міністерство військово-морських сил США оприлюднило свій стратегічний проєкт для Арктики під назвою «Блакитна Арктика»¹⁹⁸, де представлено регіональний план на наступні два десятиліття, оскільки Міністерство продовжує готуватися до появи все більш доступного та

¹⁹⁶ Arctic Strategy. *The Department of the Air Force*. July 21, 2020. URL: <https://www.airandspaceforces.com/app/uploads/2020/07/ArcticStrategy.pdf> (дата звернення: 30.09.2022)

¹⁹⁷ Arctic Security Dialogues IV. Progress on the Department of the Air Force Arctic Strategy. *Wilson Center*. July 27, 2021. URL: <https://www.wilsoncenter.org/event/arctic-security-dialogues-iv-progress-department-air-force-arctic-strategy> (дата звернення: 30.09.2022)

¹⁹⁸ A Strategic Blueprint for the Arctic “A Blue Arctic”. *The Department of the Navy*. January 5, 2021. URL: <https://media.defense.gov/2021/Jan/05/2002560338/-1/-1/0/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF> (дата звернення: 30.09.2022)

судноплавного арктичного регіону. Документ містить стратегічні вказівки щодо того, як Міністерство застосуватиме військово-морську силу в арктичному регіоні, і наголошує на підході, який об'єднує американську військово-морську потужність із об'єднаними силами (НАТО), міжвідомчими командами, союзниками та партнерами.

У проєкті основна увага приділяється зростаючій морській активності з боку арктичних і неарктичних держав, таких як Росія і Китай, які використовують свої військово-морські сили для захисту суверенітету та національних інтересів, водночас забезпечуючи свою спроможність поширювати владу.

19 січня 2021 року Міністерство армії США випустили свою арктичну стратегію під назвою «Відновлення домінування в Арктиці» (Regaining Arctic Dominance).¹⁹⁹ Ця стратегія визначає, як сухопутні війська США будуть формувати, навчати, організовувати та оснащувати сили для партнерства з арктичними союзниками, забезпечувати захист національних інтересів і підтримувати регіональну стабільність. Випуск цієї стратегії, так само як й інших стратегій США у цей період, пов'язаний з занепокоєнням щодо зростаючого рівня активності держав-конкурентів в арктичному регіоні.

У документі зазначено, що «Арктика, життєво важливий регіон, що містить багато природних ресурсів і ключові судноплавні канали, є платформою для проектування глобальної сили й можливим шляхом нападу у випадку конфлікту. Посилення арктичного потенціалу армії підвищить її здатність діяти в екстремально холодних, гірських і високоширотних умовах».²⁰⁰

Для відновлення домінування армії в Арктиці стратегія передбачає такі цілі і плани, як:

– Сухопутні війська створять оперативний штаб, здатний працювати в декількох областях, зі спеціально підготовленими і оснащеними бойовими бригадами для посилення домінування в холодну пору року;

¹⁹⁹ Regaining Arctic Dominance. *The Department of the Army*. January 19, 2021. URL: https://www.army.mil/e2/downloads/rv7/about/2021_army_arctic_strategy.pdf (дата звернення: 30.09.2022)

²⁰⁰ Ibidem. P. 3.

- Сухопутні війська покращать матеріальну готовність арктичних підрозділів до проведення тривалих операцій в арктичному регіоні;
- Сухопутні війська покращать індивідуальну та колективну підготовку особового складу до дій в цьому регіоні, а також в інших гірських та високогірних умовах;
- Сухопутні війська покращуватимуть якість життя своїх військовослужбовців, цивільного населення та сімей, які живуть і працюють на об'єктах та в установах в арктичному регіоні.²⁰¹

Таким чином, за часів президенства Д. Трампа Арктика розглядалася як регіон стратегічної конкуренції. Китай та Росія визначалися головними конкурентами, які можуть створювати ризики для національної безпеки США в арктичному регіоні. Загалом, стратегічні документи за часів президенства Д. Трампа зосереджувалися на підготовці до ймовірного суперництва в Арктиці.

7 жовтня 2022 року США оприлюднила нову стратегію щодо Арктики «Національну стратегію щодо арктичного регіону»²⁰², яка буде визначати політику США до 2032 року. Згідно з документом, США визнають мінливе природне та геополітичне середовище регіону. «Ця стратегія спрямована на боротьбу з кліматичною кризою з більшою терміновістю, враховуючи події, які ми спостерігаємо за останні вісім-дев'ять років», — сказав високопоставлений чиновник адміністрації США перед публікацією. Він також визнає «зростання стратегічної конкуренції ... в Арктиці з боку Росії та [Китаю] протягом останнього десятиліття, і ... прагне позиціонувати США для ефективної конкуренції, а також керувати зростанням цієї напруги».²⁰³

У вступі до Стратегії декларується, що США «прагнуть до мирної, стабільної, процвітаючої Арктики, заснованої на співробітництві»²⁰⁴, що є

²⁰¹ Army announces release of Arctic Strategy. *U.S. Army Public Affairs*. March 16, 2021. URL: https://www.army.mil/article/244261/army_announces_release_of_arctic_strategy (дата звернення: 01.10.2022)

²⁰² National Strategy for the Arctic Region. *The White House*. October 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Strategy-for-the-Arctic-Region.pdf> (дата звернення: 01.10.2022)

²⁰³ US Releases New Arctic Strategy as Climate Threat Grows. *VOA News*. October 7, 2022. URL: <https://www.voanews.com/a/us-releases-new-arctic-strategy-as-climate-threat-grows-/6780835.html> (дата звернення: 01.10.2022)

²⁰⁴ Ibidem. P. 5.

результатом дотримання країнами міжнародного права, правил, норм і стандартів, включаючи свободу судноплавства, здорові та активні арктичні спільноти та стійке економічне зростання. США прагнуть досягти цих цілей в Арктиці, працюючи насамперед зі своїми союзниками та партнерами.

Документ містить чотири основні елементи, які зазначені як стовпи політики: безпека; зміна клімату та захист навколишнього середовища; сталий економічний розвиток; та міжнародне співробітництво і управління. Також декларується, що в усіх цих чотирьох сферах США керуватиметься п'ятьма принципами:

- консультиватися, координувати та спільно управляти з корінними племенами та громадами Аляски;
- поглиблювати відносини з союзниками і партнерами;
- планувати довгострокові інвестиції;
- розвивати міжгалузеві коаліції та інноваційні ідеї;
- взяти зобов'язання щодо застосування загальнодержавного підходу, що базується на фактичних даних.

Стратегія 2022 року є більш цілеспрямованою за попередню стратегію 2013 року, і безпосередньо торкається таких питань, як посилення стратегічної конкуренції в Арктиці, засуджуючи Росію за вторгнення в Україну, а Китай — за намагання посилити свій вплив і формувати власне управління в Арктиці. У ній також наголошується на посиленні конкуренції між країнами за ресурси через збільшення їх доступності, спричинене таненням арктичної криги, що викликано зміною клімату. У ній також приділяється підвищена увага кліматичній кризі та визначені рамки того, як США реагуватимуть на виклики та можливості, що виникають в регіоні в найближчі 10 років.

Таким чином, Стратегія 2022 року відображає зростаюче значення регіону у стратегічних міркуваннях США протягом останніх років. Стратегія визнає, що арктичний ландшафт швидко змінюється як під впливом кліматичних змін, так і внаслідок посилення геостратегічної конкуренції з боку Росії та Китаю. Стратегія США ставить безпеку на перше місце і розглядає Арктику як регіон, в

якому дедалі більше домінує російська агресія, а також збільшується активність Китаю.

Проаналізувавши стратегічні документи США, можна зробити висновок, що Арктика розглядається як стратегічний регіон для захисту національних інтересів держави. Більшу увагу арктичному регіону приділяє Міністерство оборони США, зважаючи на кількість стратегічних документів. Загалом, на сьогодні, США добре розуміють всю важливість Арктики як на національному, так і глобальному рівні, й відповідно до цього формують свою арктичну політику.

3.3 Економічні та енергетичні інтереси США в арктичному регіоні

Арктика є стратегічно важливою для США не лише з боку безпеки, а й з боку економіки та енергетичної сфери. Арктика має величезні поклади нафти і природного газу. На Алясці багато нафтових компаній працюють з групами корінного населення, відомими як «місцеві корпорації»²⁰⁵, щоб бурити і експортувати мільйони барелів нафти щороку. Північний схил Аляски містить 6% найбільших нафтових родовищ США і одне з 100 найбільших родовищ природного газу. За оцінками інженерів і географів, поклади нафти та газу в Арктиці становлять 13% нерозвіданих світових ресурсів нафти і 30% нерозвіданих ресурсів природного газу. Ці оціночні ресурси не включають понад 240 мільярдів барелів нафтових запасів, які вже відкриті.²⁰⁶

Арктичний регіон також містить значні поклади корисних копалин, причому видобуток непаливних корисних копалин у штаті Аляска у 2015 році оцінювався у трохи більше ніж 3 мільярди доларів США, або 4,17 відсотка від загального видобутку корисних копалин у США. Виявлені корисні копалини включають золото, цинк, паладій, нікель, платину, свинець, рідкоземельні корисні копалини та діаманти, які мають як власну цінність, так і значну

²⁰⁵ «Місцеві корпорації» - бізнес-організації, що займаються економічними рішеннями для регіону Аляски, в якому корінні жителі Аляски володіють усіма акціями.

²⁰⁶ Strategic Approach for Arctic Homeland Security. U.S. Department of Homeland Security. 2020. URL: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/21_0217_plcy_dhs-arctic-strategy.pdf (дата звернення: 02.10.2022)

важливість для промислових процесів, оборонних ланцюжків постачань, виробництва товарів широкого вжитку та технологічних інновацій. Нарощування видобутку рідкісноземельних мінералів та потужностей, необхідних для виробництва технологічних інструментів (напівпровідників, мікросхем, смартфонів тощо), продовжуватиме зростати, що підвищує важливість Арктики і сприяє загостренню конкуренції в регіоні.²⁰⁷

В той час як занепокоєння зміною клімату прискорило реалізацію російських планів з видобутку викопного палива в Арктиці, воно в значній мірі мало протилежний вплив на американські зусилля з видобутку викопного палива в цьому регіоні. Арктична політика США, зокрема у контексті енергетичних питань, зазнавала кардинальних змін протягом президентств Дж. Буша-молодшого, Б. Обами і Д. Трампа. Так, Б. Обама скасував багато політик Дж. Буша-молодшого щодо видобутку нафти в Арктиці через занепокоєння з приводу зміни клімату та шкоди місцевій екосистемі, однак адміністрація Д. Трампа знову змінила політику попередника та почала наполягати на видобутку нафти, незважаючи на екологічні застереження. Ця відсутність спадкоємності негативно вплинула на будь-які спроби США побудувати довготривалу інфраструктуру для видобутку нафтових ресурсів в Арктиці.

Зміна політики щодо відкриття Національного арктичного заповідника дикої природи для буріння досі продовжується. У серпні 2020 року адміністрація Д. Трампа оголосила про плани відкрити частини заповідника на Алясці для видобутку нафти і газу. Однак аукціон пройшов без особливого інтересу, лише три компанії подали заявки на буріння нафтових свердловин. З приходом до влади Д. Байдена відкриття заповідника було негайно скасовано. Однак, така відсутність інтересу за часів Д. Трампа до заповідника продемонструвала, що навіть за умови полегшення регулювання американські нафтові компанії не виявляють особливого інтересу до буріння в Арктиці. Це особливо актуально з

²⁰⁷ Ibidem.

огляду на більш легкодоступні запаси нафти, розташовані в Техасі.²⁰⁸ Незважаючи на це, видобуток нафти на Алясці сьогодні відбувається досить активно, оскільки штат все ще має величезний нафтовий потенціал. Окрім великих інвестицій нафтових корпорацій інших держав, які орендують частини території Аляски, американська компанія ConocoPhillips також має велику частку в нафті штату. Якщо компанії вдасться розвинути свій відкладений проект Willow у регіоні на 8 мільярдів доларів, вона може розраховувати на забезпечення приблизно 160 000 барелів на добу протягом наступних трьох десятиліть із загальним видобутком 590 мільйонів барелів до 2050 року.²⁰⁹

Президент Д. Байден наразі опинився перед дилемою: необхідність збільшення видобутку нафти очевидна, оскільки глобальна енергетична безпека США знаходиться під загрозою, але більший розвиток видобутку нафти створює ризик екологічної катастрофи. Нафтова промисловість Аляски «бореться за виживання», маючи потенціал для проведення більшої кількості операцій з розвідки і видобутку в найближчі роки. Однак місцеві громади та екологи по всій території США закликають Президента Д. Байдена зупинити нафтові операції через їхній вплив на навколишнє середовище. У березні 2022 року газета Wall Street Journal попередила про потенційну кліматичну катастрофу, якщо на Алясці почнеться новий нафтовий проєкт. Проєкт буріння нафтової свердловини Willow компанії ConocoPhillips на північному схилі Аляски загрожує підірвати цілі Президента США в галузі відновлюваної енергетики та боротьби зі зміною клімату.²¹⁰

Адміністрація Д. Байдена вже неодноразово потрапляла під критику протягом останнього року за зупинку оренди нафтових родовищ і скасування проєктів трубопроводів в той час, коли нафтові компанії вважають, що поточний

²⁰⁸ Dasilva J. Renewable Energy as a National Security Strategy in the Arctic. American Security Project. December 15, 2021. URL: <https://www.americansecurityproject.org/renewable-energy-as-a-national-security-strategy-in-the-arctic/> (дата звернення: 02.10.2022)

²⁰⁹ Bradstock F. Russia Will Regret Selling Alaska If Biden Unleashes Its Energy Potential. *Oil Price*. June 2, 2022. URL: <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Russia-Will-Regret-Selling-Alaska-If-Biden-Unleashes-Its-Energy-Potential.html> (дата звернення: 02.10.2022)

²¹⁰ Bradstock F. Is It Time to Tap America's Final Oil Frontier? *Oil Price*. March 13, 2022. URL: <https://oilprice.com/Energy/General/Is-It-Time-To-Tap-Americas-Final-Oil-Frontier.html> (дата звернення: 02.10.2022)

видобуток нафти необхідний для задоволення світового попиту. З моменту своєї інавгурації Д. Байден неодноразово призупиняв дію нових договорів про оренду нафтових і газових родовищ, що викликало негативну реакцію з боку багатьох держав, які оскаржували ці призупинення в судовому порядку, намагаючись продовжити реалізацію своїх нафтогазових планів.²¹¹ Хоча деякі компанії високо оцінили зусилля Д. Байдена щодо боротьби зі зміною клімату на початку його перебування на посаді, відсутність кінцевої дати призупинення призвела до того, що тисячі працівників нафтового сектору стурбовані безпекою галузі. Таким чином, питання розвитку нафтової промисловості на Алясці залишається важким питанням арктичної політики США, зважаючи на боротьбу двох сил: екологічну та економічну. Це ускладнюється також тим, що видобуток нафти на Алясці є важливим не лише для розвитку штату, а й для енергетичної безпеки всієї країни.

Варто відзначити, що видобуток нафти — це не єдине, що є важливим для США в арктичному регіоні з погляду економічного та енергетичного розвитку. Сьогодні Арктика привертає увагу США у контексті наявності в регіоні значних можливостей для розвитку відновлювальної енергетики країни. Аляска має величезні запаси відновлюваних джерел енергії, які можуть бути використані в процесі переходу до відновлюваної енергетики в майбутньому. Переваги прискорення енергетичного переходу на Алясці включають збільшення кількості робочих місць, зниження цін на енергоносії, підвищення енергетичної безпеки і потенціал відновлюваних ресурсів для підтримки виробництва палива на основі водню з нульовим вмістом вуглецю для авіаційної і морської промисловості.

Узбережжя Аляски багате на невикористані вітрові ресурси. Станом на 2019 рік на відновлювані джерела енергії припадало 30% виробництва електроенергії на Алясці, але лише близько 8% з них — на вітрову енергетику. Крім того, незважаючи на довгі зими і полярні ночі у штаті, сонячна енергія стає все більш цінним джерелом енергії для віддалених районів. Аляска має й інші значні енергетичні ресурси. Її видобувні запаси вугілля посідають 14-е місце

²¹¹ Bradstock F. Biden Faces Off with Big Oil Over Drilling Auctions. *Oil Price*. August 19, 2021. URL: <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Biden-Faces-Off-With-Big-Oil-Over-Drilling-Auctions.html> (дата звернення: 02.10.2022)

серед штатів. Численні річки Аляски мають одні з найкращих гідроенергетичних потенціалів в країні, а численні вулканічні родовища штату мають потенціал геотермальної енергії.²¹²

Розвиток вітрової та сонячної енергетики на Алясці може принести користь національній безпеці США. Держава може використовувати будівництво інфраструктури відновлюваної енергетики для виправдання збільшення американської присутності в регіоні, в тому числі у військовому плані. Це може дозволити США пом'якшити російську реакцію, забезпечивши як вагому причину для збільшення американських сил, так і метод поступового нарощування військової присутності, а не створення видимості швидкого нарощування військового потенціалу. Більш того, кліматичні зміни негативно впливають на існуючу військову інфраструктуру. На Алясці розташовані численні військові бази та об'єкти інфраструктури, які наразі потерпають від танення вічної мерзлоти та берегової ерозії, що змінює ландшафт та завдає шкоди цій інфраструктурі. США необхідно підтримувати ці об'єкти, подібно до того, як Росія оновлює свою арктичну військову інфраструктуру. Крім цього, Арктика стає довгостроковим стратегічним інтересом, і США, ймовірно, потребуватимуть регіональних партнерів у питаннях забезпечення безпеки, що посилює необхідність співпраці з північними сусідами. США та Канада можуть використовувати інфраструктурні проекти в галузі відновлюваної енергетики як механізм для побудови більш тісного партнерства в галузі безпеки в арктичному регіоні. Це забезпечить більш стійке і довгострокове рішення як для США, так і для Канади, оскільки зменшить ресурсне навантаження для підтримання національної безпеки в Арктиці та забезпечить партнерство для протидії зростаючому російсько-китайському впливу.²¹³

Отже, США мають стратегічні інтереси в арктичному регіоні у контексті економічної та енергетичної безпеки. Арктика, зокрема штат Аляска, має значні

²¹² Alaska: Profile Analysis. *U.S. Energy Information Administration*. URL: <https://www.eia.gov/state/analysis.php?sid=AK> (дата звернення: 02.10.2022)

²¹³ Dasilva J. Renewable Energy as a National Security Strategy in the Arctic. American Security Project. December 15, 2021. URL: <https://www.americansecurityproject.org/renewable-energy-as-a-national-security-strategy-in-the-arctic/> (дата звернення: 02.10.2022)

запаси ресурсів, у видобутку яких зацікавлені Сполучені Штати. Однак, сьогодні адміністрація Д. Байдена стикається з дилемою, яка пов'язана з необхідністю забезпечувати енергетичну безпеку країни шляхом видобутку нафти і газу на Алясці, і, в той же час, підтримувати екологічну політику та збереження навколишнього середовища. Наразі уряд США має цілі розбудовувати відновлювальну енергетику в регіоні, що може сприяти вирішенню низки проблем для США не лише в економічному та енергетичному планах, а й безпековому.

3.4 Безпековий аспект арктичної політики США

Арктичний регіон набув свого стратегічного значення для США під час холодної війни. Він забезпечував найкоротшу відстань для міжконтинентальних балістичних ракет та бомбардувальників дальньої дії між СРСР і Сполученими Штатами. В той час регіон переживав значний рівень милітаризації з обох сторін, включаючи наявність військово-повітряних та військово-морських баз, радіолокаційних станцій, діяльність підводних човнів, військові навчання і ядерні випробування. Після закінчення холодної війни і розпаду СРСР Арктика все ще зберігає своє стратегічне значення для США.

Визнаючи зростаюче значення Арктики, США посилюють свою увагу до регіону. Ключовими є захист національних інтересів США в Арктиці, погляд на регіон як на сферу впливу, необхідність захисту національної безпеки, в тому числі через Арктику, а також вигоди від нових можливостей в регіоні.

До 2013 року ключові геополітичні інтереси США в Арктиці були зосереджені на утриманні підводних човнів з ядерними боеголовками, які були постійно присутні в глибинах Північного Льодовитого океану, і на підтримці радарів на низці баз в Арктиці як частини системи протиракетної оборони США. Однак, військова активність США в Арктиці була дуже низькою. Протягом останнього десятиліття два фактори призвели до змін. По-перше, активізація діяльності Росії в арктичному регіоні, зокрема збільшення військової присутності і створення нових військових об'єктів. На посилення занепокоєння

США щодо загрози з боку Росії вплинули також війна на Сході України 2014 року, коли санкції США та ЄС проти Росії у цей період почали зачіпати арктичний регіон. Тоді були запровадженні санкції щодо російських морських нафтогазових проєктів в Арктиці, а також відбулося скорочення арктичного діалогу з питань безпеки і, що найважливіше, «заморожування» щорічної зустрічі начальників штабів арктичних держав.²¹⁴ Повномасштабний наступ Росії на Україну в 2022 році ще більше посилює занепокоєння США щодо загрози з боку Росії, зокрема в Арктиці. Другим фактором є зростаюча напористість Китаю за межами власного регіону загалом і в Арктиці зокрема, що поступово призвело до того, що США почали зосереджувати увагу на КНР як на конкуренті в арктичному регіоні.

Російська військова активність у Баренцевому і Гренландському морях становить найбезпосереднішу загрозу інтересам безпеки США. Російські сили там можуть атакувати США, кораблі і лінії передачі даних, що перетинають Північну Атлантику, а також загрожувати союзникам по НАТО в Північній Європі. Російські сили в Беринговому і Чукотському морях біля узбережжя Аляски також викликають занепокоєння. Більш того, російський потенціал може бути використаний для нехтування міжнародним правом шляхом одностороннього встановлення контролю над Північним морським шляхом або підводним хребтом Ломоносова, якщо Комісія по розгляду питань щодо континентального шельфу ухвалить рішення проти експансивних претензій Росії на арктичне морське дно, які вона висловила у 2021 році.²¹⁵

Дії Китаю в регіоні також викликають занепокоєння, особливо використання ним інвестицій, кредитів і торговельних угод для впливу на арктичні держави або населення. Останніми роками зростає стурбованість,

²¹⁴ Olesen M. R. *Intensifying Great Power Politics in the Arctic*. Danish Institute for International Studies. 2019. URL: https://pure.diiis.dk/ws/files/3166021/Intensifying_great_power_politics_Arctic_DIIS_Report_2019_08.pdf (дата звернення: 04.10.2022)

²¹⁵ Auerswald D. A *U.S. Security Strategy for The Arctic. War on the Rocks*. May 27, 2021. URL: <https://warontherocks.com/2021/05/a-u-s-security-strategy-for-the-arctic/> (дата звернення: 04.10.2022)

зокрема США, через військовий потенціал китайських досліджень океану і його картографування та полярних дослідницьких станцій по всій Скандинавії.²¹⁶

Підвищення уваги США до арктичного регіону включало зміну військового підходу до Північної Атлантики та арктичного регіону. У 2016 році було оголошено, що США повернуться на військову базу в Кефлавіку в Ісландії на ротаційній основі; у 2017 році морська піхота США розмістила дві роти в Норвегії на ротаційній основі, а в серпні 2018 року ВМС США оголосили про відновлення 2-го флоту для Північної Атлантики.²¹⁷ Крім того, у жовтні-листопаді 2018 року США взяли участь у навчаннях НАТО «Єдиний тризуб» («Trident Juncture») біля норвезького узбережжя, вперше за 28 років залучивши авіаносець до арктичних вод.²¹⁸ Нарешті, в листопаді 2018 року Берегова охорона США оприлюднила свою нову стратегію, в якій Арктиці надається більший пріоритет, а в лютому 2019 року Конгрес схвалив придбання двох нових криголамів для Берегової охорони США, які мають замінити застарілий криголамний флот служби.²¹⁹

З приходом до влади, адміністрація Д. Трампа суттєво змінила американський підхід до арктичних питань та багатосторонніх арктичних інституцій і механізмів. В основі американської арктичної політики декларувалися інтереси національної безпеки, а не проблеми зміни клімату та сталого розвитку. Арктична стратегія Пентагону від квітня 2019 року зобов'язувала Міністерство оборони співпрацювати з союзниками та партнерами для протидії необґрунтованим територіальним претензіям Росії та Китаю і збереження вільного та відкритого доступу до регіону. Адміністрація Д. Трампа

²¹⁶ Doshi R., Dale-Huang A., Zhang G. Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions. *Brookings*. April 2021. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_china_arctic.pdf (дата звернення: 04.10.2022)

²¹⁷ Faram M. D. Back to the future with 2nd Fleet. *The Navy Times*. August 25, 2018. URL: <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2018/08/25/back-to-the-future-with-2nd-fleet/> (дата звернення: 05.10.2022)

²¹⁸ Eckstein M. Truman Carrier Strike Group Operating North of Arctic Circle; First Time for US Navy Since 1991. *USNI News*. October 19, 2018. URL: <https://news.usni.org/2018/10/19/truman-carrier-strike-group-operating-north-arctic-circle-first-time-us-navy-since-1991> (дата звернення: 05.10.2022)

²¹⁹ Olesen M. R. Intensifying Great Power Politics in The Arctic. *Danish Institute for International Studies*. 2019. URL: https://pure.diiis.dk/ws/files/3166021/Intensifying_great_power_politics_Arctic_DIIS_Report_2019_08.pdf (дата звернення: 04.10.2022)

також оголосила, що проводитиме операції з забезпечення свободи судноплавства в Арктиці, щоб оскаржити російські заяви про те, що Північний морський шлях є внутрішнім, а не міжнародним водним об'єктом.²²⁰

У своїй промові у Фінляндії в травні 2019 року тодішній держсекретар М. Помпео описав Арктику як таку, що останнім часом перетворюється на «арену для боротьби за владу та конкуренції». Щодо претензії Китаю на звання «приарктичної держави», він стверджував, що «лише арктичні і неарктичні держави» є легітимними категоріями, «а претензії на інше не дають Китаю абсолютно ніяких прав». Хоча М. Помпео загалом вітав китайські інвестиції, він наполягав на тому, що вони повинні бути прозорими і конструктивними, й що Пекін повинен відмовитися від своєї «моделі агресивної поведінки в інших місцях». Він також висловив занепокоєння територіальними претензіями Москви, посиленням військової присутності та планами з'єднати Північний морський шлях з морським Шовковим шляхом Пекіна. М. Помпео заявив: «Під керівництвом Президента Д. Трампа ми будемо зміцнювати безпеку і дипломатичну присутність США в цьому регіоні».²²¹

Арктична політика адміністрації Д. Трампа була переважно військовою, а увага зосереджувалася на тому, щоб наздогнати арктичних конкурентів. Конгрес і Білий дім погодилися з необхідністю будівництва шести нових полярних криголамів для подолання дефіциту криголамів у США, особливо у порівнянні з РФ. Росія має близько 40 криголамів, дев'ять з яких — атомні. США також активізували військові навчання в Арктиці з метою розширення оперативних можливостей. ВМС США провели перші навчання в Баренцевому морі з 1990-х років, і американські війська разом з союзниками по НАТО продовжують брати

²²⁰ Weitz R. US Policy Towards the Arctic: Adapting to a Changing Environment. *International Center for Defense and Security*. October 24, 2019. URL: <https://icds.ee/en/us-policy-towards-the-arctic-adapting-to-a-changing-environment/> (дата звернення: 05.10.2022)

²²¹ United States Rattles Arctic Talks with a Sharp Warning to China and Russia. *The New York Times*. May 6, 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/05/06/climate/pompeo-arctic-china-russia.html> (дата звернення: 05.10.2022)

участь у таких масштабних навчаннях, як «Арктичний край» («Arctic Edge») і очолювані Норвегією навчання «Холодна відповідь» («Cold Response»).^222

В арктичній політиці часів адміністрації Д. Трампа велике значення надавалося зростанню загрози з боку Китаю. Білий дім наказав уряду США «оцінити оборонне озброєння, щоб воно відповідало для рівня захисту від загроз з боку майже рівних конкурентів», термін, який Пентагон використовує як для Китаю, так і для Росії.^223 Такий акцент на «китайській загрозі» був новим явищем в арктичній політиці США. Стратегічні документи часів президенства Б. Обами, такі як Національна стратегія для Арктичного регіону 2013 року і Арктична дорожня карта ВМС США 2014 року, не згадували про Китай.^224 Політика адміністрації Д. Трампа, навпаки, вивела Китай на перший план, оскільки китайська діяльність в Арктиці зросла, що не випадково пов'язано із загальним погіршенням американсько-китайських відносин з моменту початку роботи адміністрації.

Загалом, за часів президенства Д. Трампа Арктика перетворилася з нішової на головну проблему безпеки регіонального та глобального рівнів. У цей час адміністрація була зосереджена на військових аспектах арктичної політики.

Адміністрація Д. Байдена продовжила арктичну політику попередника у контексті безпекових питань. У жовтні 2022 року адміністрація США оприлюднила нову арктичну стратегію, спрямовану на протидію новим викликам, зокрема посиленню загроз з боку Росії або Китаю. Адміністрації Д. Байдена планує посилити свій вплив в Арктиці, щоб гарантувати безпеку країни, одночасно координуючи спільні заходи з партнерами на Північному полюсі. Безпека арктичного регіону є головним пріоритетом арктичної політики Д.

²²² Jason Li. A Shifting Focus of U.S. Arctic Policy: China and Security, Front and Center. *The Arctic Institute*. August 21, 2020. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/shifting-focus-us-arctic-policy-china-security/> (дата звернення: 10.10.2022)

²²³ Shanahan Stresses National Defense Strategy in First Meetings as Acting Secretary. U.S. Department of Defence. January 3, 2019. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1723767/shanahan-stresses-national-defense-strategy-in-first-meetings-as-acting-secretary/> (дата звернення: 10.10.2022)

²²⁴ Jason Li. A Shifting Focus of U.S. Arctic Policy: China and Security, Front and Center. *The Arctic Institute*. August 21, 2020. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/shifting-focus-us-arctic-policy-china-security/> (дата звернення: 10.10.2022)

Байдена і передбачає актуалізацію таких питань безпеки, як поліпшення інфраструктури, готовність до катастроф і стійкість до кліматичних змін.²²⁵

США планують покращити обізнаність про морську сферу, комунікації, можливості реагування на катастрофи і криголамний потенціал. Стратегія передбачає кращу співпрацю з союзниками в регіоні – в тому числі в рамках Арктичної ради, незважаючи на напруженість, спричинену вторгненням Росії в Україну, що змусило раду тимчасово призупинити свою роботу, а потім відновити обмежену співпрацю з сімома арктичними країнами без Росії. Крім цього, цілями арктичної політики США є модернізація Північноамериканського командування повітряно-космічної оборони (NORAD), а також розширення криголаманного флоту для забезпечення «постійної присутності в американській Арктиці і додаткової присутності, в разі потреби, в європейській Арктиці». США також планують розширити свою арктичну телекомунікаційну інфраструктуру, включаючи ширококутовий зв'язок та 5G у сільських громадах Аляски, а також побудувати глибоководний порт у м. Ном, менші порти, аеродроми та інші об'єкти інфраструктури.²²⁶ За словами Т. Буффарда, директора Центру безпеки та стійкості в Арктиці та викладача Університету Аляски у Фербенксі, раніше національна безпека була зосереджена в основному на обороні Північної Америки та обороні країни. «Це абсолютно новий спектр проблем».²²⁷

Нова стратегія щодо арктичної політики викликала припущення, що Аляска може відігравати більшу роль для американської армії в умовах зміни клімату на Крайній Півночі. Адміністрація США прагне забезпечити продовольчу безпеку та інвестувати у військову присутність. Наявність арктичної території (штату Аляска) також дає змогу Сполученим Штатам бути членом в Арктичній раді – інструменті, який Вашингтон може використовувати для реалізації своїх геополітичних амбіцій і вирішення територіальних

²²⁵ Schreiber M. New U.S. Arctic strategy focuses on geopolitical rivalries and climate change. *Arctic Today*. October 7, 2022. URL: <https://www.arctictoday.com/new-u-s-arctic-strategy-focuses-on-geopolitical-rivalries-and-climate-change/> (дата звернення: 10.10.2022)

²²⁶ Schreiber M. The Arctic gets more attention in Biden's first national security strategy. *Arctic Today*. October 12, 2022. URL: <https://www.arctictoday.com/the-arctic-gets-more-attention-in-bidens-first-national-security-strategy/> (дата звернення: 10.10.2022)

²²⁷ Ibidem.

суперечок, у тому числі щодо видобутку ресурсів. Крім того, географічне розташування штату забезпечує легкий доступ до більшості стратегічних точок світу²²⁸ (Додаток Ж). На Алясці розташовані основні військові об'єкти США, що ставить її на перше місце серед усіх американських штатів у цьому відношенні.²²⁹ Важливість ключового положення Аляски сьогодні відображається в тому, що ВПС США розмістили на Алясці чотири ескадрильї винищувачів п'ятого покоління — дві ескадрильї винищувачів F-22 Raptor на базі Ельмендорф-Річардсон в Анкориджі та дві ескадрильї винищувачів F-35 Lighting II на авіабазі Ейельсон поблизу Фербенкса.²³⁰ Оновлена арктична стратегія США є доказом того, що Вашингтон звернув увагу на можливості, які відкрилися на Алясці і має на меті використовувати її стратегічний потенціал.

Отже, безпека арктичного регіону є важливою частиною національної безпеки США. Сьогодні Арктика все більше стає театром змагань з Росією та Китаєм, що викликає необхідність повернення уваги США до арктичних питань. З погляду на це, арктична політика США у контексті безпекових питань сьогодні спрямована на підготовку США до виникнення непередбачуваних ситуацій в регіоні і, відповідно до цього, збільшення можливостей забезпечити достатню безпеку американських інтересів в Арктиці.

3.5. Арктична політика США у контексті кліматичних питань

Температура в Арктиці продовжує зростати зі швидкістю, що втричі перевищує середньорічний глобальний показник.²³¹ Арктичний регіон теплішає швидше, ніж будь-який інший регіон на Землі, страждаючи від посилення

²²⁸ Forsyth M. J. Why Alaska and the Arctic are Critical to the National Security of the United States. *Army University Press*. 2018. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2018/Why-Alaska-and-the-Arctic-are-Critical-to-the-National-Security-of-the-United-States/> (дата звернення: 15.10.2022)

²²⁹ How Many Military Bases Are in the US? *OMNI Financial*. September 3, 2021. URL: <https://www.omnimilitaryloans.com/military-life/how-many-military-bases-are-in-the-us/> (дата звернення: 15.10.2022)

²³⁰ Kennedy M. R. Alaska's geopolitical importance in the age of Great Power competition. *The Hill*. May 7, 2022. URL: https://thehill.com/opinion/national-security/3546396-alaskas-geopolitical-importance-in-the-age-of-great-power-competition/?fbclid=IwAR11EW2u2H9I5jQrb_vVipHPyag5FH0FSR1SBsWrqK-hHgAuj8JOsHijvk (дата звернення: 15.10.2022)

²³¹ The Arctic In A Changing Climate. *The Arctic Council*. URL: <https://www.arctic-council.org/explore/topics/climate/> (дата звернення: 15.10.2022)

наслідків кліматичної кризи і водночас намагаючись впоратися з впливом зростаючої глобальної гонитви за ресурсами та розбудовою нових судноплавних маршрутів.

З 1979 року площа морської криги в Арктиці вже скоротилася більш ніж на 43 відсотки, а морський крижаний покрив продовжує ставати все більш молодим і тонким. За останні 30 років глибина снігу на морській кризі в західній частині Арктики зменшилась більш ніж на 33 відсотки. За даними Всесвітньої організації дикої природи (WWF), якщо температура продовжить зростати і підвищення буде більшим за 1,5°C арктичний лід у літні місяці зникне повністю протягом десятиліть.²³²

Підвищення температури явно впливає на екосистему Арктики, що має величезні наслідки для місцевого населення. За повідомленнями екологів, в північних районах біля Аляски популяція карібу скоротилася на 5%, що є серйозним ударом для громад, які залежать від полювання — як в економічному, так і в культурному плані.²³³ Танення вічної мерзлоти, викликане підвищенням температури, призвело до проникнення солоної води і забруднення стічними водами запасів питної води. Крім того, в регіоні з'явилися перші кліматичні біженці, оскільки зміна клімату змусила населення м. Ньюток у штаті Аляска у 2015 році покинути своє місто.²³⁴

Захист Арктики вимагає протидії і пом'якшення наслідків зміни клімату. За час президенства Б. Обама кліматичний порядок денний був винесений на перший план, досягнувши значного прогресу в реалізації низки ініціатив і комплексних стратегій, розроблених для боротьби зі зміною клімату в довгостроковій перспективі. 19 березня 2015 року Б. Обама видав указ, який передбачав скорочення викидів парникових газів з США на 40% від рівня 2008

²³² Climate Change. WWF. URL: <https://www.arcticwwf.org/threats/climate-change/> (дата звернення: 15.10.2022)

²³³ Rogers J. Declining Western Arctic Caribou Herd worries hunters, biologists. *Anchorage Daily News*. September 28, 2016. URL: <https://www.adn.com/rural-alaska/article/plummeting-size-arctic-caribou-herd-leaves-subsistence-hunters-biologists-worried/2014/12/28/> (дата звернення: 15.10.2022)

²³⁴ Welch C. Climate change has finally caught up to this Alaska village. *National Geographic*. October 22, 2019. URL: <https://www.nationalgeographic.com/science/article/climate-change-finally-caught-up-to-this-alaska-village> (дата звернення: 15.10.2022)

року протягом наступного десятиліття.²³⁵ Крім того, були зроблені безпрецедентні інвестиції в технології екологічно чистої енергії. На міжнародному рівні Б. Обама домовився з КНР про угоду, згідно з якою обидві країни скоротять викиди парникових газів. У той час як Китай вперше зобов'язався обмежити свої викиди, США пообіцяли скоротити свої викиди на 26-28% нижче рівня 2005 року до 2025 року.²³⁶ Головним досягненням адміністрації Б. Обама у сфері охорони навколишнього середовища стала Паризька угода 2015 року, яку підписали 178 країн, погодившись обмежити підвищення температури до рівня менше 2°C.

План чистої електроенергії, оголошений Президентом Б. Обамою в серпні 2015 року, встановив перші в історії обмеження на викиди вуглецю від електростанцій США, найбільшого джерела забруднення в країні, яке спричиняє небезпечну зміну клімату. План був спрямований на скорочення забруднення від електростанцій на 32% до 2030 року. Адміністрація Б. Обама також проводила політику щодо скорочення інших небезпечних забруднювачів клімату, в тому числі за допомогою Міжнародної угоди про скорочення гідрофторвуглеців та правил щодо скорочення шкідливих викидів метану.²³⁷

Адміністрація США заблокувала буріння в Арктиці на 2 роки, починаючи з 2016 року, а також відхилила продовження інших існуючих договорів оренди, виданих адміністрацією Дж. Буша-молодшого. У липні 2016 року адміністрація Б. Обама встановила нові правила безпеки, розроблені з метою захисту навколишнього середовища Арктики у випадку майбутніх розвідувальних робіт. Нові правила вимагали від нафтових компаній розробляти заходи реагування на розливи нафти та мати наявності технології для ліквідації розливів у разі їх виникнення. Ці правила викликали різні відгуки з боку екологів, які були

²³⁵ Fact Sheet: Reducing Greenhouse Gas Emissions in the Federal Government and Across the Supply Chain. *The White House*. March 19, 2015. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/03/19/fact-sheet-reducing-greenhouse-gas-emissions-federal-government-and-acro> (дата звернення: 17.10.2022)

²³⁶ US and China strike deal on carbon cuts in push for global climate change pact. *The Guardian*. November 12, 2014. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2014/nov/12/china-and-us-make-carbon-pledge> (дата звернення: 17.10.2022)

²³⁷ Celebrating President Obama's Environmental Legacy. *Environment America*. January 10, 2017. URL: <https://environmentamerica.org/media-center/celebrating-president-obamas-environmental-legacy/> (дата звернення: 17.10.2022)

задоволені тим, що вживаються запобіжні заходи, але розчаровані тим, що буріння не було повністю виключено.²³⁸

Під час другого головування США в Арктичній раді (2015-2017 рр.) Б. Обама розширив свої зобов'язання щодо Арктики, ставши першим чинним Президентом, який здійснив поїздку за Полярне коло, відвідавши Аляску в 2015 році. Під час свого візиту Б. Обама наголошував на загрозі, яку кліматичні зміни становлять для жителів Аляски і світу в цілому. У цей період США разом з Росією виступили співавторами Угоди про посилення міжнародного арктичного наукового співробітництва в Арктиці — міжнародного інструменту, спрямованого, насамперед, на поглиблення співпраці між вченими, які займаються дослідженнями кліматичних процесів.²³⁹ Серед інших результатів дворічного головування у сфері довкілля та клімату — оновлення дослідження «Сніг, вода, лід, вічна мерзлота в Арктиці» (SWIPA), проведеного в рамках Програми моніторингу та оцінки клімату Арктики (АМАР), Звіт про морське біорізноманіття Арктики (SAMBR) та Рамкова програма дій зі стійкості Арктики (АРАФ).²⁴⁰

Загалом, кліматична політика США, зокрема і щодо арктичного регіону, за часів адміністрації Б. Обама була надзвичайно активною. У цей період США сприяли активізації глобальних зусиль щодо боротьби зі зміною клімату в рамках Арктичної ради, інших міжнародних інституцій та у внутрішній політиці країни.

Результати виборів Президента США у 2016 році суттєво вплинули на офіційну позицію США з питань зміни клімату та довкілля. На відміну від свого попередника, Д. Трамп надав пріоритет цілям економічного зростання, а не екологічним міркуванням та можливим наслідкам для майбутніх поколінь. Він неодноразово висловлював свою думку щодо екологічно орієнтованих рішень демократичної адміністрації як таких, що шкодять внутрішнім економічним

²³⁸ What Is Obama's Arctic Legacy? *The Polar Connection*. August 25, 2016. URL: <https://polarconnection.org/obama-arctic-legacy/> (дата звернення: 17.10.2022)

²³⁹ Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation. *Arctic Council*. May 11, 2017. URL: <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1916> (дата звернення: 17.10.2022)

²⁴⁰ Report: SAO plenary meeting. Juneau, Alaska. *Arctic Council*. March 2017. URL: <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2044/EDOCS-4213-v6-ACSAOUS204-Juneau-2017-plenary-report.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 18.10.2022)

інтересам та створенню робочих місць. Крім того, однією з ключових складових програми економічного розвитку Д. Трампа був розвиток первинного сектору, включаючи потужності з видобутку вугілля та вуглеводнів. До висунення в Президенти США і в ході передвиборчої кампанії Д. Трамп неодноразово висловлював сумніви щодо самої концепції зміни клімату і антропогенного впливу на навколишнє середовище.

28 квітня 2017 року Д. Трамп підписав указ про зняття обмежень на видобуток вуглеводнів у водах Північного Льодовитого, Тихого і Атлантичного океанів, включаючи Мексиканську затоку. Цим розпорядженням було скасовано низку рішень, прийнятих попередньою адміністрацією, в тому числі щодо Арктичного регіону. 1 червня 2017 року Президент Д. Трамп оголосив про вихід США з Паризької угоди про зміну клімату. Своє рішення Президент обґрунтував необхідністю захистити інтереси американської промисловості та робітників, а також зменшити витрати американських платників податків, пов'язані з реалізацією цілей, передбачених угодою. Д. Трамп також оголосив про припинення виплат Зеленому кліматичному фонду.²⁴¹ Вихід США з Паризької угоди викликав занепокоєння щодо перспектив як самої угоди, так і міжнародних зусиль у сфері боротьби зі зміною клімату в цілому.

Протягом чотирьох років адміністрація Д. Трампа майже повністю зняла з порядку денного кліматичну політику, скасувавши багато правил, що були спрямовані на захист екології. Основна частина відкатів регулювання була здійснена Агентством з охорони навколишнього середовища, яке послабило встановлені за часів Б. Обама обмеження на викиди вуглекислого газу електростанціями, а також легковими і вантажними автомобілями та відкликала юридичне обґрунтування для обмеження викидів ртуті електростанціями. Водночас Міністерство внутрішніх справ працювало над тим, щоб відкрити більше земель для оренди з метою розробки нафтогазових родовищ, в тому числі

²⁴¹ Sakharov A. Shift in the United States Climate Policy and the Arctic Council Agenda. *International Organisations Research Journal*, vol. 13, no 1, pp. 66–79. URL: <https://iorj.hse.ru/data/2018/05/23/1149410079/Shift%20in%20the%20United%20States%20Climate%20Policy%20and%20the%20Arctic%20Council%20Agenda.pdf> (дата звернення: 18.10.2022)

Національного арктичного заповідника дикої природи, обмежуючи захист навколишнього середовища та послаблюючи екологічні вимоги до проєктів. Виправдовуючи багато з цих змін, відомства заявляли, що попередні адміністрації перевищили свої законні повноваження, запроваджуючи непотрібні та обтяжливі правила, які шкодили бізнесу.²⁴²

В цілому, діяльність адміністрація Д. Трампа негативно вплинула на кліматичну політику США. Головна увага в цей час була приділена питанням безпеки в арктичному регіоні і появі нових загроз в Арктиці. Натомість питання зміни клімату були відкинуті на задній план, руйнуючи досягнення адміністрації Б. Обама у цій сфері.

З приходом до влади, Д. Байден повернув фокус своєї арктичної політики на проблеми зміни клімату в арктичному регіоні. Він різко відійшов від політики Д. Трампа стосовно кліматичних питань. Зокрема, національна стратегія щодо арктичної політики 2022 року визначає кліматичну кризу найбільшим викликом, що стоїть перед регіоном. Згідно з Стратегією, адміністрація США ставить перед собою подвійну мету — сприяти адаптації і стійкості громад, які проживають в арктичному регіоні, до кліматичних змін і водночас інвестувати в нові можливості розвитку, які відкриваються завдяки потеплінню клімату та сприятимуть економічному процвітанню регіону.²⁴³

Відразу після вступу на посаду Д. Байден підписав указ про початок 30-денного процесу для повернення США до Паризької угоди щодо зміни клімату, що було одним із головних пріоритетів Президента Д. Байдена. 19 лютого 2021 року США офіційно знову приєдналися до угоди. Крім того, Д. Байден розпорядився ввести мораторій на оренду нафтових і газових родовищ в Національному арктичному заповіднику дикої природи та переглянути потенційний вплив на навколишнє середовище довго обговорюваної

²⁴² The Trump Administration Rolled Back More Than 100 Environmental Rules. Here's the Full List. *The New York Times*. January 20, 2021. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2020/climate/trump-environment-rollbacks-list.html> (дата звернення: 18.10.2022)

²⁴³ The U.S. Comes in From the Cold with New Climate-Focused Arctic Strategy. *The Arctic Institute*. November 3, 2022. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/us-comes-cold-new-climate-focused-arctic-strategy/> (дата звернення: 18.10.2022)

нафтогазової програми Willow від американської компанії ConocoPhillips в прибережному заповіднику.²⁴⁴

«Зміна клімату та наукова дипломатія більше ніколи не можуть бути «додатками» до наших зовнішньополітичних дискусій. Протидія реальним загрозам, пов'язаним зі зміною клімату, та дослухання до наших науковців є в центрі наших внутрішніх та зовнішньополітичних пріоритетів. Це життєво важливо в наших дискусіях з питань національної безпеки, міграції, міжнародних зусиль у сфері охорони здоров'я, а також в нашій економічній дипломатії та торговельних переговорах», – зазначив держсекретар США Е. Блінкен.²⁴⁵ Це свідчить про те, що кліматична політика стала однією з основних у внутрішньо- та зовнішньополітичному курсі США.

Оскільки вплив глобального потепління зростає, Вашингтон націлений допомогти штату Аляска виробити стійкість і адаптуватися до зміни клімату, а також має на меті продовжувати міжнародні ініціативи щодо зменшення викидів в Арктиці. Стратегія щодо арктичної політики адміністрації Д. Байдена інтегрує глобальне потепління в політику національної безпеки, чітко даючи зрозуміти, що адміністрація розглядає цю проблему як «екзистенціальний виклик нашого часу».²⁴⁶

США поставили за мету скоротити викиди парникових газів більш ніж на 50 відсотків до 2030 року — це найамбітніша кліматична мета будь-якого Президента США. Для досягнення цієї мети адміністрація, зокрема, планує значно розширити розвиток відновлюваної енергетики.²⁴⁷ У перший тиждень перебування на посаді Президент Д. Байден видав Указ, в якому наявні заклики до будівництва нової інфраструктури для розвитку екологічно чистої

²⁴⁴ How cooperation on climate change, polar research can help thaw US-China relations. *ICAS*. May 3, 2021. URL: <https://chinaus-icas.org/research/how-cooperation-on-climate-change-polar-research-can-help-thaw-us-china-relations/> (дата звернення: 18.10.2022)

²⁴⁵ U.S. Officially Rejoins Paris Agreement on Climate Change. *NPR*. February 19, 2021. URL: <https://www.npr.org/2021/02/19/969387323/u-s-officially-rejoins-paris-agreement-on-climate-change> (дата звернення: 19.10.2022)

²⁴⁶ Freedman A. Biden's national security strategy focuses on climate change. *Axios Generate*. October 13, 2022. URL: <https://www.axios.com/2022/10/13/climate-change-biden-national-security-strategy> (дата звернення: 19.10.2022)

²⁴⁷ The Biden Administration's Easiest Climate Win Is Waiting in the Arctic. *Center for American Progress*. March 3, 2022. URL: <https://www.americanprogress.org/article/the-biden-administrations-easiest-climate-win-is-waiting-in-the-arctic/> (дата звернення: 19.10.2022)

енергетики. Зокрема, Указ Президента зобов'язує розширити можливості для розвитку прибережної вітроенергетики.²⁴⁸

У березні 2021 року Демократична партія представила новий законопроект в Комітет з енергетики і торгівлі Палати представників, який спрямований на досягнення партійних зобов'язань по декарбонізації електростанцій (зменшення викидів парникових газів) до 2035 року. Закон США про кліматичне лідерство та екологічні дії для майбутнього нації (CLEAN) ставить за мету досягти 80 відсотків чистої електроенергії до 2030 року та 100 відсотків до 2035 року. Закон також ставить за мету повністю декарбонізувати економіку до 2050 року. Законопроект окреслює плани щодо розширення інфраструктури для будівництва електромобілів протягом наступного десятиліття. Відповідно до законопроекту, передбачено інвестиції в розмірі 100 мільйонів доларів на рік у період з 2022 по 2031 рік для забезпечення загальнодоступного обладнання для електромобілів, а також значні інвестиції, спрямовані на полегшення отримання електромобілів для малозабезпечених верств населення.²⁴⁹

Кліматична політика Д. Байдена націлена на розвиток відновлювальної енергетики країни. Адміністрація представила Конгресу податковий план, який має на меті зупинити видачу субсидій на викопне паливо, замінивши їх стимулами для початку виробництва зеленої енергії.²⁵⁰ Запропонований адміністрацією Д. Байдена бюджет на 2022 рік включав збільшення витрат на дослідження і розробки в галузі чистої енергії на 30% (збільшення на 14 млрд дол. порівняно з рівнем 2021 року). 2 млрд дол. були передбачені для інвестицій в проєкти зеленої енергетики.²⁵¹

²⁴⁸ Fact Sheet: Biden Administration Jumpstarts Offshore Wind Energy Projects to Create Jobs. The White House. March 29, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/29/fact-sheet-biden-administration-jumpstarts-offshore-wind-energy-projects-to-create-jobs/> (дата звернення: 19.10.2022)

²⁴⁹ Democrats in U.S. House introduce wide-ranging climate bill. *Reuters*. March 2, 2021. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-climate-house/democrats-in-u-s-house-introduce-wide-ranging-climate-bill-idUSKCN2AU2JQ> (дата звернення: 19.10.2022)

²⁵⁰ Biden tax plan replaces U.S. fossil fuel subsidies with clean energy incentives. *Reuters*. April 7, 2021. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-treasury-tax-energy-idUSKBN2BU2HL> (дата звернення: 19.10.2022)

²⁵¹ Biden proposes more than \$2B for clean energy infrastructure, \$14B+ increase in climate spending. *Utility Dive*. June 1, 2021. URL: <https://www.utilitydive.com/news/biden-proposes-more-than-2b-for-clean-energy-infrastructure-14b-increase/601024/> (дата звернення: 19.10.2022)

16 серпня 2022 року Д. Байден підписав Закон про скорочення інфляції, який включає найбільші федеральні інвестиції у боротьбу зі зміною клімату в історії США (391 мільярд доларів).²⁵² Це свідчить про те, що адміністрація Д. Байдена досить серйозно сприймає загрози, які становить зміна клімату не лише в арктичному регіоні, а й для США в цілому. Адміністрація Д. Байдена повернула кліматичні питання і проблему впливу зміни клімату на перший план у порядку денному внутрішньої і зовнішньої політики, в тому числі у питаннях щодо арктичного регіону.

Таким чином, сьогодні США розуміють важливість привернення уваги до зміни клімату і його наслідків. Арктична політика у контексті кліматичних питань найбільш активно розвивалася за часів президенства Б. Обама та Д. Байдена. Сьогодні політика США спрямована на зменшення викидів парникових газів для стримування підвищення температури в світі, що призводить до танення криги і, як наслідок, руйнування арктичної екосистеми.

Висновок до 3 розділу.

США є арктичною державою, північна частина якої виходить до Північного Льодовитого океану. В роки холодної війни Арктика стала стратегічним регіоном для США у контексті забезпечення безпеки країни. Вперше Арктика, як регіон, що представляє інтерес, була згадана за адміністрації Президента Р. Ніксона у Меморандумі з національної безпеки 144 у 1971 році. Після розпаду СРСР Вашингтон втратив інтерес до арктичного регіону. Незважаючи на це, США брали участь у різних арктичних ініціативах, зокрема стали членом-засновником Арктичної ради у 1996 році, в якій головували з 1998 по 2000 рік. На початку XXI століття США почали виявляти інтерес до Арктики, що було пов'язано з активізацією діяльності Росії у регіоні. За часів президенства Дж. Буша-молодшого арктичний регіон почав привертати увагу США з погляду безпекових питань, пов'язаних із збільшенням російської військової

²⁵² Vazquez M., Judd D. Biden signs Inflation Reduction Act into law. *CNN*. August 16, 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/08/16/politics/biden-inflation-reduction-act-signing/index.html> (дата звернення: 19.10.2022)

присутності, а також у контексті ресурсних можливостей регіону. У цей період починає розвиватися концептуальне оформлення арктичної політики США. 9 січня 2009 року Дж. Буш-молодший видав Президентську директиву з національної безпеки-66 під назвою «Директива щодо політики в Арктичному регіоні». Це був перший стратегічний документ, який зосереджувався лише на пріоритетах щодо Арктики.

Активізація арктичної політики США відбулася за часів адміністрації Б. Обами, що було пов'язано із реалізацією кліматичної політики США, яка охоплювала й арктичний регіон. Арктика була включена у Стратегію національної безпеки США 2010 року. У 2013 році було оприлюднено Національну стратегію для арктичного регіону, що свідчило про зацікавлення США відігравати більшу роль в регіоні. За часів адміністрації Б. Обами арктична політика стала важливою частиною внутрішньої і зовнішньої політики США. З приходом до влади Д. Трампа, арктична політика зазнала змін. Зокрема, була призупинена кліматична політика, США вийшли з Паризької кліматичної угоди, акцент робився на економічних вигодах діяльності в регіоні. У цей період більшу увагу Арктиці проявляло Міністерство оборони США, опублікувавши низку стратегічних документів, які стосувалися арктичного регіону. Пов'язано це було із нарощенням військової присутності Росії в Арктиці, а також активізацією діяльності Китаю в регіоні. За часів президентства Д. Трампа Росія та Китай почали розглядатися як основні конкуренти і такі, що становлять загрозу для національної безпеки США. У зв'язку з цим, США почали переглядати свої безпекові підходи до діяльності в арктичному регіоні. Зокрема, адміністрація Д. Трампа оголосила, що проводитиме операції з забезпечення свободи судноплавства в Арктиці, а також почала відновлювати флот криголамів.

Арктична політика Д. Байдена поєднує в собі риси арктичної політики Б. Обами та Д. Трампа. Адміністрація Д. Байдена відновила кліматичну політику, зокрема повернула США до Паризької угоди, а також підтримує проекти по розвитку відновлювальної енергетики і посилює співпрацю з корінними народами Арктики. Разом з тим, безпекові питання арктичного регіону

зберігають свою важливість у порядку денному зовнішньої політики США. В основі арктичної політики Д. Байдена лежить багатосторонній підхід, який зосереджений на активній співпраці з арктичними державами. 7 жовтня 2022 року США оприлюднила нову стратегію щодо Арктики «Національну стратегію щодо арктичного регіону», яка відображає зростаюче значення регіону у стратегічних міркуваннях США протягом останніх років. Сьогодні арктична політика США концентрується на питаннях посилення конкуренції з Росією та Китаєм, збільшення доступності ресурсів в регіоні та загрози кліматичної кризи. Крім цього, Арктика є стратегічно важливою для США у контексті видобутку нафти та газу і підтримання енергетичної безпеки країни.

Загалом, Арктика має важливе геополітичне значення для США у контексті ресурсного потенціалу та забезпечення національної безпеки країни. США добре розуміють важливість арктичного регіону як на національному, так і глобальному рівнях.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідивши арктичний вектор зовнішньої політики Китаю та США, можна зробити висновок, що обидві держави визнають важливість арктичного регіону у контексті розвитку своїх країн.

Розглянувши особливості міжнародно-правового регулювання Арктики, було виявлено, що досліджуваний регіон характеризується наявністю багатьох учасників, які мають свої права тут. Вісім арктичних держав (США, Канада, Росія, Норвегія, Данія (через Гренландію), Ісландія, Фінляндія, Швеція) мають юрисдикцію в арктичному регіоні у межах своїх територіальних вод. Це, в певній мірі, ускладнює розуміння регулювання Арктики, зважаючи на різне національне законодавство у кожній арктичній країні. Зону, яка знаходиться за межами територіальних вод Арктичної вісімки (зона відкритого моря) регулюють положення Конвенції ООН з морського права 1982 року. Одним із основних проблемних питань у процесі управління Арктикою є питання делімітації морських кордонів між арктичними державами, зокрема розмежування континентального шельфу. Більшість територіальних суперечок уже було вирішено у той чи інший спосіб, однак ще досі існують претензії у деяких арктичних країн. Ці претензії розглядає спеціально створена Комісія по розгляду питань щодо континентального шельфу, яка є допоміжним органом ООН. У питанні регулювання Арктики важливу роль відіграють також багатосторонні договори у сферах біорізноманіття, хімічних речовин, морського середовища та атмосфери, які пов'язані з питаннями Арктики. Все це свідчить про те, що міжнародно-правове регулювання арктичного регіону є багатоаспектним, а сам регіон дуже різноманітний в біофізичному, соціально-економічному та культурному плані.

Дослідивши процеси формування арктичної стратегії Китаю та її доктринальне оформлення, було визначено, що інтерес країни до арктичного регіону посилюється, починаючи з 90-х років, у зв'язку із покращенням політичного та економічного становища Китаю. Арктична стратегія КНР пройшла багато етапів трансформації, що в результаті оформилося у першому

офіційному документі щодо арктичного регіону — «Білій книзі щодо арктичної стратегії Китаю» — який був опублікований у 2018 році. Починаючи з другого десятиліття XXI століття, китайське керівництво почало виголошувати та реалізовувати ідеї перетворення Китаю на велику морську державу. За часів президенства Сі Цзіньпіня арктичний вектор зовнішньої політики почав розроблятися у економічному та політичному вимірах. З 2017 року Арктика стає частиною ініціативи «Один пояс-один шлях». У Білій книзі щодо арктичної стратегії Китай проголошує себе «приарктичною державою, а також у 2018 році завершує будівництво нового китайського криголама «Сніговий дракон 2». Все це свідчить про важливість арктичного напрямку зовнішньої політики Китаю і наміри розвивати арктичну стратегію в майбутньому. КНР у своїй стратегії робить акцент на дотриманні міжнародних норм щодо Арктики, а також суверенних прав арктичних держав у районах, на які поширюється їхня юрисдикція. Разом з тим, головною ідеєю арктичної стратегії Китаю є ствердження того, що питання Арктики виходять за межі міжарктичного або регіонального рівня і набувають глобального характеру, у зв'язку із чим присутність Китаю в регіоні є виправданою.

Проаналізувавши економічні та енергетичні інтереси КНР в Арктиці, можна зробити висновок, що діяльність країни в регіоні мотивована можливістю отримання доступу до ресурсного потенціалу Арктики, а також можливістю використовувати судноплавні шляхи в регіоні, які стають доступніші у зв'язку із зміною клімату та таненням арктичної криги. Для задоволення своїх інтересів Китай активно співпрацює з Росією. Зокрема, наприкінці 2017 року на півострові Ямал на півночі Західного Сибіру був запущений проєкт «Ямал СПГ» вартістю 27 мільярдів доларів, ставши найбільшим у світі проєктом по видобутку СПГ в Арктиці. Спільні проєкти дають змогу Китаю зміцнювати стратегічне партнерство з Росією, що, в свою чергу, дозволяє КНР мати доступ до енергоресурсів у російській частині Арктики. У контексті економічних інтересів Китай зацікавлений у освоєнні трьох маршрутів в Північному Льодовитому океані: Північного морського шляху, Північно-Західного проходу і

Трансполярного морського шляху. Ці шляхи є найбільш перспективними для торгівлі Китаю з погляду економії часу плавання суден від Північної Європи до Азії, витрат на паливе та уникнення ризику піратства. На сьогодні Китай є єдиною країною, яка очолювала офіційні експедиції на всіх трьох арктичних судноплавних шляхах.

Розглянувши безпекові підходи Китаю до діяльності в Арктиці, було досліджено, що країна не прагне створювати військової напруги в регіоні, зважаючи на його комерційні інтереси в Арктиці. Незважаючи на це, активізація діяльності КНР в Арктиці викликає занепокоєння серед арктичних держав, яка часто сприймається разом із російською мілітаризацією регіону як подвійна загроза встановленому міжнародному порядку. Існує стурбованість тим, що Китай використовує свою наукову присутність в Арктиці для збору інформації, яка може бути використана у військових цілях. Однак, згідно із Білою книгою КНР щодо арктичної політики, держава чітко вказує на важливості мирного використання Арктики та зобов'язується підтримувати мир і стабільність в регіоні.

Охарактеризувавши основні аспекти науково-технічної та природоохоронної діяльності Китаю в арктичному регіоні, було визначено, що наукова діяльність становить основу арктичної політики Китаю. Зважаючи на те, що Китай не має ні материкового, ні острівного узбережжя в Північному Льодовитому океані, відповідно, не має свого територіальних вод, виключної економічної зони та континентального шельфу, проведення арктичних досліджень і участь у наукових об'єднаннях дає змогу Китаю бути присутнім в арктичному регіоні. У зв'язку із цим країна прагнула отримати статус спостерігача у Арктичній раді (отримала у 2013 році) та сьогодні є членом більшості наукових об'єднань, які займаються арктичними дослідженнями.

Говорячи про арктичну стратегію США, то було досліджено, що сьогодні країна активно розвиває свою арктичну політику. Прослідкувавши еволюцію арктичної політики США та її концептуальні основи, було визначено, що США мають статус арктичної держави завдяки штату Аляска, який виходить до

Північного Льодового океану. Після розпаду СРСР і закінчення холодної війни США не проявляли великого інтересу до Арктики. Погляди змінилися лише в другій половині ХХІ століття, коли через зростаючу військову активність Росії США почали турбувати безпека регіону. За часів президенства Б. Обами на перший план у порядку денному вийшли питання кліматичних змін і їхній вплив на Арктику. Адміністрація Б. Обами також зміцнила співпрацю з Канадою у контексті арктичних питань. З приходом до влади Д. Трампа арктична політика зосередилася на безпекових питаннях і посиленню ролі США в регіоні. Зокрема, у цей час почався процес відновлення криголамного флоту США. Країна також активізувала військові навчання в Арктиці з метою розширення оперативних можливостей. Адміністрація Д. Байдена продовжила арктичну політику попередника у контексті безпекових питань. У жовтні 2022 року адміністрація США оприлюднила нову арктичну стратегію, спрямовану на протидію новим викликам, зокрема посиленню загроз з боку Росії або Китаю. Крім того, Д. Байден відновив розвиток кліматичної політики, підкреслюючи що зміни клімату впливають на національну безпеку США.

Дослідивши економічний та енергетичний вимір зовнішньої політики, було виявлено, що Арктика має величезні поклади нафти та газу у видобутку яких зацікавлені США. Північний схил Аляски містить 6% найбільших нафтових родовищ США і одне з 100 найбільших родовищ природного газу. Арктичний регіон також містить значні поклади корисних копалин. Відповідно до цього, одним із основних інтересів США в Арктиці є використання нафтового потенціалу регіону, що дозволить країні забезпечувати енергетичну безпеку. Крім цього, сьогодні Арктика привертає увагу США у контексті наявності в регіоні значних можливостей для розвитку відновлювальної енергетики держави, на що націлена адміністрація Д. Байдена. Зокрема, штат Аляска має потенціал для розвитку вітрової та сонячної енергетики.

Розглянувши безпекові інтереси США в Арктиці, було досліджено, що держава визнає зростаюче значення Арктики і відповідно посилює свою увагу до регіону, в тому числі з погляду безпекових питань. Було виявлено, що цьому

сприяло два фактори: активізація діяльності Росії та зростаюча напористість Китаю в арктичному регіоні, що змусило США розглядати їх як загрозу інтересам країни в Арктиці. Сьогодні США націлені на посилення свого впливу в Арктиці для збільшення можливості вчасно реагувати на нові загрози і виклики національній безпеці держави.

Проаналізувавши кліматичну політику США, можна зробити висновок, що вона почала активно розвиватися за часів адміністрації Б. Обама. Кліматична стратегія Б. Обама була спрямована на скорочення викидів парникових газів, які сприяють підвищенню температури і таненню криги в Арктиці. З приходом до влади адміністрації Д. Трампа, кліматична політика відійшла на другий план у зовнішній політиці США. У цей період робився акцент на економічних та енергетичних інтересах країни. Новий поштовх для розвитку кліматичної політики було зроблено з приходом до влади Д. Байдена, який визначає кліматичну кризу найбільшим викликом сьогодення. Стратегія Д. Байдена спрямована на допомогу штату Аляска у пом'якшенні кліматичних змін, а також підтримці міжнародних ініціатив щодо зменшення викидів парникових газів.

Таким чином, в останнє десятиліття арктична політика як Китаю, так і США отримала нові можливості для розвитку, що пов'язано із глобальними змінами, як відбуваються в арктичному регіоні в кліматичному, безпековому та економічному вимірах. Відповідно до цього, дослідження цієї теми залишається актуальним і надалі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Договір про Антарктику. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_224#Text (дата звернення: 20.10.2022)
2. Доповідь Ху Цзіньтао на XVIII національному з'їзді Комуністичної партії Китаю (2012). URL: http://www.gov.cn/ldhd/2012-11/17/content_2268826.htm (дата звернення: 06.11.2022)
3. 'Time has run out': UN fails to reach agreement to protect marine life. *The Guardian*. August 27, 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/aug/27/united-nations-ocean-treaty-marine-life> (дата звернення: 01.11.2022)
4. "Nobody's Waters" Must Become "Everybody's Waters" for World Leaders to Reverse Nature Loss in the High Seas, says WWF. *World Wildlife Fund*. August 15, 2022. URL: <https://www.arcticwwf.org/newsroom/news/nobodys-waters-must-become-everybodys-waters-for-world-leaders-to-reverse-nature-loss-in-the-high-seas-says-wwf/> (дата звернення: 01.11.2022)
5. 14-16 October 2019: Pacific Arctic Group (PAG) 2019 Fall Meeting. URL: <https://www.arcticobserving.org/events/377-14-16-october-2019-pacific-arctic-group-pag-2019-fall-meeting> (дата звернення: 23.11.2022)
6. 1995 United Nations Fish Stock Agreement. *United Nations*. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/oceans/unfishstock> (дата звернення: 22.10.2022)
7. A Strategic Blueprint for the Arctic "A Blue Arctic". *The Department of the Navy*. January 5, 2021. URL: <https://media.defense.gov/2021/Jan/05/2002560338/1/1/0/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF/ARCTIC%20BLUEPRINT%202021%20FINAL.PDF> (дата звернення: 30.09.2022)
8. About IASC. URL: <https://iasc.info/about> (дата звернення: 20.11.2022)
9. About PICES. URL: <https://meetings.pices.int/about> (дата звернення: 23.11.2022)

10. About UArctic. URL: <https://www.uarctic.org/about-uarctic/> (дата звернення: 22.11.2022)

11. Agreed Minutes on the Delimitation of the Continental Shelf beyond 200 Nautical Miles between the Faroe Islands, Iceland and Norway in the Southern Part of the Banana Hole of the Northeast Atlantic. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/Agreed-Minutes/id446839/> (дата звернення: 26.10.2022)

12. Agreement between Norway and Iceland on fishery and continental shelf questions. URL: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/isl-nor1980fcs.pdf> (дата звернення: 22.10.2022)

13. Agreement between the Royal Norwegian Government and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics concerning the sea frontier between Norway and the USSR in the Varangerfjord, 15 February 1957. URL: <https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/NOR-RUS1957SF.PDF> (дата звернення: 22.10.2022)

14. Agreement on Enhancing International Arctic Scientific Cooperation. *Arctic Council*. May 11, 2017. URL: <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1916> (дата звернення: 17.10.2022)

15. Agreement relating to the Implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982. *Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, Office of Legal Affairs, United Nations*. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/agreement_part_xi/agreement_part_xi.htm (дата звернення: 22.10.2022)

16. Alaska: Profile Analysis. *U.S. Energy Information Administration*. URL: <https://www.eia.gov/state/analysis.php?sid=AK> (дата звернення: 02.10.2022)

17. Annual Report to Congress on Military and Security Developments Involving the People's Republic of China. *Department of Defense*. 2019. URL: <https://media.defense.gov/2019/May/02/2002127082/-1/->

1/1/2019_CHINA_MILITARY_POWER_REPORT.pdf (дата звернення: 17.11.2022)

18. Arctic Environmental Protection Strategy. June 14, 1991. URL: https://web.archive.org/web/20110720000343/http://arctic-council.org/filearchive/artic_environment.pdf (дата звернення: 22.09.2022)

19. Arctic Governance. *German Arctic Office at the Alfred-Wegener-Institute Helmholtz Centre for Polar und Marine Research*. URL: https://www.arctic-office.de/fileadmin/user_upload/www.arctic-office.de/PDF_uploads/Fact_Sheet_Governance_Englisch.pdf (дата звернення: 20.10.2022)

20. Arctic Security Dialogues IV. Progress on the Department of the Air Force Arctic Strategy. *Wilson Center*. July 27, 2021. URL: <https://www.wilsoncenter.org/event/arctic-security-dialogues-iv-progress-department-air-force-arctic-strategy> (дата звернення: 30.09.2022)

21. Arctic Strategy. *Department of Defense*. November 2013. P. 1. URL: https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2013_Arctic_Strategy.pdf (дата звернення: 30.09.2022)

22. Arctic Strategy. *The Department of the Air Force*. July 21, 2020. URL: <https://www.airandspaceforces.com/app/uploads/2020/07/ArcticStrategy.pdf> (дата звернення: 30.09.2022)

23. Arctic. *National Geographic*. URL: <https://education.nationalgeographic.org/resource/arctic> (дата звернення: 18.10.2022)

24. Army announces release of Arctic Strategy. *U.S. Army Public Affairs*. March 16, 2021. URL: https://www.army.mil/article/244261/army_announces_release_of_arctic_strategy (дата звернення: 01.10.2022)

25. Biden proposes more than \$2B for clean energy infrastructure, \$14B+ increase in climate spending. *Utility Dive*. June 1, 2021. URL:

<https://www.utilitydive.com/news/biden-proposes-more-than-2b-for-clean-energy-infrastructure-14b-increase/601024/> (дата звернення: 19.10.2022)

26. Biden tax plan replaces U.S. fossil fuel subsidies with clean energy incentives. *Reuters*. April 7, 2021. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-treasury-tax-energy-idUSKBN2BU2HL> (дата звернення: 19.10.2022)

27. Biden-Harris Administration Brings Arctic Policy to the Forefront with Reactivated Steering Committee & New Slate of Research Commissioners. *The White House*. September 24, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/ostp/news-updates/2021/09/24/biden-harris-administration-brings-arctic-policy-to-the-forefront-with-reactivated-steering-committee-new-slate-of-research-commissioners/> (дата звернення: 26.09.2022)

28. Boundary dispute. *Government of Canada*. URL: <https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2022/06/boundary-dispute.html> (дата звернення: 22.10.2022)

29. China mixing military and science in Arctic push: Denmark. *Reuters*. November 29, 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-arctic-idUSKBN1Y3116> (дата звернення: 19.11.2022)

30. China-Nordic Arctic Research Center opens in Shanghai. *Barents Observer*. December 12, 2013. URL: <https://barentsobserver.com/en/arctic/2013/12/china-nordic-arctic-research-center-opens-shanghai-12-12> (дата звернення: 06.11.2022).

31. China withdraws bid for Greenland airport projects: Sermitsiaq newspaper. *Reuters*. June 4, 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-china-silkroad-greenland-idUSKCN1T5191> (дата звернення: 12.11.2022)

32. China, Russia jointly launch Yamal LNG project in the Arctic. *People's Daily*. December 11, 2017. URL: <http://en.people.cn/n3/2017/1211/c90000-9302698.html> (дата звернення: 12.11.2022)

33. China. *The Arctic Institute*. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/countries/china/#:~:text=In%202003%2C%20Chin>

a%20opened%20its,the%20China%2DIceland%20Arctic%20Science (дата звернення: 20.11.2022).

34. China's Arctic Policy. *The State Council Information Office of the People's Republic of China*. January 2018. URL: https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm (дата звернення: 09.11.2022)

35. China's Polar-Observing Satellite Starts Arctic Mission. *Xinhua*. June 16, 2020. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2020-06/16/c_139143622.htm (дата звернення: 19.11.2022)

36. China-Russia Cooperation: Russia launches LNG plant with China. *CGTN*. December 10, 2017. URL: https://news.cgtn.com/news/3d596a4e7a594464776c6d636a4e6e62684a4856/share_p.html (дата звернення: 12.11.2022)

37. Chinese tycoon slams Iceland over failed land bid. *The Sydney Morning Herald*. November 28, 2011. URL: <https://www.smh.com.au/business/chinese-tycoon-slams-iceland-over-failed-land-bid-20111128-1o1vv.html> (дата звернення: 11.11.2022)

38. Chinese Warships Made 'Innocent Passage' Through U.S. Territorial Waters off Alaska. *USNI News*. September 3, 2015. URL: <https://news.usni.org/2015/09/03/chinese-warships-made-innocent-passage-through-u-s-territorial-waters-off-alaska> (дата звернення: 17.11.2022)

39. Climate Change. *WWF*. URL: <https://www.arcticwwf.org/threats/climate-change/> (дата звернення: 15.10.2022)

40. Democrats in U.S. House introduce wide-ranging climate bill. *Reuters*. March 2, 2021. URL: <https://www.reuters.com/article/us-usa-climate-house/democrats-in-u-s-house-introduce-wide-ranging-climate-bill-idUSKCN2AU2JQ> (дата звернення: 19.10.2022)

41. Directive on Arctic Region Policy. *The American Presidency Project*. January 9, 2009. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/directive-arctic-region-policy> (дата звернення: 22.09.2022)

42. Earlier ASSWs. Arctic Science Summit Week. URL: <https://assw.info/past-assws/earlier-assws> (дата звернення: 20.11.2022)

43. European Parliament resolution of 9 October 2008 on Arctic governance. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2008-0474_EN.html (дата звернення: 20.10.2022)

44. Executive Order on Protecting Public Health and the Environment and Restoring Science to Tackle the Climate Crisis. *The White House*. January 20, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/01/20/executive-order-protecting-public-health-and-environment-and-restoring-science-to-tackle-climate-crisis/> (дата звернення: 26.09.2022)

45. Fact Sheet: Biden Administration Jumpstarts Offshore Wind Energy Projects to Create Jobs. *The White House*. March 29, 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/29/fact-sheet-biden-administration-jumpstarts-offshore-wind-energy-projects-to-create-jobs/> (дата звернення: 19.10.2022)

46. Fact Sheet: Reducing Greenhouse Gas Emissions in the Federal Government and Across the Supply Chain. *The White House*. March 19, 2015. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2015/03/19/fact-sheet-reducing-greenhouse-gas-emissions-federal-government-and-acro> (дата звернення: 17.10.2022)

47. Shanahan Stresses National Defense Strategy in First Meetings as Acting Secretary. *U.S. Department of Defence*. January 3, 2019. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/1723767/shanahan-stresses-national-defense-strategy-in-first-meetings-as-acting-secretary/> (дата звернення: 10.10.2022)

48. Governance. *World Wildlife Fund*. URL: <https://www.arcticwwf.org/our-priorities/governance/> (дата звернення: 22.10.2022)

49. Governing Council. *PICES*. URL: <https://meetings.pices.int/members/governing-council/GC> (дата звернення: 23.11.2022)

50. How cooperation on climate change, polar research can help thaw US-China relations. *ICAS*. May 3, 2021. URL: <https://chinaus-icas.org/research/how-cooperation-on-climate-change-polar-research-can-help-thaw-us-china-relations/> (дата звернення: 18.10.2022)

51. How Many Military Bases Are in the US? *OMNI Financial*. September 3, 2021. URL: <https://www.omnimilitaryloans.com/military-life/how-many-military-bases-are-in-the-us/> (дата звернення: 15.10.2022)

52. How the Trump administration's climate denial left its mark on the Arctic Council. *Arctic Today*. January 19, 2021. URL: <https://www.arctictoday.com/how-the-trump-administrations-climate-denial-left-its-mark-on-the-arctic-council/> (дата звернення: 25.09.2022)

53. IASC Council. URL: <https://iasc.info/about/organisation/council> (дата звернення: 20.11.2022)

54. Interagency Arctic Research Policy Committee. *The White House*. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/administration/eop/ostp/nstc/committees/cenrs/iarpc> (дата звернення: 22.09.2022)

55. International Agreements. *Arctic Portal*. URL: <https://arcticportal.org/arctic-governance/international-agreements> (дата звернення: 26.10.2022)

56. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships (MARPOL). *International Maritime Organisation*. URL: [https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-\(MARPOL\).aspx](https://www.imo.org/en/About/Conventions/Pages/International-Convention-for-the-Prevention-of-Pollution-from-Ships-(MARPOL).aspx) (дата звернення: 27.10.2022)

57. Journey to PICES. URL: <https://meetings.pices.int/about/history> (дата звернення: 23.11.2022)

58. Legal order in the Arctic. *Federal Foreign Office*. URL: <https://www.bmuv.de/en/topics/europe-international/international/multilateral-cooperation/the-arctic/legal-order-in-the-arctic> (дата звернення: 27.10.2022)

59. National Security Decision Memorandum 144. *National Security Council*. December 22, 1971. URL: <https://fas.org/irp/offdocs/nsdm-nixon/nsdm-144.pdf> (дата звернення: 20.09.2022)
60. National Security Law. *China Law Translate*. URL: <https://www.chinalawtranslate.com/en/2015nsl/> (дата звернення: 19.11.2022)
61. National Security Strategy of the United States of America. *The White House*. November, 2017. URL: <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (дата звернення: 25.09.2022)
62. National Security Strategy. *The White House*. May 2010. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (дата звернення: 25.09.2022)
63. National Strategy for the Arctic Region. *The White House*. May 10, 2013. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf (дата звернення: 30.09.2022)
64. National Strategy for the Arctic Region. *The White House*. October 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/National-Strategy-for-the-Arctic-Region.pdf> (дата звернення: 01.10.2022)
65. No. 148 Norway Maritime Claims and Boundaries. Limits in the Seas. *U.S. Department of State*. August 28, 2020. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/LIS148-Norway.pdf> (дата звернення: 26.10.2022)
66. Norway signed maritime delimitation agreements with Iceland and Denmark/the Faroe Islands. URL: <https://www.regjeringen.no/en/historical-archive/solbergs-government/Ministries/ud/news1/2019/norge-undertegnet-maritime-avgrensningsavtaler-med-island-og-danmarkfaroyene/id2675744/> (дата звернення: 26.10.2022)
67. Ny-Ålesund Science Managers Committee. URL: <https://nyalesundresearch.no/nysmac/> (дата звернення: 22.11.2022)

68. Presidential Decision Directive 26 (PDD/NSC-26). *The White House*. June 9, 1994. URL: <https://irp.fas.org/offdocs/pdd/pdd-26.pdf> (дата звернення: 20.09.2022)
69. Regaining Arctic Dominance. *The Department of the Army*. January 19, 2021. URL: https://www.army.mil/e2/downloads/rv7/about/2021_army_arctic_strategy.pdf (дата звернення: 30.09.2022)
70. Report to Congress Department of Defense Arctic Strategy. *Department of Defense*. June 2019. URL: <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF> (дата звернення: 30.09.2022)
71. Report to Congress on Strategy to Protect United States National Security Interests in the Arctic Region. *Department of Defense*. December 2016. URL: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2016-Arctic-Strategy-UNCLAS-cleared-for-release.pdf> (дата звернення: 30.09.2022)
72. Report: SAO plenary meeting. Juneau, Alaska. *Arctic Council*. March 2017. URL: <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2044/EDOCS-4213-v6-ACSAOUS204-Juneau-2017-plenary-report.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 18.10.2022)
73. Russian sub plants flag under North Pole. *Reuters*. August 2, 2007. URL: <https://www.reuters.com/article/idINIndia-28784420070802> (дата звернення: 03.11.2022)
74. Strategic Approach for Arctic Homeland Security. *U.S. Department of Homeland Security*. 2020. URL: https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/21_0217_plcy_dhs-arctic-strategy.pdf (дата звернення: 02.10.2022)
75. The Arctic In A Changing Climate. *The Arctic Council*. URL: <https://www.arctic-council.org/explore/topics/climate/> (дата звернення: 15.10.2022)
76. The Biden Administration's Easiest Climate Win Is Waiting in the Arctic. *Center for American Progress*. March 3, 2022. URL:

<https://www.americanprogress.org/article/the-biden-administrations-easiest-climate-win-is-waiting-in-the-arctic/> (дата звернення: 19.10.2022)

77. The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference Ilulissat, Greenland, 27-29 May 2008. URL: <https://arcticportal.org/images/stories/pdf/Ilulissat-declaration.pdf> (дата звернення: 22.10.2022)

78. The Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer. *U.S. Department of State*. URL: [https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/#:~:text=The%20Montreal%20Protocol%2C%20finalized%20in,%2Ddepleting%20substances%20\(ODS\).](https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/#:~:text=The%20Montreal%20Protocol%2C%20finalized%20in,%2Ddepleting%20substances%20(ODS).) (дата звернення: 27.10.2022)

79. The Trump Administration Rolled Back More Than 100 Environmental Rules. Here's the Full List. *The New York Times*. January 20, 2021. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2020/climate/trump-environment-rollbacks-list.html> (дата звернення: 18.10.2022)

80. The U.S. Comes in From the Cold with New Climate-Focused Arctic Strategy. *The Arctic Institute*. November 3, 2022. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/us-comes-cold-new-climate-focused-arctic-strategy/> (дата звернення: 18.10.2022)

81. The United States. *Arctic Council*. URL: <https://www.arctic-council.org/about/states/the-united-states/> (дата звернення: 22.09.2022)

82. The Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative. *The State Council of the People's Republic of China*. 2017. URL: http://english.www.gov.cn/archive/publications/2017/06/20/content_281475691873460.htm (дата звернення: 14.11.2022)

83. Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen, and Protocol (Paris, 9 February 1920). *Australian Treaty Series* 1925 No 10. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1925/10.html> (дата звернення: 03.11.2022)

84. Trump urged to fund Arctic icebreaker fleet. *Defence News*. February 22, 2017. URL: <https://www.defensenews.com/congress/2017/02/22/trump-urged-to-fund-arctic-icebreaker-fleet/> (дата звернення: 26.09.2022)

85. U.S. Arctic Policy (NSC-NSDD-90). *National Security Decision Directives*. URL: <https://irp.fas.org/offdocs/nsdd/nsdd-090.htm> (дата звернення: 20.09.2022)

86. U.S. Officially Rejoins Paris Agreement on Climate Change. *NPR*. February 19, 2021. URL: <https://www.npr.org/2021/02/19/969387323/u-s-officially-rejoins-paris-agreement-on-climate-change> (дата звернення: 19.10.2022)

87. United Nations Convention on the Law of the Sea. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення: 22.10.2022)

88. United States Rattles Arctic Talks with a Sharp Warning to China and Russia. *The New York Times*. May 6, 2019. URL: <https://www.nytimes.com/2019/05/06/climate/pompeo-arctic-china-russia.html> (дата звернення: 05.10.2022)

89. US and China strike deal on carbon cuts in push for global climate change pact. *The Guardian*. November 12, 2014. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2014/nov/12/china-and-us-make-carbon-pledge> (дата звернення: 17.10.2022)

90. US Releases New Arctic Strategy as Climate Threat Grows. *VOA News*. October 7, 2022. URL: <https://www.voanews.com/a/us-releases-new-arctic-strategy-as-climate-threat-grows-/6780835.html> (дата звернення: 01.10.2022)

91. What Is Obama's Arctic Legacy? *The Polar Connection*. August 25, 2016. URL: <https://polarconnection.org/obama-arctic-legacy/> (дата звернення: 17.10.2022)

92. What is PAG? URL: <https://pag.arcticportal.org/> (дата звернення: 23.11.2022)

93. “雪龙”船简介 [Introduction to the "Xuelong" ship]. *Polar Research Institute of China*. URL:

<https://web.archive.org/web/20110707041620/http://www.pric.gov.cn/bminfotmd.asp?bigid=26> (дата звернення: 03.11.2022)

Література:

94. Арктика в современной мировой политике: место в национальных внешнеполитических интересах. У карты Тихого океана. / Ред. В. Ларин, А. Герасименко, В. Кожевников, С. Песцов, И. Толстокулаков, С. Иванов. *Информационно-аналитический бюллетень*. № 36 (234). С. 39. URL: <http://ihaefe.org/files/pacific-ocean-map/36.pdf> (дата звернення: 09.11.2022)

95. Богданова Т., Черевко А. Арктичний регіон у зовнішній політиці США за адміністрації Д. Трампа. *Acta de Historia & Politica Saeculum XXI*. 2021. 66-75 с. DOI: 10.26693/ahpsxxi2020.02.066 (дата звернення: 25.09.2022)

96. Горобець О. Арктична політика КНР: виклики регіональній безпеці (1990-ті – 2020-ті рр.). Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки, Випуск 30. *Інститут історії України НАН України*, 2021. С. 377–88. DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2021.30.377> (дата звернення: 17.11.2022)

97. Джердж С. Китай прагне зростання своєї ролі в Арктиці. *Українська Республіканська Партія*. URL: <http://urp1990.com.ua/s190-kitay-pragne-zrostannya-svoeui-rol-i-v-arktici> (дата звернення: 10.11.2022)

98. Киенко Е.В. Международно-правовая позиция КНР в отношении режима Северного Ледовитого океана: Кандидатская диссертация. Москва, 2019. 187 с. URL: <https://studizba.com/files/show/pdf/56802-36-dissertaciya.html> (дата звернення: 09.11.2022)

99. Матияк Л. Арктические стратагемы Пекина. *Власть*. 2016. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/arkticheskie-stratagemy-pekina> (дата звернення: 19.11.2022)

100. Михайличенко Д. Арктические акценты 14-ой пятилетки Китая. *GoArctic*. URL: <https://goarctic.ru/abroad/arkticheskie-aktsenty-14-oy-pyatiletki-kitaya/> (дата звернення: 09.11.2022).

101. Петровский В. Е., Филиппова Л. В. Стратегия Китая по освоению Арктики и перспективы российско-китайского сотрудничества в регионе. *Китай в мировой и региональной политике. История и современность*. 2018. №23. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-kitaya-po-osvoeniyu-arktiki-i-perspektivy-rossiysko-kitayskogo-sotrudnichestva-v-regione> (дата звернения: 10.11.2022)
102. Almén O., Hsiung C. W. China's economic influence in the Arctic region: The Nordic and Russian cases. June 2022. URL: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--5326--SE> (дата звернения: 14.11.2022)
103. Altunkaya E. US and the Arctic Region in the Era of Climate Change: A Brief Analysis of the Evolution of US Arctic Foreign Policy Since 2000s. *Istanbul Gelisim University Journal of Social Sciences*, 6 (1), April 2019, pp. 183-199. URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/694241> (дата звернения: 22.09.2022)
104. Auerswald D. A U.S. Security Strategy for The Arctic. *War on the Rocks*. May 27, 2021. URL: <https://warontherocks.com/2021/05/a-u-s-security-strategy-for-the-arctic/> (дата звернения: 04.10.2022)
105. Bird K. J., Charpentier R. R., Gautier D. L. and others. Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle. United States Geological Survey (Fact sheet 2008–3049). URL: <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (дата звернения: 11.11.2022)
106. Bjarnason B. Climate Change, Hybrid & Cyber Threats and Challenges to the Multilateral, Rules-Based World Order. *Nordic Foreign and Security Policy 2020*. July 2020. URL: https://www.stjornarradid.is/library/02-Rit--skyrslur-og-skrar/NORDIC_FOREIGN_SECURITY_POLICY_2020_FINAL.pdf (дата звернения: 12.11.2022)
107. Bloom E. Establishment of the Arctic Council. *American Journal of International Law*, 93(3), 1999. 712-722 pp. DOI: 10.2307/2555272 (дата звернения: 22.09.2022)
108. Bowman L., Qingchao X. China in the Arctic: Policies, Strategies, and Opportunities for Alaska. *University of Alaska Fairbanks: Center for Arctic Policy Studies*. February 2020. URL: <https://uaf.edu/caps/our->

work/Bowman%20and%20Xu_2020_China%20in%20the%20Arctic_Final18Feb2020.pdf (дата звернення: 25.11.2022)

109. Bradstock F. Biden Faces Off with Big Oil Over Drilling Auctions. *Oil Price*. August 19, 2021. URL: <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Biden-Faces-Off-With-Big-Oil-Over-Drilling-Auctions.html> (дата звернення: 02.10.2022)

110. Bradstock F. Is It Time to Tap America's Final Oil Frontier? *Oil Price*. March 13, 2022. URL: <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Is-It-Time-To-Tap-Americas-Final-Oil-Frontier.html> (дата звернення: 02.10.2022)

111. Bradstock F. Russia Will Regret Selling Alaska If Biden Unleashes Its Energy Potential. *Oil Price*. June 2, 2022. URL: <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Russia-Will-Regret-Selling-Alaska-If-Biden-Unleashes-Its-Energy-Potential.html> (дата звернення: 02.10.2022)

112. Brady A.-M. Facing Up to China's Military Interests in the Arctic. China Brief Volume: 19 Issue: 21. December 10, *The Jamestown Foundation*. 2019. URL: <https://jamestown.org/program/facing-up-to-chinas-military-interests-in-the-arctic/> (дата звернення: 17.11.2022)

113. Brady A.-M. China as a Polar Great Power. *Cambridge University Press*, 2017. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/china-as-a-polar-great-power/rise-of-a-new-polar-power/CA49270E202753F328433E5CB3D57A7B> (дата звернення: 06.11.2022).

114. Brady A.-M. China as a rising polar power: what it means for Canada. *A Macdonald-Laurier Institute Publication*. December 2019. P.4. URL: https://macdonaldlaurier.ca/files/pdf/ChinaArctic_FWeb.pdf (дата звернення: 06.11.2022)

115. Bronder P. L. China to build its third icebreaker. *The Independent Barents Observer*. URL: <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2021/12/china-build-its-third-arctic-icebreaker> (дата звернення: 09.11.2022)

116. Cassotta S., Hossain K., Goodsite M. E. Climate Change and China as a Global Emerging Regulatory Sea Power in the Arctic Ocean: Is China a Threat for

Arctic Ocean Security? *Beijing Law Review*, 2015. No.6. 202 p. URL: https://www.scirp.org/html/4-3300362_60014.htm#txtF2

117. Celebrating President Obama's Environmental Legacy. *Environment America*. January 10, 2017. URL: <https://environmentamerica.org/media-center/celebrating-president-obamas-environmental-legacy/> (дата звернення: 17.10.2022)

118. China's Arctic Engagement: Following the Polar Silk Road to Greenland and Russia / Edited by Barnes J., Exner-Pirot H., Heininen L., Lackenbauer W. P. *NAADSN Engage Series* no. 3, 2021. URL: <https://www.naadsn.ca/wp-content/uploads/2021/03/NAADSN-engage3-ChinaAY-JB-EXP-LH-PWL-upload-rev.pdf> (дата звернення: 03.11.2022)

119. Conley H. A., Melino M. The Implications of U.S. Policy Stagnation toward the Arctic Region. *Center for Strategic & International Studies*. May 2019. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/191009_ConleyMelino.pdf (дата звернення: 25.09.2022)

120. Dasilva J. Renewable Energy as a National Security Strategy in the Arctic. *American Security Project*. December 15, 2021. URL: <https://www.americansecurityproject.org/renewable-energy-as-a-national-security-strategy-in-the-arctic/> (дата звернення: 02.10.2022)

121. Doshi R., Dale-Huang A., Zhang G. Northern expedition: China's Arctic activities and ambitions. *Brookings*. April 2021. URL: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/04/FP_20210412_china_arctic.pdf (дата звернення: 06.11.2022)

122. Eckstein M. Truman Carrier Strike Group Operating North of Arctic Circle; First Time for US Navy Since 1991. *USNI News*. October 19, 2018. URL: <https://news.usni.org/2018/10/19/truman-carrier-strike-group-operating-north-arctic-circle-first-time-us-navy-since-1991> (дата звернення: 05.10.2022)

123. Eiterjord T. A. Arctic Technopolitics and China's Reception of the Polar Code. *The Arctic Institute*. May 26, 2020. URL:

<https://www.thearcticinstitute.org/arctic-technopolitics-china-reception-polar-code/?cn-reloaded=1> (дата звернення: 10.11.2022)

124. Faram M. D. Back to the future with 2nd Fleet. *The Navy Times*. August 25, 2018. URL: <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2018/08/25/back-to-the-future-with-2nd-fleet/> (дата звернення: 05.10.2022)

125. Filipek M. J., Hruzdou D. Maritime Delimitation in the Barents Sea and International Practice in Maritime Delimitation. *Polish Yearbook of International Law*, Vol. 31 (2011), pp. 208-231. URL: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=669114026017099019115079105066103117049076007008012001103107070118066005124025024113017122011024058024019075024072000069007123104011035033013026099090114080020123125089054010008092027001067112001083070113025110102003068071121120069077064076065069007071&EXT=pdf&INDEX=TRUE> (дата звернення: 22.10.2022)

126. Forsyth M. J. Why Alaska and the Arctic are Critical to the National Security of the United States. *Army University Press*. 2018. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2018/Why-Alaska-and-the-Arctic-are-Critical-to-the-National-Security-of-the-United-States/> (дата звернення: 15.10.2022)

127. Freedman A. Biden's national security strategy focuses on climate change. *Axios Generate*. October 13, 2022. URL: <https://www.axios.com/2022/10/13/climate-change-biden-national-security-strategy> (дата звернення: 19.10.2022)

128. Havnes H., Seland J. M. The Increasing Security Focus in China's Arctic Policy. *The Arctic Institute*. July 16, 2019. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/increasing-security-focus-china-arctic-policy/> (дата звернення: 17.11.2022)

129. Jakobson L. China Prepares for An Ice-Free Arctic. *Sipri Insights on Peace and Security* No. 2010/2. March 2010. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/insight/SIPRIInsight1002.pdf> (дата звернення: 03.11.2022)

130. Jakobson L., Peng J. China's Arctic Aspirations. *SIPRI Policy Paper 34*. November 2012. URL: <https://arcticportal.org/images/PDFs/SIPRIIPP34.pdf> (дата звернення: 03.11.2022)

131. Jason Li. A Shifting Focus of U.S. Arctic Policy: China and Security, Front and Center. *The Arctic Institute*. August 21, 2020. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/shifting-focus-us-arctic-policy-china-security/> (дата звернення: 10.10.2022)

132. Kennedy M. R. Alaska's geopolitical importance in the age of Great Power competition. *The Hill*. May 7, 2022. URL: https://thehill.com/opinion/national-security/3546396-alaskas-geopolitical-importance-in-the-age-of-great-power-competition/?fbclid=IwAR11EW2u2H9I5jQrb_vVipHPypag5FH0FSR1SBsWrqK-hHgAuj8JOsHijvk (дата звернення: 15.10.2022)

133. Kopra S. China's Arctic Interests. *Arctic Yearbook 2013. Arctic Portal*. URL: https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2013/Scholarly_Papers/5.KOPRA.pdf (дата звернення: 05.11.2022)

134. Lanteigne M. 'Have you entered the storehouses of the snow?' China as a norm entrepreneur in the Arctic. *Cambridge University Press, Polar Record* 53 (269). 2017. 117–130 pp. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/400E24FB4EB6B68ADC5D72032AD65AFA/S0032247416000759a.pdf/have-you-entered-the-storehouses-of-the-snow-china-as-a-norm-entrepreneur-in-the-arctic.pdf> (дата звернення: 06.11.2022)

135. MacDonald A. P. China's Arctic Engagements: Differentiating Reality from Apprehension. *Center for International Maritime Security*. URL: <https://cimsec.org/chinas-arctic-engagements-differentiating-reality-apprehension/?share=tumblr> (дата звернення: 11.11.2022)

136. Mair J., Packham C. NATO needs to address China's rise, says Stoltenberg. *Reuters*. August 7, 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-australia-nato/nato-needs-to-address-chinas-rise-says-stoltenberg-idUSKCN1UX0YX> (дата звернення: 17.11.2022)

137. Matzen E. Denmark spurned Chinese offer for Greenland base over security: sources. *Reuters*. April 6, 2017. URL: <https://www.reuters.com/article/us-denmark-china-greenland-base-idUSKBN1782EE> (дата звернення: 12.11.2022)

138. Millard B., Lackenbauer W. P. Trojan Dragons? Normalizing China's Presence in the Arctic. *Canadian Global Affairs Institute*. June 2021. URL: https://www.cgai.ca/trojan_dragons_normalizing_chinas_presence_in_the_arctic#_ftn23 (дата звернення: 05.11.2022)

139. Morello C. Pompeo warns of the dangers of Russian and Chinese activities in the Arctic. *The Washington Post*. May 6, 2019. URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/pompeo-warns-of-dangers-of-russian-and-chinese-activities-in-the-arctic/2019/05/06/e2e99690-7001-11e9-9eb4-0828f5389013_story.html (дата звернення: 12.11.2022)

140. Nong H. China's Role in the Arctic: Observing and Being Observed. *Routledge Research in Polar Law*. 2020. 232 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=wuHcDwAAQBAJ&pg=PT30&lpg=PT30&dq=Ny-Alesund+Science+Managers+Committee+China&source=bl&ots=uqzT7lkEUo&sig=ACfU3U1Y3TyAyR1pjsntwmjxI6zh-ahIag&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwiF4ODPuML1AhWhlosKHW8tC_wQ6AF6BAgREAM#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 23.11.2022)

141. Olesen M. R. Intensifying Great Power Politics in the Arctic. *Danish Institute for International Studies*. 2019. URL: https://pure.diis.dk/ws/files/3166021/Intensifying_great_power_politics_Arctic_DIIS_Report_2019_08.pdf (дата звернення: 04.10.2022)

142. O'Rourke R., Comay L. B., Frittelli J. and others. Changes in the Arctic: Background and Issues for Congress. *Congressional Research Service*. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R41153> (дата звернення: 22.10.2022)

143. Pezard S., Flanagan S. J., Harold S. W. and others. China's Strategy and Activities in the Arctic: Implications for North American and Transatlantic Security.

RAND. 2022. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1282-1.html
(дата звернення: 07.11.2022)

144. Plouffe J. U.S. Arctic Foreign Policy in the Era of President Trump: A Preliminary Assessment. *Canadian Global Affairs Institute*. November, 2017. URL: https://www.cgai.ca/us_arctic_foreign_policy_in_the_era_of_president_trump_a_preliminary_assessment#Canada (дата звернення: 25.09.2022)

145. Rogers J. Declining Western Arctic Caribou Herd worries hunters, biologists. *Anchorage Daily News*. September 28, 2016. URL: <https://www.adn.com/rural-alaska/article/plummeting-size-arctic-caribou-herd-leaves-subsistence-hunters-biologists-worried/2014/12/28/> (дата звернення: 15.10.2022)

146. Sakharov A. Shift in the United States Climate Policy and the Arctic Council Agenda. *International Organisations Research Journal*, vol. 13, no 1, pp. 66–79. URL: <https://iorj.hse.ru/data/2018/05/23/1149410079/Shift%20in%20the%20United%20States%20Climate%20Policy%20and%20the%20Arctic%20Council%20Agenda.pdf>
(дата звернення: 18.10.2022)

147. Schönfeldt K. The Arctic in International Law and Policy. *Oxford: Hart Publishing*, 2017. 1680 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=C9YsDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 18.10.2022)

148. Schreiber M. New U.S. Arctic strategy focuses on geopolitical rivalries and climate change. *Arctic Today*. October 7, 2022. URL: <https://www.arctictoday.com/new-u-s-arctic-strategy-focuses-on-geopolitical-rivalries-and-climate-change/> (дата звернення: 10.10.2022)

149. Schreiber M. The Arctic gets more attention in Biden's first national security strategy. *Arctic Today*. October 12, 2022. URL: <https://www.arctictoday.com/the-arctic-gets-more-attention-in-bidens-first-national-security-strategy/> (дата звернення: 10.10.2022)

150. Tiburzi F. China's Polar Silk Road and geopolitics of the Arctic zone. Geopolitical Report ISSN 2785-2598 Volume 19 Issue 13. May 23, 2022. URL: <https://www.specialeurasia.com/2022/05/23/china-polar-silk-road-arctic/> (дата звернення: 14.11.2022)

151. Vazquez M., Judd D. Biden signs Inflation Reduction Act into law. *CNN*. August 16, 2022. URL: <https://edition.cnn.com/2022/08/16/politics/biden-inflation-reduction-act-signing/index.html> (дата звернення: 19.10.2022)

152. Weitz R. US Policy Towards the Arctic: Adapting to a Changing Environment. *International Center for Defense and Security*. October 24, 2019. URL: <https://icds.ee/en/us-policy-towards-the-arctic-adapting-to-a-changing-environment/> (дата звернення: 05.10.2022)

153. Welch C. Climate change has finally caught up to this Alaska village. *National Geographic*. October 22, 2019. URL: <https://www.nationalgeographic.com/science/article/climate-change-finally-caught-up-to-this-alaska-village> (дата звернення: 15.10.2022)

154. William G. Dwyer III. China's Strategic Interests in the Arctic. *Strategic Studies Institute, US Army War College*. Vol. 2, No. 2, May 2016, 1-13. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep11942.3.pdf> (дата звернення: 15.11.2022)

155. Yaxin W. China's participation in the international scientific cooperation in the Arctic. *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*. Volume 539. 2020. URL: <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1755-1315/539/1/012044> (дата звернення: 22.11.2022).

156. Yu. A. Raikov. Russia and the United States in the Arctic: from Competition to Confrontation. URL: <https://link.springer.com/article/10.1134/S101933162208010X#Sec3> (дата звернення: 20.09.2022)

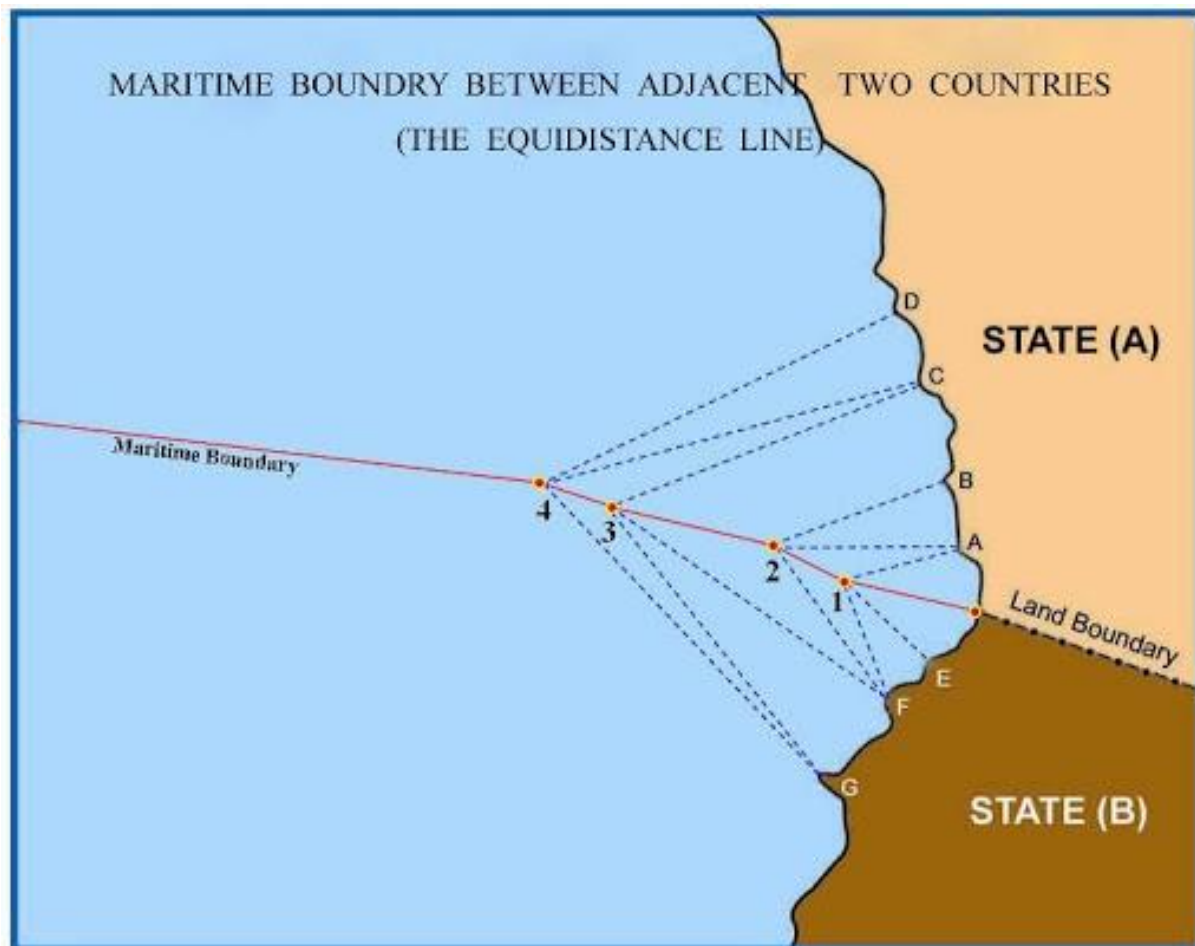
157. Yue Wang. Understanding China's Economic Presence in the Arctic. *Inkstick*. URL: <https://inkstickmedia.com/understanding-chinas-economic-presence-in-the-arctic/> (дата звернення: 12.11.2022)

Північне полярне коло (арктичний регіон)

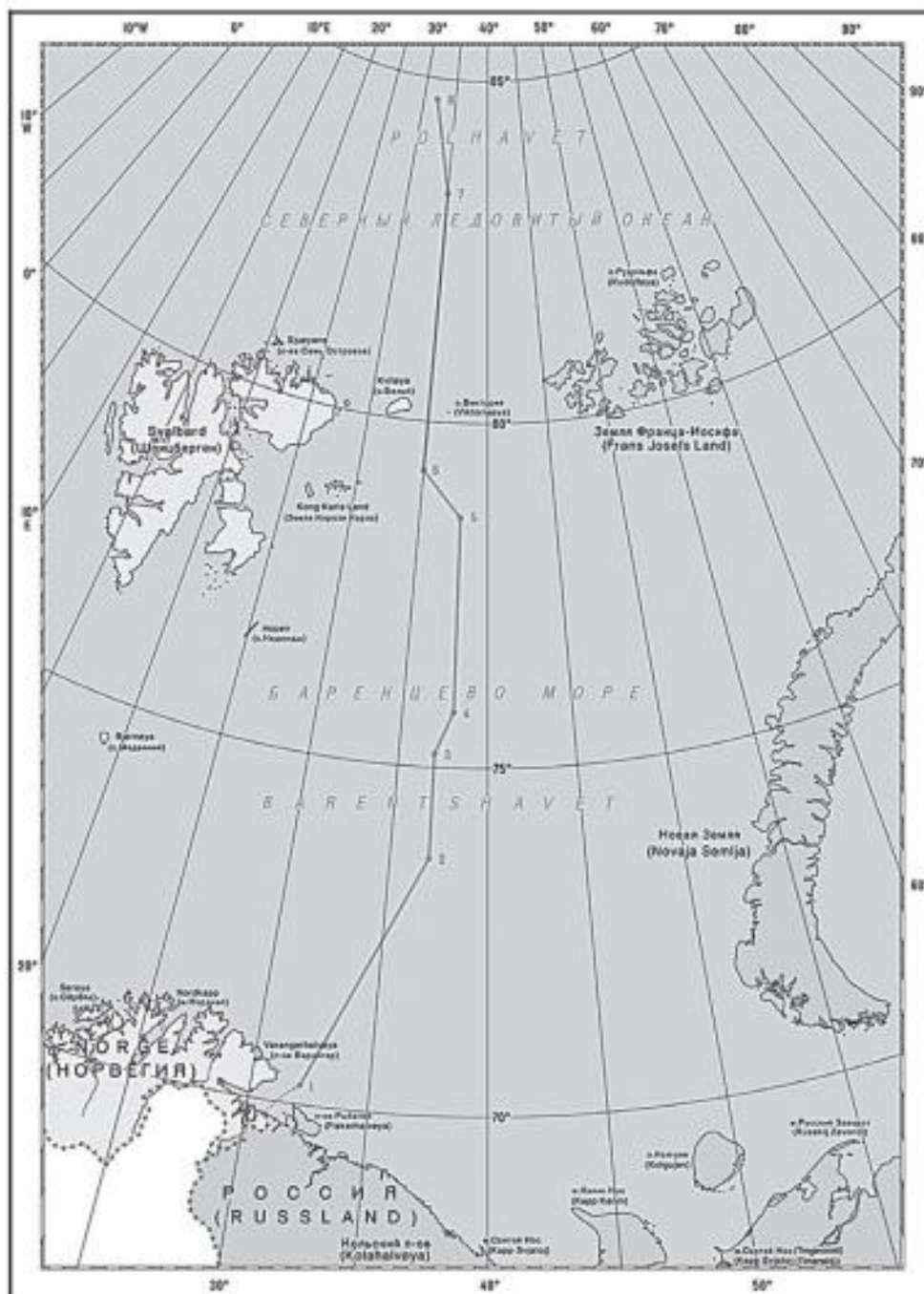
²⁵³ Arctic Regions. Encyclopædia Britannica. URL: <https://kids.britannica.com/kids/article/Arctic-Regions/352777> (дата звернення: 30.11.2022)

Серединна або рівновіддалена лінія розмежування морської території між двома державами

²⁵⁴ What is the meaning of “Equidistance line; equidistant line; median line” in law of the sea, LOSC and customary international law. International Institute for Law of the Sea Studies. URL: <http://iilss.net/what-is-the-meaning-of-equidistance-line-equidistant-line-median-line-in-law-of-the-sea-losc-and-customary-international-law/> (дата звернення: 30.11.2022)

Лінія розмежування між Норвегією та Росією в Баренцевому морі, узгоджена в 2010 році і набула чинності з 7 липня 2011 року.

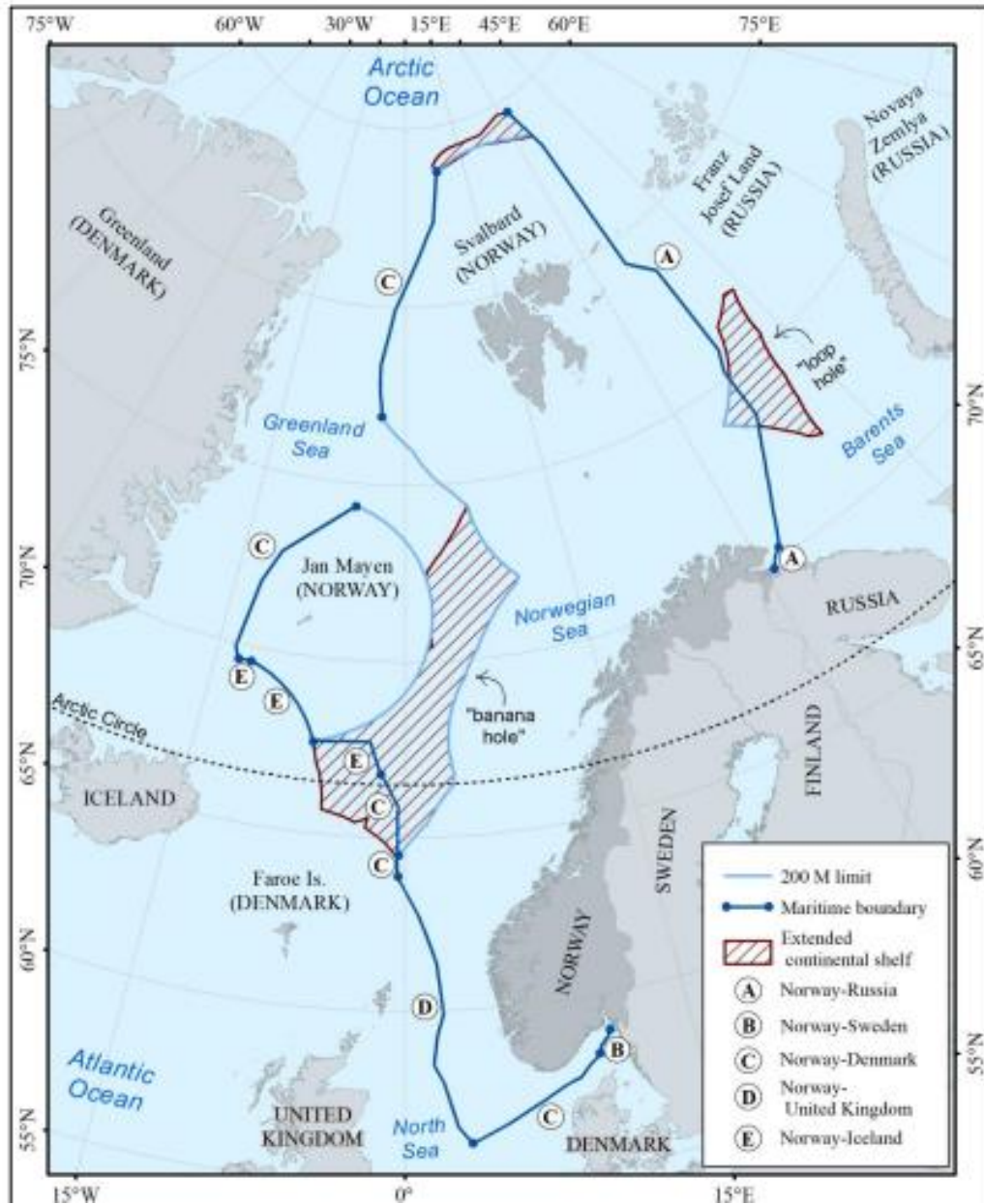
²⁵⁵ Harsson B. G., Preisse G. Norwegian Baselines, Maritime Boundaries and the UN Convention on the Law of the Sea. Arctic Review on Law and Politics, vol. 3, 1/2012 p. 108–129. URL: <http://oceanlaw.ru/wp-content/uploads/2018/01/Norwegian-Baselines-Maritime-Boundaries-and-the-UN-Convention-on-the-Law-of-the-Sea.pdf> (дата звернення: 30.11.2022)

Лінія поділу морського кордону між Гренландією та Канадою

²⁵⁶ Canada–Denmark (Greenland). Sovereign Limits. URL: <https://sovereignlimits.com/boundaries/canada-denmark-greenland-maritime> (дата звернення: 30.11.2022)

Лінії поділу морських кордонів між Норвегією та Данією (Фарерські острови)

²⁵⁷ No. 148 Norway Maritime Claims and Boundaries. Limits in the Seas. U.S. Department of State. August 28, 2020. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/08/LIS148-Norway.pdf> (дата звернення: 30.11.2022)

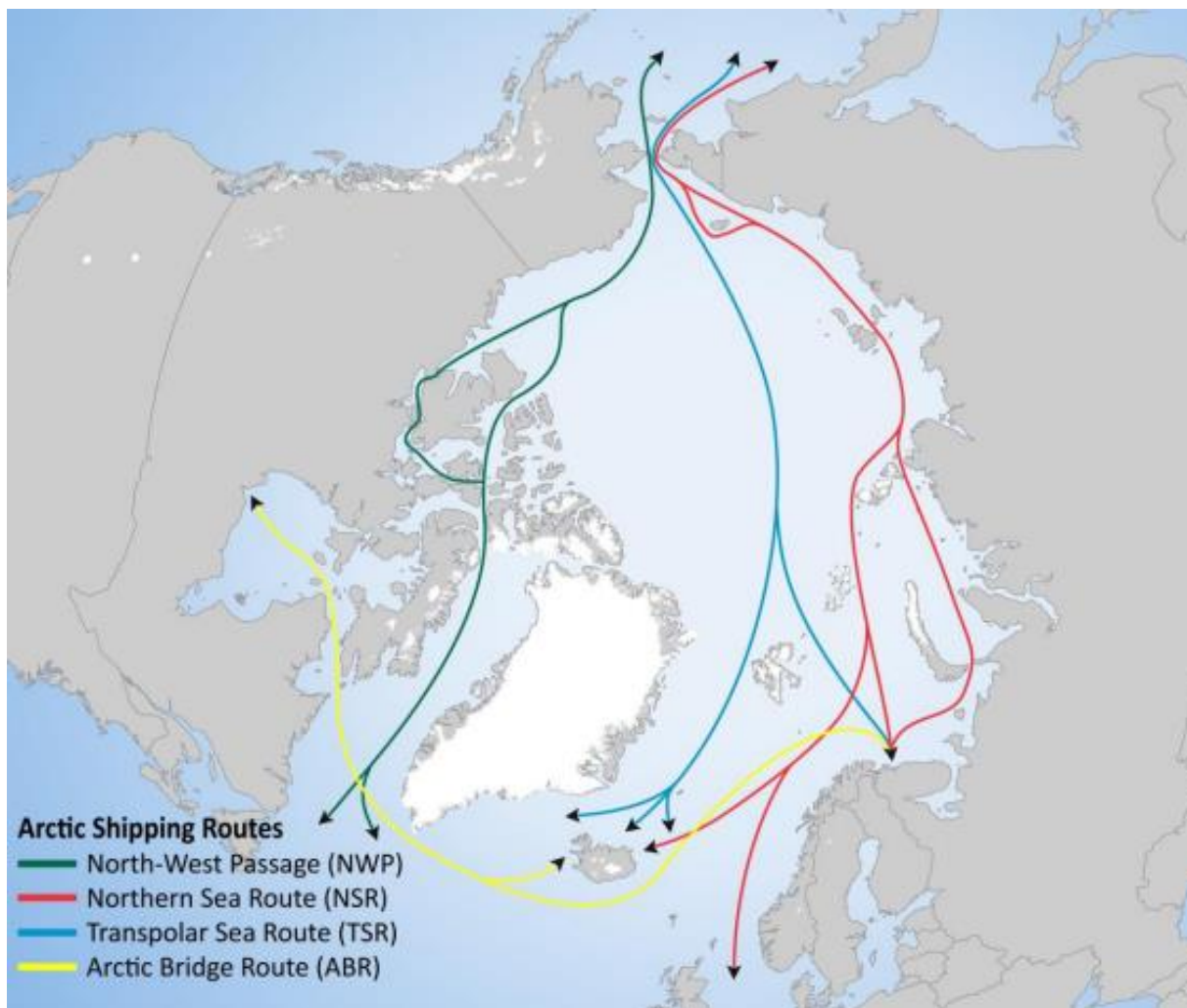
Морський кордон між США та Росією

²⁵⁸ Russia–United States. Sovereign Limits. URL: <https://sovereignlimits.com/boundaries/russia-united-states-maritime> (дата звернення: 30.11.2022)

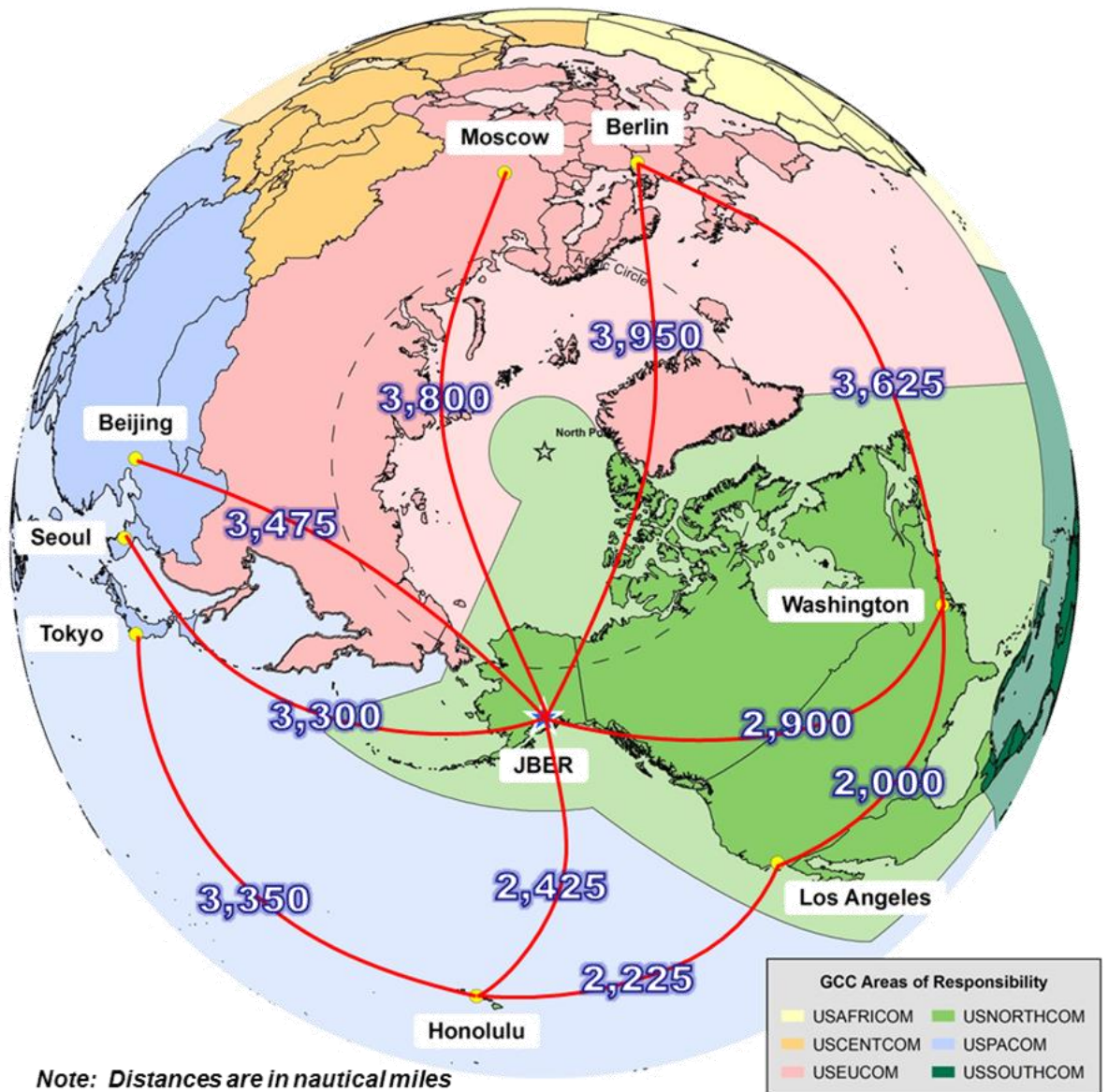
Головні судноплавні шляхи Арктики

(зелений – Північно-Західний прохід, червоний – Північний морський шлях, синій – Трансполярний морський шлях)

²⁵⁹ Humpert M., Raspotnik A. The Future of Arctic Shipping Along the Transpolar Sea Route. *Arctic Yearbook 2012*. URL: https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2012/Scholarly_Papers/14.Humpert_and_Raspotnik.pdf (дата звернення: 30.11.2022)

Аляска знаходиться близько до центру півкулі і забезпечує легкий доступ до більшості стратегічних точок світу Об'єднаної бази США Ельмендорф-Річардсон [JBER] (відстані зображені у морських милях)

²⁶⁰ Forsyth M. J. Why Alaska and the Arctic are Critical to the National Security of the United States. *Army University Press*. 2018. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2018/Why-Alaska-and-the-Arctic-are-Critical-to-the-National-Security-of-the-United-States/> (дата звернення: 30.11.2022)